

ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม
อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

THE BELIEF OF PEOPLE TOWARDS LUANG PHOPHRAYAI
WATPHOTHARAM IN MAUNG DISTRICT BUENKARN PROVINCE

พระอธิการทองใบ ทีปธมฺโม (โพธิจักร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

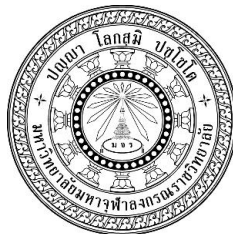
ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม
อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

พระอธิการทองใบ ทีปธมโม (โพธิจักร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Belief of People towards Luangphophrayai
Watphotharam in Maung District Buengkarn Province**

Phra Atithikarnthongbai Thipadhammo (Phothichak)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(พระมหาปริญญา วรญาโน, ดร.)

กรรมการ

(ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาปริญญา วรญาโน, ดร. ประธานกรรมการ
ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอธิการทองใบ ทีปธมโม / โพธิจักร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมะนัง จังหวัดบึงกาฬ
ผู้วิจัย	: พระอธิการทองใบ ทีปธมโม (โพธิจักร)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระมหาปริญญา วรญาณ, ดร., ป.ธ.๓, ศน.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : ดร.บุญส่ง สิ้นธนู, ปธ.๕, ค.บ. (สังคมศึกษา), ศน.บ. (ปรัชญา), อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมะนัง จังหวัดบึงกาฬ ๓) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมะนัง จังหวัดบึงกาฬ ผลจากการวิจัยพบว่า

ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นความเชื่อ ที่มีปัญหาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย มูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสียง ธรรม เป็นเหตุเกิด ความเชื่อ ๔ ประเภท คือ ๑) เชื่อกฎแห่งกรรม ๒) เชื่อผลของกรรม ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) เชื่อความตรัสของพระพุทธเจ้า ความเชื่อมีคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์เป็นประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า

หลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยล้านช้าง ปางมารวิชัย แรกเดิมเป็นเนื้อทอง ต่อมาเมื่อเกิดเหตุสงคราม ชาวบ้านจึงเอาปูนมาฉาบองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ เป็นพระพุทธรูปประจำอำเภอบึงกาฬ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก ทั้งยังได้มีการจัดงานบูชาสักการะเป็นประจำทุกปี

ความเชื่อของประชาชนชาวอำเภอบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่นั้น ถือได้ว่าเป็นความเชื่อศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันแยบคาย ไม่ใช่ความเชื่อแบบงมงายต่อสิ่งที่มองไม่เห็น ต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ด และการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ ถือได้ว่า ความเชื่อในศาสนาพุทธเป็นความเชื่อที่เป็นตรรกยะ คือ เชื่อด้วยเหตุและผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งของคน

เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อหลวงพ่พระใหญ่ แล้วได้ทำการบูชาสักการะ ด้วยยามิสบูชา และปฏิบัติบูชาแล้ว ความเชื่อศรัทธา นี้ ย่อมส่งผลต่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อว่าหลวงพ่พระใหญ่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าเมื่อบูชากราบไหว้แล้วทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรค นานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

Thesis Title : The Belief of People Towards Luangphophrayai in Maung District, Buengkarn Province

Researcher : Phra Athikarnthongbai Thipadthammo (Phothichak)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Parinya varañño (Todchuay), Pali III, B.A. (Educational Administration), M.A. (Buddhist Studdies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Boonsong Sinthunok, Pali v, B.A. (Social Studies), B.A. (Philosophy), M.A. (Comparative Religion), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 2, 2017

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study the belief it Theravada Buddhism 2) to study the belief lf people towards Luangphoyai Watphotharam in Maung District, Buengkarn Province and 3) to analyze the belief of people towards Luangphoyai Watphotharam in Maung District, Buengkarn Province. were as follows:

The belief in Theravada Buddhism is the belief in compliance with the wisdom consideration in making decision, that is, to believe in the Triple Gem. The four causes of occurrence of faith are the form, sentimentality and Dhamma voice are the four causes of faith, that is to say, 1) to believe in the taw of Kamma 2) to believe in the result of Kamma 3) to believe that the creatures have their own Kamma 4) to belieye in the enlightenment of the Buddha. All these beliefs are the virtue and benefits in developing the human beings, namely, the benefits in the present and the future.

Luangphophrayai in Wat Photharam was the Buddha's image built as Maravichai in Lanchang period. In the primary it was built as gold substance. Later on, the war occurred the folks had plastered the body of Luangpho in order to make

the Buddha's image in Buengkarn District and the center for assembling people's heart and to be respect for people including the ceremony organized annually.

The result of research was found that the belief of people in Buengkarn district towards Luangphoyai has been considered as the faith that occurs with the Buddhist belief, that is, to believe it the law of Kamma, the circle of rebirth, the law of the nature and to believe it the hell and the heaven, to do good, receive good and to do bad, receive bad, and all these consist of the cause and effect and to consider with the careful wisdom, the blind faith towards the things that cannot be seen towards the Buddhist faith.

If the faith is compared with the faith outside Buddhism, that is, to believe in magic power, the sacred things, the ghosts and divines, astrology, the tactics and solve the magic tactics, all these are considered that the Buddhist belief is the logical belief, that is, the reasonable beliefs, and to consider with their own wisdom'

When people believe in Luangphoyai and worship it with the offerings and practice. This belief results in the prosperity for their lives. The belief that Luangphoyai magical and sacred and if they worship they will be free from the various obstacles and this performance is important for themselves and their families and society until the traditions occur continuously.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่องความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือแนะนำอย่างดียิ่ง จาก พระมหาปริยญา วรญาณ, ดร. ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.บุญส่ง สิ้นจุนอก เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ท่านมีเมตตาได้กรุณาและอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา คำชี้แนะ แนะนำแนวทางการดำเนินการและช่วยปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงมาได้ เป็นรูปเล่มของวิทยานิพนธ์สมบูรณ์ ถูกต้องและสวยงาม ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณและขออนุโมทนา

ขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ในการลงพื้นที่เพื่องานวิจัย และขอขอบคุณคณะครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

พระอธิการทองใบ ทีปธมโม (โพธิจักร)

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ ศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา	๑๓
๒.๑ ความหมายของความเชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๓
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อในพระไตรปิฎก	๑๓
๒.๑.๒ ความหมายของความเชื่อตามทฤษฎีของนักวิชาการทั่วไป	๑๗
๒.๒ ความสำคัญของความเชื่อ	๒๐
๒.๓ การเกิดขึ้นของความเชื่อ	๓๓
๒.๔ ลักษณะของความเชื่อ	๓๘
๒.๕ ประเภทของความเชื่อ	๔๒
๒.๕.๑ กัมมสังขัตธา	๔๒
๒.๕.๒ วิปากสังขัตธา	๔๕
๒.๕.๓ กัมมัสสกตาสังขัตธา	๔๘
๒.๕.๔ ตถาคตโพธิสังขัตธา	๕๑
๒.๖ คุณค่าและประโยชน์ของความเชื่อ	๕๔
๒.๗ สรุป	๖๗
บทที่ ๓ ศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม	
อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	๖๙
๓.๑ บริบท/ข้อมูลสภาพปัจจุบันของชาวพุทธ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	๖๙
๓.๒ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อบุญใหญ่	๗๓

๓.๓ ความสำคัญของหลวงพ่พระใหญ่	๗๘
๓.๔ ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่	๗๙
๓.๔.๑ ด้านการบูชา	๘๐
๓.๔.๒ ด้านประเพณีวัฒนธรรม	๙๑
๓.๔.๓ ด้านพิธีกรรม	๙๗
๓.๕ สรุป	๑๐๓

บทที่ ๔ วิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม

อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ๑๐๔

๔.๑ ความเชื่อที่เกิดขึ้นบนฐานของพระพุทธศาสนา	๑๐๔
๔.๑.๑ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม	๑๐๔
๔.๑.๒ ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่	๑๐๘
๔.๑.๓ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ	๑๑๒
๔.๑.๔ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๑๑๔
๔.๒ ความเชื่อที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา	๑๑๕
๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่	๑๑๗
๔.๓.๑ ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต	๑๑๗
๔.๓.๒ ความเชื่อด้านความหลังและศักดิ์สิทธิ์	๑๑๘
๔.๓.๓ ความเชื่อด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย	๑๑๙
๔.๓.๔ การปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา	๑๒๐
๔.๓.๕ ความสำคัญต่อสังคม	๑๒๑
๔.๔ สรุป	๑๒๓

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ๑๒๔

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๗
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๒๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๗

บรรณานุกรม	๑๒๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๔
ภาคผนวก	๑๓๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ ตัวอย่างเช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๓/๒๘. หมายถึง วินยปิฎกมหาวคคปาติ เล่ม ๔ ข้อ ๓๓ หน้า ๒๘ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๗/๑๙๔. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๓๗ หน้า ๑๙๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.ในการอ้างอิงอรรถกถา จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๕/๒๓๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลขณรชคคอฎฐกถา.

พระวินัยปิฎก

๕	.ม.วิ	(ไทย)	= วินัยปิฎกมหาวรรค	(ภาษาไทย)
๗	.จุ.วิ	(ไทย)	= วินัยปิฎกจุลวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

๑๐	ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกายปาฎิกวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
	ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกายปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	.ม.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.	(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาบาลี)
	ส.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกายสคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
๑๗	ส.ข.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกายสพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	.ติก.อง	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกายติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	.จตุกก.อง	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ฉก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกายฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกายทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒๕	.ขุ.ขุ)	ไทย(= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๒๗	.ชา.ขุอรรถก.	(ไทย)= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อรรถกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
๒๕	สุ.ขุ .	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
๒๗	.ชา.ขุ)	บาลี (=สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

๓	.อ.ม.ที	(บาลี)= ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินีมหาวคคอุทฺธกถา	(ภาษาบาลี)
๑๑	.อ.ปา.ที	(ไทย) =ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินีปาฎีกาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.อ.	)ไทย (= อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี จตุกกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนในสังคมไทยมักมีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ กัน ได้แก่ความเชื่อทางศาสนา เช่น คนทำดีได้ดี ได้ไปสวรรค์ คนทำชั่วต้องตกนรก ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา เช่น ชีวิตจะดำเนินไปตามวันเดือนปีเกิด หรือ ชีวิตถูกลิขิตไปตามเส้นลายมือของคนนั้น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่องผีสิงเทวดา การทำเสน่ห์ ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ เช่น เชื่อเรื่องคาถาอาคม วัตถุมงคล เครื่องรางของขลังต่างๆ หรือความเชื่อในเรื่องคนโบราณเล่าสืบต่อกันมา เช่น พิธีทำบุญต่างๆ ฝังบอผีแม่ยาย จิ้งจกตก ความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ เช่น การกลับชาติมาเกิด บ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัยของคนไทยนั้น มีความเชื่อหลายอย่างสอดแทรกอยู่^๑ ความเชื่อเหล่านี้ได้สืบทอดต่อกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน ความเชื่อเหล่านี้นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทหนึ่งที่เป็นองค์ความรู้ เรื่องความปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข บรรพบุรุษของคนไทยได้พัฒนาภูมิปัญญาเหล่านี้จากการสังเกต การลองผิดลองถูกฝึกฝนและประสบการณ์^๒ จึงถ่ายทอดสู่ลูกหลานผ่านความเชื่อเรื่องคุณค่าคำสอนหรือพิธีกรรม อย่างไรก็ตามความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ได้มาจากประสบการณ์และการถ่ายทอดผ่านกันมาในกลุ่มคนนั้น

แต่ในความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างออกไป และเกี่ยวข้องกับสังคมไทยสืบมาเป็นเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน อิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้ากับสังคมไทยทั้งทางวัตถุและจิตใจ จะเห็นได้จากศาสนวัตถุ ปุชนิยสถาน และวิถีชีวิตของคนไทยได้น้อมนำเอาพุทธสัญลักษณ์และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นที่พึ่งทางใจในการดำเนินชีวิต^๓ ศาสนวัตถุได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เช่น พระพุทธรูป สลูป พระปรางค์ เป็นต้น พุทธสัญลักษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาในพุทธศาสนาของศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระพุทธรูป” หรือ “พระพุทธรูปภูมิมาร” ที่ถือเป็นสิ่งที่เคารพสักการบูชาเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็น

^๑ วิชา ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗-๑๘.

^๒ มณี พะยอมยงค์, วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕-๓๖.

^๓ พระภวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑). หน้า ๕๖-๕๗.

สัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นด้วยจิตใจ มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงและเตือนจิตใจที่เป็นรูปธรรมในการสักการบูชา^๕

ความเชื่อหรือความศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น ต้องประกอบด้วยเหตุและผลที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงหมายถึงวิถีแห่งชีวิตอันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life^๖ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลเรียกว่าศรัทธาได้แก่ กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรมเชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงคือเชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนาคือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจ หรือนอนคอยโชคเป็นต้น วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุผลดีจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว กัมมสสกาตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่า แต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน และตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์ หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง ๒ จากหลักศรัทธา ๔

ความเชื่อหรือศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญหานี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า “สัทธานุศาสนัมปยุตต์” ศรัทธาที่ประกอบด้วยความรู้การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ตนเห็นโดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อที่ขาดปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “สัทธานุศาสนัมปยุตต์”^๗ อนึ่งถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า “อหิมกซ์ศรัทธา” การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดีเชื่อตามคนอื่นว่าก็ดีไม่จัดเป็นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใดสอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้นๆ ด้วยเสมอทั้งนี้ก็เพื่อป้องกัน “ความเชื่อแบบงมงาย”^๘

จากค่านิยมเดิมที่ยกย่องคนดี คือ คนมีคุณธรรมและเชื่อในกฎแห่งกรรม ตามสำนวนที่ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” ในปัจจุบันได้จางหายไปกับคนไทยรุ่นใหม่สังคมไทยได้เปลี่ยนค่านิยมไปยกย่องวัตถุนิยม คือ คนที่มีเงินทองมีอำนาจและผลตอบแทนของการทำได้ดี “ดี” ในความหมายของคนรุ่นใหม่ คือ ได้วัตถุสิ่งของเงินทองชื่อเสียงเกียรติยศทั้ง ๆ ที่ผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นผู้ประพฤ

^๕วรนนท์ ชีวาลทิพากร, พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ทิพากรการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓-๔๔.

^๖แก้ว ชิตตะขบ. หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓). หน้า ๑๕-๑๖.

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖-๗๘.

เสื่อมเสียแต่สังคม ไม่ได้ให้ความสนใจความประพฤติ หรือวิธีการที่ทำให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของเหล่านั้น เพียงแต่ขอให้ได้มาเป็นพอ จึงเกิดสำนวนที่นำมาใช้ในสังคมใหม่ว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยได้คลอนแคลนสังคมเกิดความเข้าใจเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง และไม่เชื่อในชีวิตของคนเรามีความจำเป็นต้องมีศรัทธา ไม่มีผู้ใดไม่เลือกระหว่างการมีศรัทธากับการไม่มีศรัทธาแต่มีความจำเป็นต้องเลือกระหว่างการมีศรัทธาที่ถูกต้อง กับการมีศรัทธาที่ผิด ตามหลักพระพุทธศาสนาให้สังเกตอุทเทสกรรมใดที่พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธาหมวดธรรมนั้นทรงสอนเรื่องปัญญากำกับไว้ด้วยเสมอ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสอนให้มีศรัทธาความเชื่ออย่างมีเหตุผล คือ ใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะให้เห็น ทั้งส่วนดีและไม่ดี ทั้งคุณ ทั้งโทษก่อน จึงค่อยตั้งศรัทธาไม่ให้ศรัทธาอย่างมงายไปตามกระแส ในทางกลับกันถ้ามีแต่ปัญญาแต่ไม่มีศรัทธารองรับ ปัญญา ก็จะโลดแล่นเลื่อนลอยสุดโต่ง ไม่มีฐานที่ตั้ง ดังนั้น ศรัทธาที่ถูกต้องจึงเป็นศรัทธาที่มีเหตุผล^๗

“หลวงพ่พระใหญ่” หรือ “หลวงพ่ใหญ่” เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองศูนย์รวมจิตใจของชาวบึงกาฬ และชาวจังหวัดใกล้เคียงรวมไปถึงใน สปป.ลาว ที่อยู่ในลุ่มน้ำโขงแถบนี้ ประดิษฐาน ณ อุโบสถ วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ หลวงพ่พระใหญ่ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะสมัยล้านช้าง หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว ดั้งเดิมเป็นพระพุทธรูปทองสำริดที่มีความงดงาม แต่ต่อมามีการพอกปูนฉาบไว้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการอำพรางจากเหตุการณ์สงคราม “หลวงพ่พระใหญ่” สร้างขึ้นในสมัยใด มีเพียงตำนานและคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่หลายรุ่น หลายสมัยเล่าสืบต่อกันมาประมาณสองพันกว่าปีมาแล้ว จนถึงยุคสมัยหลังๆ ว่า แต่ก่อนคนเหล่านี้ส่วนมากได้อพยพครอบครัวมาจากเมืองยศ (บริเวณจังหวัดยโสธรในปัจจุบัน) มาตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำโขง และร่นขึ้นมาจากเขตชัยบุรี (ปัจจุบันคืออำเภอเมืองบึงกาฬ) การตั้งถิ่นฐานอยู่นั้นก็เหมือนกันทุกยุคทุกสมัย คือที่ใดไม่เหมาะสมในการดำรงชีวิต ต้องประสบกับภัย และมีการระบาดของโรคร้ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคหิวขาดโรค โรคไข้ทรพิษ ถูกรบกวนจากสัตว์ร้าย หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ ก็พากันหลบหนีภัยย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ เพื่อหาที่เหมาะสมต่อไป ชนกลุ่มนี้ก็เหมือนกันต่างย้ายถิ่นฐานไปเรื่อย ๆ เพื่อหาที่เหมาะสม จนกระทั่งถึงบ้านท่าไคร้ในปัจจุบัน เมื่อเห็นเป็นที่เหมาะสมดีก็ตกลงใจตั้งหลักฐานที่ทำมาหากินในบริเวณนี้^๘

จากนั้นต่างก็จับจองพื้นที่ทำมาหากิน แล้วเริ่มขยายอาณาบริเวณไปเรื่อยๆ จนถึงบริเวณที่รกทึบที่สุดเป็นป่าดงดิบ มีไม้نانาพันธุ์ เช่น ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้สัก ไม้เฒ่า ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น

^๗พระมหาเปรม (โอภาโส) กองคำ , ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒). หน้า ๓๔-๓๖.

^๘มณี พะยอมยงค์, วัฒนธรรมล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ทวยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๔๖-๔๙.

^๙นายกา เดิดขุนทด, (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่พระใหญ่, (วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ : พัฒนาการพิมพ์), หน้า ๑.

และเต็มไปด้วยสัตว์ป่าหลายชนิดที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าว เนื่องจากเป็นป่ารกทึบมากชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ จึงได้ร่วมกันในการถากถางเพื่อจะได้มีพื้นที่มากขึ้น หลังจากที่ได้ทำการถากถางอยู่เป็นเวลาหลายวัน ก็พบพุ่มไม้ที่สูงและหนากว่าที่อื่น ๆ เมื่อถางป่าดังกล่าวออกก็พบ “หลวงพ่อบุญใหญ่” ที่เต็มไปด้วยเถาวัลย์พันรอบองค์อยู่ จึงได้นำเถาวัลย์ออก แล้วปิดกวาดบริเวณรอบๆ ก็พบว่าพระเกตุมาลาขององค์หลวงพ่อบุญใหญ่หัก เพราะถูกช้างป่ากระชากเถาวัลย์ลงมาเพื่อหากินตามธรรมชาติของสัตว์ป่า และเห็นเป็นรูปร่างของสถานที่บำเพ็ญบุญ หรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังพบซากเครื่องปั้นดินเผา โอ่งโบราณ รวมทั้งเครื่องใช้อีกหลายอย่างองค์หลวงพ่อบุญใหญ่นั้นตั้งแต่ได้ค้นพบมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เคยมีการเคลื่อนย้ายหรือต่อเติมแต่อย่างใด มีเพียงต่อพระเกตุมาลาที่หักให้คงสภาพเดิม และแทน ๔ เหลี่ยมที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ได้สร้างโอบแทนเดิม เพื่อให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น และมีผู้ที่มาขอพรจากองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ เมื่อได้สมความปรารถนาแล้วก็ได้นำสีทองมาทาสสมโภชพระพุทธรูป จึงทำให้องค์หลวงพ่อบุญใหญ่เหลืองอร่ามเป็นสีทองทั้งองค์

ประชาชนในสมัยก่อนได้มาขอพรจากหลวงพ่อบุญใหญ่ ให้ช่วยเมตตาปกป้องรักษาและป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นให้หมดไป และได้สมดังความปรารถนา ดังนั้น จึงได้ร่วมกันจัดให้มีการน้อมระลึกถึงพระคุณที่หลวงพ่อบุญใหญ่ได้เมตตากรุณาตลอดมา โดยจัดงานสมโภชปีละ ๒ ครั้ง ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน คือครั้งที่ ๑ ประเพณีบุญเดือน ๓ หรือบุญข้าวจี มี การถวายปราสาทผึ้ง ๒ หลังเพื่อสักการะหลวงพ่อบุญใหญ่ด้วยครั้งที่ ๒ ประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อบุญใหญ่ จัดขึ้นหลังช่วงเทศกาลวันสงกรานต์หนึ่งสัปดาห์ของทุกปี โดยจะจัดงานให้ตรงกับวันเสาร์-วันอาทิตย์ งานประเพณีนี้ถือเป็นงานใหญ่ประจำปีของวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) และชาวอำเภอเมืองบึงกาฬ มีพุทธบริษัทจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

จากประเด็นที่กล่าวมาแล้วนี้ แสดงถึงอิทธิพลต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับหลักความเชื่อหรือความศรัทธาของประชาชนอันประกอบด้วยเหตุและผล มีสติปัญญาที่จะเข้าใจนามธรรมได้ แล้วและสนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะพุทธศาสนิกชน เป็นพระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ผู้มีความเชื่อความศรัทธา จึงมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ” อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อหรือศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อของประชาชน ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร/เนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ สุตตันตปิฎกที่มณิกาย มหาวรรค เกี่ยวกับหลักความเชื่อหรือศรัทธา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. กัมมัสัทธิ ๒. วิปากัสัทธิ ๓. กัมมัสสกาตัสัทธิ ๔. ตถาคตโพรสิทธิ รวมทั้งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาโดยแบ่งขอบเขตการวิจัยเป็น ๓ ประการ คือ

- (๑) การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนา
- (๒) การศึกษาความเชื่อของประชาชน ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ
- (๓) การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยกำหนดโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Structured In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามหลักความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬโดยแบ่งออกเป็น ๑. พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป ๒. ประชาชนชาย จำนวน ๑๐ คน ๓. ประชาชนหญิง จำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๕ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ” ครั้งนี้ ได้มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย และเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อมั่นด้วยศรัทธาที่เชื่อดด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุผลในการยอมรับนับถือในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้หมายถึง การยอมรับนับถือในองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่มีความเชื่อ มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตอำเภอมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ ที่เป็นพุทธศาสนิกชนมีความเคารพและเลื่อมใสในองค์หลวงพ่อบุญใหญ่

หลวงพ่อบุญใหญ่ หมายถึง หลวงพ่อบุญใหญ่ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดบึงกาฬ อันประชาชนในเขตอำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อความศรัทธา เคารพ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะสมัยล้านช้างหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ ศืบ ๔ นิ้ว ตั้งเดิมเป็นพระพุทธรูปทองสำริดที่มีความงดงาม แต่ต่อมามีการพอกปูนฉาบไว้ โดยประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ หนังสือ/เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๐} ได้กล่าวถึงความเชื่อหรือศรัทธาไว้ว่าสำหรับคนสามัญทั่วไปศรัทธาเป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่งเป็นอุปกณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปเมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดีทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลเร็วขึ้นกลับประสบความสำเร็จช้ากว่าผู้มีปัญญาด้อยกว่าแต่มีศรัทธาแรงกล้า

พระมหานวม คุตตธมโม^{๑๑} ได้พูดถึงความเชื่อของคนโบราณว่าถือเอาแม่น้ำภูเขาดันไม้พระจันทร์ พระอาทิตย์ และดาวทุกดวงตลอดจนกระทั่งทุก ๆ สิ่งในเอกภพล้วนแล้วแต่มีภูติที่มีชีวิตหรือเจตภูติถือกันว่ามีอำนาจอิทธิฤทธิ์มากมาย และไถ่อย่างยากไม่พอใจอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นมนุษย์โบราณจึงมีความหวาดกลัวต่อภูตและเจตภูต

เดือน คำดี^{๑๒} ได้กล่าวถึงความเชื่ออันเป็นรากฐานของสังคมว่ามนุษย์ทุกคน ย่อมกระทำตามความเชื่อของตน ผู้ใดกระทำตามหลักความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถืออยู่ ความเชื่อนั้น ก็กลายเป็นวิถีชีวิตของผู้นั้นไป และเมื่อมนุษย์ได้สั่งสมความเชื่อ และการกระทำหรือปฏิบัติไปตาม

^{๑๐}พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕๖.

^{๑๑}พระมหานวม คุตตธมโม, ปรัชญาสังเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

^{๑๒}เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์ภาควิชาปรัชญาและศาสนาณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

ความเชื่อที่เป็นวิถีอย่างเดียวกัน ความเชื่อก็กลายเป็นวิถีชีวิตในสังคม และความเชื่อในแง่นี้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งแยกได้คือ

๑. ความเชื่อคือพลังชีวิตเพราะมนุษย์กระทำการต่างๆไปตามความเชื่อในลักษณะเป็นความมั่นใจและเป็นความไว้วางใจ

๒. ความเชื่อเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆเพราะความเชื่อและหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคม

๓. ความเชื่อเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคมหนึ่งๆเพราะความเชื่อกลายเป็นวิถีแห่งชีวิตในฐานะศาสนาและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมสังคมหนึ่งๆไว้ให้มีการปฏิบัติที่มีรูปแบบเดียวกันแสดงออกมาเป็นเอกภาพ

วศิน อินทสระ^{๑๓} ได้กล่าวถึงหลักศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องเป็นศรัทธาในพระรัตนตรัย หรือในคุณของพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหว หรือเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาจึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและว่าเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาให้ใช้สติพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่ถ้อยมงคลต้นข้าวพระองค์สอนว่าความสุขและความทุกข์ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำไม่มีใครเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น

มณี พยอมยงค์^{๑๔} ได้กล่าวไว้ว่าความเชื่อมีที่มาจาก ๓ แหล่งด้วยกันคือ

๑. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น พายุร้องฟ้าผ่าคน ในสมัยโบราณไม่มีอะไร เพื่อใช้พิสูจน์ได้ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งลึกลับและมีอำนาจดลบันดาลให้เป็นไป จึงเกิดความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า ลงมาทำโทษแก่ตนด้วยความกลัวต่อมรณภัยนั้นจึงมีการกราบไหว้บวงสรวงบูชาให้สิ่งเหล่านั้นหายโกรธและบันดาลความสุขสวัสดิ์แก่ตน

๒. ความเชื่อที่มากับศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับ เกี่ยวกับคำสอนและพิธีการที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้ หรือพระสาวกปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างสืบมา

๓. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์ เห็นได้จากความคิดแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจินตนาการอื่น ๆ ตัวอย่าง ทฤษฎีคำสอนของเจ้าลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงนรกสวรรค์เป็นต้น

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประสพฤกษ์ จารูวาโท (รัตนยงค์)^{๑๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา งานวิจัยฉบับนี้ ในเนื้อหากล่าวไว้ว่า“ความ

^{๑๓}วศินอินทสระ, ศรัทธากับปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๙๒-๑๐๑.

^{๑๔}มณี พยอมยงค์, วัฒนธรรมล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๒๘.

^{๑๕}พระมหาประสพฤกษ์ จารูวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

เชื่อทำให้มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ มีกำลังใจ มีความหวังเพิ่มขึ้น ในการมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย ความเชื่อจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญกับทุก ๆ คน ความเชื่อเป็นขั้นตอนของการพัฒนาปัญญา ระดับเริ่มต้น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการทำให้บุคคลเข้าสู่ระบบ หรือหลักการประพฤติปฏิบัติ ตามกฎศีลธรรมทางศาสนา เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาขึ้นก็ย่อมมีการกราบไหว้บูชา อ้อนวอน บวงสรวง ตามขึ้นมาอีกทีหนึ่ง

อภิศร มีผล^{๑๖} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึง เป้าหมายของพระพุทธศาสนาผลการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อซึ่งประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัยซึ่งการเกี่ยวข้องกับการบรรลุนิพพานของพระพุทธศาสนา ศรัทธามีลักษณะ ทำให้ใจผ่องใส ทำให้แล่นไปด้วยดีในการบรรลุนิพพาน มูลเหตุให้เกิดศรัทธา ได้แก่ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยง ธรรม ศรัทธามีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรม ศรัทธา ๔ ประเภท ได้แก่ กัมมัสถา วิปากัสถา กัมมัสสกตาสถา ตถาคตโพธิสถา คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ คือ ๑) ศรัทธาทำให้คนได้อริยทรัพย์ ๒) ศรัทธาทำให้คนข้ามโอชะ ๓) ศรัทธาทำให้คนบรรลุนิพพานของพระอรหันต์ ๔) ศรัทธาทำให้คนผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า

พระมหาอุทธร ปญญาสิริ (สัจจรัตนพงษ์)^{๑๗} ได้ทำวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์ศรัทธา ในพระพุทธศาสนาผลการวิจัยสรุปได้ว่าส่วนที่หนึ่งความหมายของศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อที่มีอิสระไม่ติดอยู่ในกรอบใดๆ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อโดยมุ่งตรงต่อความเป็นจริงและต้องมีลักษณะที่ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผลมิบ่อเกิดได้ ๔ ลักษณะคือประมาณ ๔ การสดับจากภายนอกการคิดตรองด้วยใจและการฝึกฝนปฏิบัติจนเกิดผลมีหน้าที่ทำลายความไม่เชื่อ (อัสถิยะ) และความสงสัยลังเลใจ (วิจิกิจฉา) เป็นปัจจัยให้เกิดปิตุสขศีลสมาธิและปัญญามีความสำคัญคือการรวมกลุ่มการเกิดพลังเกิดความกล้าหาญเป็นที่พึ่งที่อาศัยทำให้เกิดความเจริญเป็นเครื่องเจริญอย่างอริยชนและในที่สุดยังเป็นเหตุปัจจัยทำให้พ้นทุกข์ได้แนวความคิดความเชื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยจนปัจจุบันว่ามีความคิดความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวันจนกลายมาเป็นภูมิปัญญา และประเพณีวัฒนธรรมสืบต่อมาจนถึงคนรุ่นใหม่และต่อไปอย่างไร

^{๑๖} อภิศร มีผล, การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕). หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗} พระมหาอุทธร ปญญาสิริ (สัจจรัตนพงษ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗). หน้า บทคัดย่อ.

พระมหาเปรม โอภาโส (ทองคำ)^{๑๘} ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีเรื่องของศรัทธาอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ในอังคุตตรนิกายอัฐกนิบาตพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ได้กล่าวถึงศรัทธาสัมปทาในอังคุตตรนิกายจตุกกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ ได้กล่าวถึงสมสัทธาในอังคุตตรนิกายปัญจกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒ ได้กล่าวถึงศรัทธาความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นการกระทำดีกล่าวโดยสรุปแล้วศรัทธาในพระพุทธศาสนามุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรมเป็นสำคัญ

พระสร้างชาติ สิริจารวงษ์ (สุวรรณพุทธ)^{๑๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญอเกสติน ผลการวิจัยพบว่า “การเชื่อ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดีเป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาคือการเชื่อที่มีปัญญากำกับ ชักนำไปอยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่างๆพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้เกิดสินหรือลงความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ตรง เพื่อให้ได้ศรัทธาคือการเชื่อที่มีเหตุผล การเชื่อหรือศรัทธาที่มีเหตุผลในพระไตรปิฎกหมายถึงตถาคตโพธิสัทธาอย่างเดียว แต่ในยุคหลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทถูกกำหนดกรอบไว้ ๔ อย่าง คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วก็มุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ (law of nature) กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล (law of karma) หรือกฎแห่งเหตุผล (subject and object) และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึง ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ อันเป็นความเชื่อหรือศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุและผล เพื่อให้เกิดปัญญา ไม่ได้มกมายด้วยเหตุใด ด้วยหลักแห่งความเชื่อหรือศรัทธา ๔ ประการในพระพุทธศาสนา ที่ประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬได้ยึดถือปฏิบัติต่อองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) ใช้ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้

^{๑๘}พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลีนปราชญ์), การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต่ออัสติน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๙}พระสร้างชาติ สิริ จารวงษ์ (สุวรรณพุทธ), การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญอเกสติน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕). หน้า บทคัดย่อ.

๑.๖.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานสำคัญ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฎีกา เป็นต้น

๑.๖.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ และ เอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลงานของนักวิชาการและท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา

๑.๖.๓ ขึ้นนามาสรูปวิเคราะห์

โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรูปวิเคราะห์ และนำเสนอสรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) และนำเสนอผลการวิจัย รวมทั้ง ข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป ดังนี้

๑. รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดจนการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย

๓. จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยสรุป และข้อเสนอแนะ โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้เข้าใจถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๑.๗.๓ นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อมูลด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

บทที่ ๒

ความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายของความเชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธา ซึ่งในความเชื่อนั้นมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันตามความคิดเห็นและความเข้าใจของแต่ละบุคคลแต่ละลัทธิหรือศาสนา ในบริบทนี้จะได้แยกหรืออธิบายความเชื่อเพื่อให้เข้าใจตามความหมายของความเชื่อในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาและในทัศนะของนักวิชาการที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับเป้าหมายของพระพุทธศาสนาดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อในพระไตรปิฎก

ความเชื่อ หรือ ศรัทธา มักจะใช้คู่กับคำว่าปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใสความนิยมชมชอบ เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปิตีและโสมนัสต่อบุคคลหรือหลักการที่ถูกกับอุปนิสัยหรือจริตของตน ศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อด้วยศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุและผล แยกแยะรับรู้ด้วยปัญญา ในการดำเนินชีวิตศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติทางศาสนามนุษย์มักจะใช้ความเชื่อเป็นเป้าหมายใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสินใจในการกระทำส่วนใหญ่มีความเชื่อเฉพาะในสิ่งที่ตนต้องการจะเชื่อ เช่น ความเชื่อในทางศาสนาต้องใช้ศรัทธาเป็นที่สุด^๑ ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำให้สิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เป็นเหตุให้เกิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดดีทำดี ความเชื่อใน สิ่งที่ดี เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ความเสื่อมเสีย ความเดือดร้อนเป็นผลร้ายเป็นความพินาศ ตลอดจนทำให้เสียชีวิตได้ว่า

๑. เชื่อเรื่องธรรมชาติ เช่น ภูเขา ต้นไม้สัตว์ต่าง ๆ ที่ผิดปกติ มีความแปลกประหลาดไปจากธรรมดาแล้วทำการสักการบูชาเพื่อหวังลาภยศเป็นต้น

๒. เชื่อในผีสังเทวดา หรือวิญญาณว่าผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วยังคงมีวิญญาณวนเวียนอยู่ แล้วจึงทำการสักการบูชาเพื่อหวังขอลาภ ยศ มีการสร้างศาล ต่าง ๆ เพื่อให้ผี สัง วิญญาณ มาสิงสถิตอยู่เป็นต้น ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ปราศจากปัญญาเป็นความเชื่อที่ยึดถือตามใจตนเองหรือเป็นความเชื่อตามผู้อื่นหาได้เกิดประโยชน์ใด ๆ ไม่แต่หลักความเชื่อเกี่ยวกับศรัทธาในทางพุทธ

ศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสไว้แก่ชาวกาลามะที่แคว้นโกศล ถึงความเชื่อที่อาจจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้มีอยู่ ๑๐ ประการอย่างเช่นใน“กาลามสูตร” เป็นสูตรที่ทรงแสดงพุทธพจน์เกี่ยวกับการตัดสินใจเชื่อโดยใช้ปัญญาพิจารณา ดังนี้

๑. มา อนุสฺสเวนอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา

๒. มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆกันมา

๓. มา อิติกราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ

^๑ แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๘.

๔. มา ปฏุกสมปทาเนนอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

๕. มา ตกุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ

๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน

๗. มา อาการปริวิตตเคนอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล

๘. มา ทิฏฐิฆมาณุกขนติยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พิสูจน์แล้ว

๙. มา ภพพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าเป็นไปได้

๑๐. มา สมโนโน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณนี้เป็นครูของเรา^๒

หลักการเชื่อ ๑๐ ประการเหล่านี้เป็นสิ่งที่กระตุ้นเตือนว่า ยังไม่ควรด่วนเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริงจนกว่าจะได้พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ของตนเอง และในตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงเน้นว่าควรทำกรรมดีและเชื่อกฎแห่งกรรม เพราะจะทำให้ได้รับประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้า^๓

แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลที่จะมีการเชื่อคือศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาดำรงตนอยู่ด้วยเหตุผลสามารถใช้ปัญญาได้นั้น จะต้องอาศัยสิ่งที่เป็นมูลเหตุ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นคนไม่มีความเห็นผิดเป็นอธยาศัย

๒. เป็นคนไม่คบหาสมาคมกับด้วยบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ

๓. ไม่เป็นคนหันหลังให้พระสัทธรรม

๔. เป็นคนไม่มีมิจฉาวิตก

๕. เป็นคนที่จมลงอยู่ในอารมณ์โดยอุบายอันแยบคาย^๔

ส่วนการเชื่อที่มีลักษณะตรงข้ามกับศรัทธา ๕ ประการตามที่กล่าวมานั้น ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าศรัทธาญาณวิปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ปราศจากญาณ ไม่ประกอบด้วยปัญญา ปราศจากปริชาหยังรู้ปราศจากเหตุและผล เป็นความงมงาย เพราะเชื่อผู้อื่นและสิ่งอื่นว่าสามารถเป็นที่พึ่งของตนได้ตั้งเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “มนุษย์เป็นอันมากถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงซึ่ง ภูเขา ป่า สวน และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่งนั้นไม่อุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”^๕ ธรรมเหล่านี้ ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านี้^๖

ตั้งแต่แรกเกิดมามนุษย์ก็เริ่มมีความเชื่อคือ ศรัทธาเพราะความกลัว และมีความต้องการให้มีชีวิตรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน จึงพากันแสวงหาวิธีที่จะเอาชนะความกลัว และวิธีทำให้ชีวิตของตนและพวกพ้องอยู่รอด ดังนั้น มนุษย์จึงต้องสร้างศรัทธา คือความเชื่อให้เกิดขึ้น อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีศรัทธาตั้งแต่เกิด และมีมาตั้งแต่ยุคโบราณหลักพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้ เมื่อเรากล่าวว่า “พุทธศาสนิกชนต้องมีศรัทธา” การให้ความหมายคำว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนา

^๒ ๐.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^๓ ๐.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๒.

^๔ มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, **ปรมัตถธรรม ๔**, (พระนคร : เลียงเชียงเจริญ, ๒๕๑๒), หน้า ๒๗.

^๕ ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๘/๕๐.

^๖ ๐.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๘๐,๑๘๓.

โดยเฉพาะนิกายเถรวาทนี้ จึงแตกต่างจากศาสนาส่วนใหญ่ในโลกและมีได้มีความหมายเพียง “ความเชื่อ” ดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

ความเชื่อ; ในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล, ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก เขียนอย่างสั้นสรุปเป็น ศรัทธา

ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกรั่นกรองแล้วจากปัญญา

ความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุและผล ซึ่งผ่านการกรั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "สัทธาญาณสัมปยุตต์" (ญาณ แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย)การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ ตนเห็น โดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อ ที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า "สัทธาญาณวิปยุตต์" อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า "อริโมกซ์ศรัทธา"

การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาที่ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็น ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่ พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน "ความเชื่อแบบมง่าย"

ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิด ก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดี

ความเชื่อใน สิ่งที่ผิด เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ ความเสื่อม ความเดือดร้อน เป็นผลร้ายเป็นความพินาศ ตลอดจนทำให้เสียชีวิตได้

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจในที่นี้หมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุนิพพานของพระพุทธศาสนาและเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลที่เป็นไปตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นความเชื่อที่ สร้างปัญญาให้เกิดขึ้นและต้องเป็นปัจจัยในการเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือนิพพานอนันต์ถือว่าไม่ใช่ความเชื่อตามหลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อ กล่าวได้ว่าเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อพุทธศาสนา อาจจะมีมากมายแตกต่างกัน อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุผล ดังนั้นจึงสามารถให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับ ศรัทธา ทางพุทธศาสนาไว้ดังนี้

ความเชื่อ, ความเชื่อถือในทางธรรม หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล, ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม, ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจแน่วแน่มุ่งมั่นไป ตามไปปรับคุณภาพความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ, ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงาม และในการทำ ความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก^๗

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในหนังสือ ชุมมนุชข้อคิดอิสระว่า ความเชื่อของพุทธ มามกะ นั้นคือ เชื่อโดยตรงต่อเหตุผล เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญพระองค์เองมาเป็นเวลา

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒๘.

เพียงพอ จนสามารถถึงด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาดความสว่างและความสงบเย็นได้จริง เชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรจุและนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง เชื่อว่าพระสงฆ์คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้างหรือคอยบังคับให้เป็นไป เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องทั้งหมดนี้ คือ ความเชื่อ ๗ ประการ ของพุทธมามกะ^๘

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อปักใจ เพราะหมดความสงสัยโดยสิ้นเชิง เนื่องจากได้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองตามหลักเหตุผลกลับไปกลับมา ซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างรอบครอบ โดยปราศจากการใช้อารมณ์จนเกิดเป็นมูลฐาน (ทสฺสนมฺมูลกา) มั่นคง และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงขั้นไม่มีใคร ๆ ในโลกมาเปลี่ยนแปลงความเชื่อนี้ได้^๙

ศรัทธา ความเชื่อ หมายถึงเฉพาะที่เชื่อด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุและผล ถ้าเชื่อโดยปราศจากปัญญา เรียกว่า อธิโมกข์ (ความน้อมใจเชื่อ หรือเชื่อตามเขา)^{๑๐}

กล่าวสรุปได้ว่า ความเชื่อศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย ยึดเอาเป็นสรณะเพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลายขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น^{๑๑} และเป็นที่พัก ที่อาศัย ที่เคารพสูงสุดในชีวิต โดยความเชื่อมั่นนี้จะต้องเกิดจากความรู้และความเข้าใจของผู้เชื่อถือเอง ใช้ปัญญาของตนพิจารณาไตร่ตรองในพระธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ด้วยเหตุผล อย่างรอบครอบแล้วตามความเป็นจริง มิใช่สักแต่ว่าศรัทธาตาม ๆ กันมา หรือการถูกบังคับขู่เข็ญให้เชื่อ ล้อหลอกด้วยอำมิสสินจ้าง หรือมีผลประโยชน์ใดแอบแฝงอยู่ในทางโลกเป็นเหตุชวนให้เกิดความเชื่อ ศรัทธานั้นต้องเกิดขึ้นมาเอง และจะต้องประกอบด้วยปัญญาของผู้ศรัทธาที่รู้เห็นเองแล้วตามความเป็นจริง และปัญญาเป็นเครื่องช่วยกลั่นกรองความถูกต้อง จึงจะเป็นศรัทธาที่มีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อมนุษย์มีศรัทธาจะไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธา แต่จะต้องมีกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา และสามารถพัฒนาขึ้นไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ถึงขั้นการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างอิสระ คือ ศรัทธาต้องเป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมายคือนิพพาน จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๒ ความหมายของความเชื่อตามทรรศนะของนักวิชาการทั่วไป

^๘พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมข้อคิดอิสระ พุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘). หน้า ๒๕-๒๖.

^๙พระภิกษุภวณฺณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

^{๑๐}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕๐.

^{๑๑}ข.ข.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

ศรัทธา (สัตตา) หมายถึง ความเชื่อ, ความเลื่อมใส, เช่น สันศรัทธา ฉันทศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้ร่วมกับประสาทะ เป็นศรัทธาประสาทะ เชื่อ, เลื่อมใส, เช่นเขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ^{๑๒}

วิทย์ เทียงบุญธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่าศรัทธาในพจนานุกรมไทยไว้ว่า ศรัทธาหมายถึง ความเชื่อถือ, ความเลื่อมใส, ความเห็นดี, ความไว้วางใจ, ความซื่อตรง, ความจงรัก, ความประสงค์, ความอยาก, ความบริสุทธิ์, ความเคารพนับถือ, ยินดี, เลื่อมใส^{๑๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อในความหมายโดยทั่วไปในหนังสือชุมนุมเรื่องสั้นไว้ว่า เป็นความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลสำคัญหรือผู้นำของสังคม ในเรื่องของศาสนาทุกองค์ศาสนายกเว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและอานวยสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน ให้นับถือบูชาสิ่งนั้นโดยแน่วแน่น ปราศจากการพิสูจน์และทดสอบแต่อย่างใด^{๑๔}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภท ศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็นศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป ในศาสนาต่าง ๆ จะเน้นแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจ เริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นก็จะป็นปัจจัยที่ทำให้มีจุดเริ่มต้น ความเชื่อทำให้มีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เข้าไปซักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป^{๑๕}

พระมหาอุทธร ปณฺณสิริ(สัจจรัตนพงศ์) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ศรัทธามีความหมายทั้งอย่างกว้าง ปานกลางและไม่ได้แคบเพียงแค่“ความเชื่อ” เพราะยังมีความหมายอื่น ๆ เช่น ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส การปลงใจเชื่อ ความซื่อสัตย์การยอมรับ การยอมตามลัทธิความเชื่อ

^{๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙๓.

^{๑๓}วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห.จ.ก.ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒๘.

^{๑๔}พุทธทาสภิกขุ (อินทปญฺโญ), “เรื่องเรียน พุทธศาสนา ใน ๑๕ นาที”, หนังสือชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ, ๒๔๙๕, หน้า ๒.

^{๑๕}พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

ศาสนา ความจงรักภักดี ดังนั้น ศรัทธาโดยทั่วไปจึงมีความหมายเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ไม่เกี่ยวข้องกับปัญญาและเหตุผล^{๑๖}

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรงชีวิตในอนาคต และสัมปรายภพด้วย คือมนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลัทธิ และศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย^{๑๗}

กล่าวสรุปได้ว่าความเชื่อโดยทั่วไปนั้น หมายถึง ความเชื่อ หรือ ความเลื่อมใส ที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด และมักใช้กับความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลที่สำคัญของสังคม เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้คนส่วนมากพากันนิยมชมชอบเช่น สิ่งลี้ลับ เรื่องเหนือธรรมชาติ ฯลฯ หรือใช้ในกรณีที่มีความพึงพอใจ ประทับใจ และมั่นใจในความเชื่อลัทธิหรือศาสนาต่าง ๆ ศรัทธาถือได้ว่าเป็นความเชื่อเฉพาะของบุคคล จึงทำให้บุคคลมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เป็นการใช้ศรัทธาที่ไม่ได้เกิดจากความรู้ตามความเป็นจริง เมื่อเป็นความเชื่อมักจะพึ่งพาอาศัยสิ่งที่อยู่ภายนอกกาย คืออาศัยอำนาจดลบันดาลและการช่วยเหลือ เชื่อว่าจะสามารถช่วยให้ทุกอย่างสำเร็จได้โดยไม่ต้องทำอะไรเอง และมีความไม่เชื่อมั่นในความสามารถว่าตนเองจะทำเองได้จึงทำให้เกิดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งที่ศรัทธาว่าจะทำได้ทุกอย่างตามความต้องการ จึงทำให้ไม่ต้องดิ้นรนขวานขวายเพื่อจะให้เข้าถึงความจริงสูงสุด

อย่างไรก็ตามหากความเชื่อที่เกิดขึ้นนั้นไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา มักจะเป็นไปตามอารมณ์ย่อมขาดความมั่นคง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตลอดเวลา กล่าวคือเกิดขึ้นและดับหายไปได้ง่ายและอย่างรวดเร็ว ศรัทธาลักษณะนี้มักเป็นศรัทธาแบบมกมายที่มีความเป็นจริงน้อยมาก หรือไม่มีเลย จึงกล่าวได้ว่าหลักศรัทธานี้เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลต้องการอยากให้เป็นไปตามความเชื่อที่ตนอยากให้เป็นเท่านั้น และมักจะหยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น ศรัทธาในลักษณะนี้ เป็นศรัทธาแบบมกมายไม่พัฒนาให้เข้าถึงความจริงแท้เป็นศรัทธาที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายของความเป็นจริงสูงสุดและไม่ใช้ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ ความสำคัญของความเชื่อ

ความเชื่อมีความสำคัญแตกต่างกันตามความหมายและหน้าที่ศรัทธาแม้จะเป็นเพียงปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาปัญญาแต่ไม่สามารถดูแลได้เพราะอาจทำให้เข้าใจ

^{๑๖}พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^{๑๗}พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

ความหมายศรัทธาผิดไป^{๑๘} เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของศรัทธานั้น จึงสามารถแบ่งตามความหมายและหน้าที่ได้ ๓ ประการคือ

๑. ความเชื่อเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญาปุณฺณที่ยังไม่สามารถเข้าถึงปัญญาได้ศรัทธาในขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมากศรัทธาเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปในการพัฒนาเป็นปัญญา เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น^{๑๙} เพราะในระดับปุณฺณยังต้องอาศัยศรัทธาจากคนอื่นก่อน จึงจะสามารถพัฒนาให้เป็นปัญญาและสร้างความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายได้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงการบรรลุอรหัตผล กับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า “บุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะเข้าไปหา พยายามที่จะเข้าไปนั่งให้ใกล้ ๆ ฝากคอยเงี่ยหูฟังว่าท่านจะพูดอะไร ฟังธรรมอย่างตั้งอกตั้งใจ แล้วจดจำธรรมที่ฟังนั้นไว้เป็นอย่างดี นำเนื้อความแห่งธรรมที่จดจำไว้มาพิจารณา ธรรมทั้งหลายควรแก่การนำมาพิจารณาขณะที่มีการพิจารณาธรรมอยู่นั้นความยินดีพอใจในธรรมจึงเกิดขึ้น เกิดความขยันอดทนไตร่ตรองดีแล้ว จึงได้อุทิศกายและใจ เพื่อทำให้รู้เห็น เข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ในสัจจะอันยอดเยี่ยม ด้วยนามกาย (เจตสิกทั้งหลาย) และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วยปัญญา แต่หากศรัทธาไม่มี การที่จะเข้าไปหาหรือการเข้านั่งใกล้ ๆ การเงี่ยโสตเพื่อที่จะรับฟังธรรม การที่จะจดจำธรรมเอาไว้เพื่อการพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ความยินดีพอใจ ความขยันอดทนการไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจ ก็ไม่มีในบุคคลนั้น”^{๒๐}

ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อครั้งที่ยังไม่เกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพราะคิดว่าพระผู้มีพระภาคละทิ้งความเพียรจะบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตะธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงสามารถกระทำให้ปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว ปัญจวัคคีย์เกิดตถาคตโพธิ์ศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้ยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ปัญจวัคคีย์ได้เกิดปัญญาเห็นธรรม^{๒๑}

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญาเป็นอย่างมากหากบุคคลไม่เกิดศรัทธาแล้ว จะไม่สนใจหรือไฝหา ความรู้หรือปัญญาก็จะไม่เกิด ความสัมพันธ์ของสำคัญของศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญาเมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้ว ทำให้มีความสนใจอยากรู้ อยากเห็น จึงเข้าไปหาและเข้าไปนั่งใกล้ ๆ คอยฟังอย่างตั้ง

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๖๔๙.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๖๕๖.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒, ๔๓๒/๕๔๑-๕๔๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

อกตั้งใจในธรรม เมื่อฟังแล้วก็จดจำในธรรมนั้นไว้แล้วนำธรรมมาพิจารณาในเนื้อหาสาระของธรรมให้เกิดความเข้าใจด้วยความยินดีพอใจ อย่างขยันและอดทนในการไตร่ตรองธรรม ห่มเททั้งร่างกายแรงใจอย่างไม่หวาดหวั่น เพื่อทำให้เกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้งไม่มีข้อสงสัยใด ๆ จนเป็นปัญหาที่รู้เห็นได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามความจริงที่เกิดขึ้นของธรรม

อัจฉริยบุคคลบางคน สร้างเสริมปัญญาของตนได้โดยไม่ต้องอาศัยศรัทธาต่อผู้อื่นท่านเหล่านั้นได้ใช้แต่ความรู้จักคิดรู้จักมอง สิ่งทั้งหลายตามสภาวะและตามเหตุปัจจัย คือโยนิโสมนสิการอย่างเดียว แล้วพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามขึ้น จนรู้เข้าใจทั่วถึงซึ่งสัจธรรมหมายถึงพระพุทเจ้าและพระปัจเจกพุทเจ้า ที่สามารถตรัสรู้ได้โดยใช้โยนิโสมนสิการอย่างเดียวเป็นปัจจัยของปัญญา^{๒๒}

ผู้มีปัญญา ส่วนของศรัทธามีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือใช้เป็นเพียงเครื่องกระตุ้นปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดแล้วก็จะใช้ปัญญาเป็นตัวนำเข้าสู่วิมุตติ จะเห็นตัวอย่างในกรณีของพระสารีบุตรได้เห็นพระอัสสชิ เกิดความเลื่อมใสว่าลักษณะท่าทางของท่านแสดงว่าคงมีอะไรดี คงมีภูมิธรรมปัญญาสูง เกิดความอยากจะรู้อยากจะถามจึงเข้าไปหาเมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระสารีบุตรไม่ได้เชื่อพระพุทเจ้า ดังในบุพพปฏกฐสูตรที่พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระสารีบุตรมาตรัสว่า

“สารีบุตร เธอเชื่อหรือไม่ว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะมีอมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มียมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ปัญหาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มียมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มียมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มียมตะที่สุดข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นชนเหล่าใดไม่รู้ไม่เห็น ไม่เข้าใจ มิได้ทำให้แจ้ง มิได้สัมผัสด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นพึงถึงความเชื่อต่อผู้อื่นในข้อนั้นว่า สัทธินทรีย์ฯลฯ ปัญหาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มียมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มียมตะที่สุดข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นชนเหล่าใดรู้เห็น เข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ชนเหล่านั้นย่อมไม่มีความสงสัย ไม่มีความแคลงใจในข้อนั้นเลยว่า สัทธินทรีย์ฯลฯ ปัญหาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มียมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มียมตะที่สุด ก็ข้อนั้นข้าพระองค์รู้เห็น เข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัย ไม่มีความแคลงใจในข้อนั้น^{๒๓}

จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความสามารถและสติปัญญาที่ติดตัวมาแต่เกิดต่างกัน บุคคลธรรมดาจะเข้าถึงปัญญาได้อาจเป็นเรื่องยาก แต่เมื่อเขาได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากบุคคลอื่นแล้ว จึงจะทำให้เขาเกิดความสนใจและเกิดศรัทธาในเรื่องนั้น ๆ ศรัทธาเป็นพื้นฐานให้เขาได้ค้นหาข้อมูลต่อไป จนสามารถได้รู้เห็นตามความเป็นจริง จนเข้าถึงขั้นเป็นปัญญาแล้วสามารถพัฒนาต่อไปจนถึงเป้าหมายได้ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อปัญญาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นศาสนาแห่งปัญญา แต่ในบุคคลทั่วไปที่ยังไม่สามารถได้มาซึ่งปัญญาในส่วนของศรัทธานั้นจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพื่อเป็น

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๖๑๕.

^{๒๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๔/๒๓๖-๒๓๗.

พื้นฐานในการสร้างให้เกิดปัญญา และต้องเป็นศรัทธาที่เป็นแบบนាំสู่ปัญญา จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อไปให้ถึงเป้าหมาย

๒. ความเชื่อเป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีฝึกอบรม เพื่อการให้เกิดความรู้แจ้งเจริญปัญญา^{๒๔} เป็นกระบวนการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่การบรรลุธรรม ตั้งแต่ขั้นรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ไปจนถึงการหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์คือนิพพาน ในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีหมวดธรรมที่สำคัญต่อการปฏิบัติได้แก่อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ องค์ประกอบของหลักธรรมทั้งสองเหมือนกัน คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่มีส่วนต่างกันคือหน้าที่ที่ต้องเป็นไปตามหลักธรรมนั้น ๆ

อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ เป็นธรรมที่เป็นในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๒๕} พละธรรมเป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้อินทรีย์ธรรมเป็นเจ้าการในการครอบงำซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมาย^{๒๖} ดังมีในทุติยวิภังคสูตร ที่พระพุทธผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้มี สัทธินทรีย์เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต ฯลฯ เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค มีวิริยอินทรีย์เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม ฯลฯ มีสติอินทรีย์เป็นผู้มีสติ สติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ฯลฯ มีสติกำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้เกิดสมาธิอินทรีย์ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ฯลฯ ได้ปัญญินทรีย์เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ รัชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๒๗}

พระพุทธผู้มีพระภาคยังได้ตรัสถึงอินทรีย์ ๕ ไว้อีก ในปฐมโสตาปนสูตร ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย เป็นการรับรองผลในการใช้อินทรีย์ ๕ ว่า “อินทรีย์ ๕ ประการ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์นี้ เมื่อใดที่อริยสาวกได้รู้ชัดถึง คุณโทษ ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง อริยสาวกนี้เป็นโสตาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”^{๒๘}

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๑๔.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕๕.

^{๒๗} ดุรายระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๘๐/๒๘๙-๒๙๑.

^{๒๘} ดุรายระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๒-๓/๒๘๒-๒๘๓.

“เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น อริยสาวกนี้เป็นอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ”^{๒๙}

จะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลที่เจริญอินทรีย์ ๕ เมื่อได้รู้ชัดถึงคุณ โทษ ความเกิด ความดับคุณ โทษ และสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง ทำให้เป็นโสดาบันบุคคลหมายถึงผู้ประกอบ อริยมงคล ๘ เพราะคำว่า โสตะ เป็นชื่อของอริยมงคล ๘^{๓๐} ไม่มีทางตกต่ำไปในอบาย ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต และพวกอสูร^{๓๑} มีความแน่นอนที่จะได้สำเร็จสัมโพธิ หมายถึงมรรค เบื้องสูง ๓ อันได้แก่สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหันตมรรค^{๓๒} จนสำเร็จสูงสุดถึงอรหันตชีนาสพ เป็นพระอรหันตผู้สิ้นอาสวะแล้ว ซึ่งเป็นพระสาวกที่รู้ตามพระผู้มีพระภาค^{๓๓} เป็นผู้ปลง ฆณฺหาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือ ฆันธ ๕) ปลงกิเลสภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือ กิเลส) และ ปลงอภิสังขารภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบคือ การปรุงแต่งจิต) จนสามารถบรรลุประโยชน์ตน หมายถึงบรรลุอรหันตผล เพราะสิ้นภวสังโยชน์คือ สิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพทั้งหลาย^{๓๔} อย่างเป็นอิสระ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมที่บ้าน ไไว้ในหนังสือการบวชอยู่ที่บ้านไว้ว่า การบวชอยู่ที่บ้าน สามารถที่จะบรรลุธรรมได้เหมือนกับการบวชอยู่ที่วัด โดยอาศัยหลักธรรมะที่เป็นเนื้อแท้หรือเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่เป็นหลักชัดเจนตายตัวสำหรับยึดเป็นหลักในการปฏิบัติ จะต้องเอาชนิดที่สูงขึ้นไป ละเอียดยิ่งขึ้นไป คือหมวดธรรมที่มีชื่อว่า อินทรีย์ ๕ การบวชอยู่ที่บ้านจะได้รับผลสำเร็จ จะต้องบริบูรณ์อยู่ด้วยอินทรีย์ ๕ หรือธรรมะ ๕ ประการ อันมี ศรัทธา เชื่อมมั่นในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง คือการปฏิบัติหรือคำสอนนั้น แล้วก็เชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้เราทำได้ไม่เหลือวิสัยว่าตัวเรามีความสามารถทำได้แล้วก็ปล่อยให้ทำไปด้วยศรัทธา และต้องมีวิริยะ ความกล้าหาญ ความพากเพียร ความบากบั่น สนุกสนาน พอใจในการปฏิบัติ เป็นสุขเมื่อกำลังทำ โดยไม่ต้องรอคอยหรือหวังผลตอบแทนใด ๆ ขณะที่กำลังกระทำอยู่มันก็เกิดความพอใจและเป็นสุข อิมอยู่ด้วยความสุข หมายถึง การมีความสุขโดยที่ไม่ต้องเสียเงินซื้อหา มา มีสติ เฝ้าระวังรักษาป้องกัน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น ในความรู้สึกนึกคิดหรือในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และทางใจเอง มีสมาธิ ที่เป็นจิตแน่วแน่ต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออก มีจุดมุ่งมั่นต่อพระนิพพาน เรียกว่า มีเอกัคคตาจิตมุ่งพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา คือมีความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นอารมณ์ในการปฏิบัติทั่วไป การทำสมาธิหรือเจริญภาวนา จะปฏิบัติ

^{๒๙} ติรยาระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๓๐} อภ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐.

^{๓๑} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๓๒} ที.สี.อ. (บาลี) ๓๗๗/๒๘๑, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๓๒๖.

^{๓๔} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๙.

ธรรมะพวกไหนก็ตาม จะต้องปฏิบัติให้มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕ แล้วในที่สุดก็มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือ ความเป็นเราเขา เข้ามาแทรกแซง มันจะทำให้เสียหมด ดังนั้น การบวชอยู่ที่บ้าน เป็นการปฏิบัติตัว ให้ไม่มีอึดตา ไม่มีความทุกข์ไม่มีปัญหาอะไร มีจิตที่บริสุทธิ์ อยู่ด้วยปัญญา และเกิดความสุข ความสงบ^{๓๕}

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสธรรมหมวดผล ๕ กับพระภิกษุทั้งหลายว่าผล ๕ ประการ คือ สัทธาผละ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตเป็นกำลัง มีวิริยผละ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เป็นผู้มีสติเป็นกำลัง ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดมานานได้มีสมาธิผละเป็นผู้สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีปัญญาผละคือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๓๖}

จะเห็นได้ว่า ผู้มีศรัทธา มีความเชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตเป็นกำลังอันมีลักษณะ เลื่อมใส น้อมใจเชื่อและมีความเล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลมีกำลังทำความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้เกิดกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคงเป็นกำลังในตนคือมีวิริยะกำลัง มีกำลังของสติในการระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดมานานได้เพื่อเป็นกำลังในการสร้างเกาะป้องกันระวังและรักษา ตนไม่ให้หลงลืมอยู่ตลอดเวลา มีสมาธิผละ มีกำลังในความสงบสงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ให้เกิดขึ้น ด้วยอาการสงบไม่ฟุ้งซ่านขัดส่ายและด้วยกำลังของปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็น ความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ที่สามารถชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยอาศัยใน พละธรรมนี้ เป็นแรงกำลังของใจไม่ให้เกิดความท้อถ้อยในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการ กระทำการณแห่งการพ้นทุกข์ที่ปวงอย่างสิ้นเชิง

พระสมภาร สมภาโร (ทวิรัตน์) ได้อธิบายเรื่องผล ๕ ที่ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ในเอกสาร ประกอบการสอนกรรมฐานไว้ว่า ธรรมะสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ พละธรรมหรือ ธรรมะอันเป็นกำลังพล มี ๕ คือ

๑) สัทธาผละ มีความเลื่อมใสเชื่อถืออย่างแรงกล้า โดยไม่มีการยันนย่อท้อถ้อยในการ ปฏิบัติ มุ่งหน้าแต่จะบำเพ็ญวิปัสสนาธุระเพื่อให้ได้ซึ่งมรรค ผล นิพพาน เพื่อกำจัดความไม่เชื่อได้

๒) วิริยผละ มีความองอาจกล้าหาญ พากเพียร เพื่อที่จะปฏิบัติวิปัสสนาอย่างแรงกล้า โดยไม่ มีความสะดุ้งหวาดเกรง เพื่อกำจัด ความเกียจคร้าน

๓) สติผละ มีความระลึกได้อย่างถูกต้องแรงกล้า เป็นไปไม่ขาดสายติดต่อกันไปได้ปัจจุบัน ทุกขณะปรากฏชัดเป็นพิเศษ เพื่อกำจัดกิเลสร้าย และ ความประมาทในการปฏิบัติสติผละนี้ ยิ่ง พอกพูนมากเท่าใด ก็ยิ่งมีผลดีมากขึ้นเท่านั้น

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, การบวชอยู่ที่บ้าน, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖.

^{๓๖} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.

๔) สมาธิพละ มีความสงบ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างแรงกล้าต่อบทวิปัสสนากรรมฐาน ไม่หวั่นไหวโยกคลอนทอดลอย เพื่อที่จะกำจัดความขัดส่ายไม่หยุดนิ่งได้แห่งจิต และ ความคิดฟุ้งซ่าน

๕) ปัญญาพละความกำหนดรู้แจ้งสอดส่องในการปฏิบัติธรรมอย่างแรงกล้าเป็นพิเศษ เพื่อจะทำลายกิเลสอันเป็นอริร้าย โดยไม่มีความทอดลอยสะดุ้งหวาดเกรง เพื่อกำจัดอวิชชา^{๓๗}

ในการปฏิบัติจะได้ผลถูกต้องสมบูรณ์ได้เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นต้องอาศัยพลธรรมหรืออินทรีย์ ๕ นี้เป็นสำคัญ^{๓๘}

การที่จะได้ปัญญา เข้าถึงความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน นับได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่จะทำให้ได้มาของความจริงที่เกิดขึ้นตามกฎแห่งธรรมชาติ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงว่า องค์ประกอบของชีวิต ต่างก็เป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง ทยอยในสภาพเดิมไม่ได้เป็นอนัตตา ปัญญาที่รู้แจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเช่นนี้ จะนำไปสู่การกำจัดกิเลสและเข้าถึงพระนิพพาน ได้ในที่สุด

ความเชื่อ นับได้ว่าเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนา คือเป็นส่วนประกอบในหลักธรรมทั้งอินทรีย์ ๕ พละ ๕ ที่ใช้เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนา ในอินทรีย์ ๕ ศรัทธาอันมีหน้าที่ในความใหญ่และความใหญ่อีก ๔ ชนิดนั้น ก็จะทำหน้าที่ในความใหญ่ในเฉพาะตน คือ ทำธรรมทั้งหลายให้เป็นไปคล้อยตามอำนาจของตน เมื่อตนมีความเป็นใหญ่ ธรรมนั้นก็จะเป็นใหญ่ตาม เมื่อตนอ่อนแอลงก็จะอ่อนแอตามเช่นกัน พละ ๕ ก็เช่นกันในกำลังทั้ง ๕ ประการ ศรัทธาพละนั้น ศรัทธามีหน้าที่เป็นกำลัง และช่วยหนุนพละอีก ๔ ชนิด ที่เหลือให้มีกำลังแรงกล้าขึ้น เมื่อใดก็ตามที่มีกำลังมากขึ้น ธรรมทั้งหลายที่เป็นตรงกันข้ามกับพลธรรมนี้ ไม่อาจทำให้เกิดความหวั่นไหวหรือเกิดความวิตกกังวลใด ๆ ได้จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในหมวดธรรมทั้ง ๒ เมื่อถือตามหน้าที่แล้ว ศรัทธามีความสำคัญตามหน้าที่คือ สร้างความใหญ่ในกิจนั้น ๆ และเป็นกำลังแห่งจิตใจ เพื่อให้องค์ธรรมนั้นเกิดความสัมพันธ์กันในหมวดธรรม และเกื้อกูลส่งเสริมให้การเจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วยหมวดธรรมทั้ง ๒ เกิดความสำเร็จ จนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะธรรมเป็นโลกุตตรปัญญา และมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย

ในการปฏิบัติวิปัสสนาที่มีความเชื่อศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้น อันเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้บุคคลได้บรรลุถึงเป้าหมาย ศรัทธาจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ต่อการบรรลุธรรม มนุษย์เมื่อไม่มีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้ว มักจะไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อเมื่อศรัทธาแล้ว จึงทำให้เกิดความสนใจ และมุ่งมั่นที่จะนำพาตนเองเข้าไปให้ถึงเป้าหมายในชีวิต ถ้าผู้ปฏิบัติขาดธรรมข้อแรกคือศรัทธา ก็ไม่สามารถที่จะนำพาให้บรรลุธรรมในขั้นสูงสุดได้เพราะความเชื่อในพระรัตนตรัย ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น มีกำลังทั้งที่เป็นกำลังกายและกำลังใจ ว่า

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, -ชำระ) เพิ่มเติมช่วงที่ ๑(, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ; ๒๕๕๑). หน้า ๓๒๙-๓๓๐.

^{๓๘} พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), **“กรรมฐาน”**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), (อัคราณา) , หน้า ๘๕-๘๖.

ตนเองก็สามารถที่จะอาศัยธรรมนี้นำพาให้ตนพ้นทุกข์และหลุดพ้นจากวัฏฏะได้ในที่สุด โดยอาศัย ศรัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลขึ้นพื้นฐานในพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญา และนำปัญญาที่ได้นั้น

ความเชื่อเป็นเหตุให้บุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในกุศลธรรมให้เกิด และเพียรในการละ อกุศล มีสติเป็นเครื่องระลึกรู้ให้เกิดความรู้สึกลอยอยู่ตลอดเวลา ต่อการกระทำทางกาย วาจาและใจ ให้ เกิดความสงบระงับจนเกิดเป็นสมาธิ จิตที่สงบระงับจากกิเลสดีแล้ว จะเกิดปัญญาเห็นแจ้งของสรรพ สิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา จนไม่ยึดติด และกระทำความสลัดออกจากกิเลสอัน เป็นเหตุแห่งวิมุตติทุกขเพื่อความเป็นอิสระและหลุดพ้นเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน

๓. ความเชื่อเป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามี ศรัทธาเป็นส่วนประกอบแล้ว จะต้องปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งเสมอ เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ใน ความหมายที่ถูกต้อง ในหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบ และมีความเหมาะสมสำหรับกลุ่ม บุคคลแต่ละกลุ่มต่างกันสามารถแบ่งหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานสำหรับกลุ่มบุคคลที่สัมพันธ์กับ เป้าหมายออกเป็น ๓ กลุ่มดังนี้

๑) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับบรรพชิตพระผู้มีพระภาคได้สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อการ บรรลุธรรมไว้ใน สารัชชสูตรเพื่อให้บรรพชิตได้นำธรรมนั้นไปศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็น ผลสำเร็จคือการบรรลุธรรม และถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงตรัสกับพระภิกษุ ทั้งหลายถึงธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แค้นแห่งภิกษุผู้เสาะ ๕ ประการ

ธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แค้น ๕ ประการ ๑. เป็นผู้มีศรัทธา ๒. เป็นผู้มีศีล ๓. เป็นพหูสูต ๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร ๕. เป็นผู้มีปัญญา ผู้ไม่มีศรัทธามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มี ศรัทธาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ผู้พิศมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศีลหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ผู้มีสุ ตะน้อยมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้เป็นพหูสูตหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ผู้เกียจคร้านมีความครั่นคร้าม ใด แต่ผู้ปรารภความเพียรหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ผู้มีปัญญาหาความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มี ปัญญาหา ความครั่นคร้ามนั้นไม่ฉะนั้น ธรรมทั้ง ๕ จึงชื่อว่าเครื่องทำความแก้แค้นสำหรับภิกษุผู้ เป็นเสาะ^{๓๙} เวสารัชชกรณธรรม^{๔๐} เป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระเสาะมีความสำคัญต่อผู้ที่เกิดความท้อถอย เป็นอย่างมาก ความแก้แค้นเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปสู่การบรรลุ ธรรมได้ดังนั้นศรัทธานี้ มีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือ เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมาย คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ อาศัยธรรมหมวดนี้ในการสร้างความสัมพันธ์ ของศรัทธาสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูง ด้วยการสร้างความกล้าหาญ สร้างขวัญและสร้างแรงบันดาลใจ ให้ตนดำเนินการให้สำเร็จผล เมื่อบุคคลมีศรัทธาที่ต้องตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นใน ศีลที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ไม่หาการศึกษาให้มีความรู้มาก มีความตั้งใจในความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ จนเป็นผู้

^{๓๙} อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๑/๑๗๕-๑๗๖, อย.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๑/๔๖.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมช่วง ที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๒๔๑.

มีปัญหาได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ หยั่งลงสู่พระไตรลักษณ์จนเข้าถึงความหลุดพ้นและเข้าถึงพระนิพพาน

หมวดธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านความเสมอกัน ความต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยส่งต่อกัน เพราะบุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะสนใจในสิ่งนั้น ๆ ต่อไปหมวดธรรมทั้ง ๕ นี้ถึงแม้ว่าศรัทธาจะสำคัญในขั้นพื้นฐาน แต่ธรรมที่เหลือก็มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันทุกธรรมจะขาดหรือมากกว่าธรรมใดไม่ได้เลย เพราะมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยส่งต่อให้กัน เพื่อให้เกิดเป็นหมวดธรรมในการทำให้เป็นผู้แก้แล้วและไม่มีความทุกข์และเป็นหมวดธรรมที่พระเสขะยึดเป็นหลักปฏิบัติในการนำพาตนเองให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล ด้วยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องทำให้เกิดศรัทธา เลื่อมใส มีความเลื่อมใสไปด้วยดี มีศีลเป็นเครื่องทำให้เป็นปกติในกายวาจาใจ อันบริสุทธิ์จากบาปอกุศลทั้งหลาย ฝึกศึกษาค้นคว้าหาความรู้อันประเสริฐแห่งธรรมจากการฟัง การอ่าน การคิด การสนทนากัน บัณฑิตบุรุษด้วยความปรารถนาเพียรอดทนในการที่จะละอกุศลที่เกิดขึ้นและทำให้สิ้นไป ทำกุศลให้เกิดขึ้น กุศลที่เกิดขึ้นแล้วก็เพียรรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมจนได้ปัญญารู้แจ้ง และอาศัยปัญญานี้เป็นเครื่องมือในการนำพาในบรรลุมเป้าหมาย คือ นิพพาน

๒) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับคฤหัสถ์ผู้มีพระภาคทรงสอนถึงธรรมที่สามารถทำให้คฤหัสถ์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีปกติสุขไว้ใน วัฑฒิสสูตร อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้เจริญและประเสริฐหลักธรรมนั้น คือ วุฒิธรรม^{๔๑}

บุคคลเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ และถือเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย ธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการมี ศรัทธา (ความเชื่อ) ศีล (การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย) สุตะ (การสดับฟังหาความรู้) จาคะ (การเสียสละ) ปัญญา (ความรู้รอบรู้) เมื่อบุรุษใดเจริญธรรม ๕ ประการนี้ มีผลทำให้เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาเห็นประจักษ์หากสตรีใดเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ สตรีนั้น เป็นผู้ มีศีล เป็นอุบาสิกา ชื่อว่าถือเอาสิ่งที่เป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้^{๔๒}

บุคคลจะเป็นอารยะชน^{๔๓}ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ประเสริฐทั้งกายและใจ ด้วยการยึดหลักกุศลธรรมนี้ ในหมวดธรรมนี้มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความสมบูรณ์ในหลักกุศลธรรม องค์ประกอบทั้ง ๕ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ต่อกัน หลักธรรมนี้ต้องสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ เมื่อนั้นบุคคลจึงจะถือว่าเป็นผู้เจริญเป็นอารยะชนที่ประเสริฐ อยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างเป็นสุข รู้เท่าทันในทุกๆเมื่อมีความปรารถนาที่จะบรรลุมรรคใน

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๒.

^{๔๒}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๓.

^{๔๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕๐.

ขั้นสูงสุดคือเป้าหมาย บุคคลสามารถอาศัยวุฒิธรรมเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายได้ในที่สุด

จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดความเชื่อศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้ว ความสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีลทำให้บุคคลมีความสงบทั้งกายและใจ เป็นผู้เฝ้าหาในสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับตนด้วยการศึกษาหาความรู้ให้รู้จริงเห็นจริงตามคลองธรรม มีจิตที่บริสุทธิ์ยอมเสียสละได้ในสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของตนให้กับผู้อื่น ด้วยเพราะเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริงในสังขาร ทำให้เป็นผู้เจริญและประเสริฐ เพราะถ้อยมั่นยึดมั่นในสิ่งที่ดีไว้เป็นมงคลสำหรับชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นผู้มีปกติสุข เมื่อยังไม่สิ้นชีวิต หากคิดที่จะบรรลุดุธรรมในระดับสูงคือ ตั้งแต่โสดาบันสกทาคามี อนาคามี ไปจนถึงอรหันต์หรือนิพพานก็สามารถที่จะทำได้เช่นกัน ด้วยอาศัยหลักธรรมนี้เป็นจุดเริ่มต้นและสร้างความสัมพันธ์ให้เข้าถึงเป้าหมาย

คุณศัพท์ที่เกิดความเชื่อหรือศรัทธาในพระรัตนตรัย และยึดมั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่อาศัยแล้ว จิตใจเกิดความสงบเป็นปกติในศีล ต้องการสดับฟังหาธรรมที่เป็นความรู้เกิดความไม่ตระหนี่มีความคิดในการให้แก่ผู้อื่น ด้วยมีปัญญารู้แจ้งในความเป็นจริงไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ปัญญาที่ได้เห็นอริยสัจแล้วจะนำไปสู่เป้าหมาย คือ นิพพาน ต่อไป

๓) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับทั่วไปหมวดธรรมที่มีเหมาะสมสำหรับความเป็นสากลหรือสำหรับบุคคลทุกกลุ่มพระผู้มีพระภาคได้สอนไว้ในหมวดธรรมที่ชื่อว่า อินทรีย์^{๔๔} หรือเรียกอีกชื่อว่าพละ ๕ องค์ธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง เป็นธรรมที่เป็นในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๔๕} คือ สัทธา (ความเชื่อ) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ (ความตั้งจิตมั่น) ปัญญา (ความรู้ทั่วชัด) ธรรม ๕ อย่างนี้เป็นชุดเดียวกันแต่มีชื่อเรียกต่างกัน เพราะว่าไปตามหน้าที่ที่ทำ คือ เรียกชื่อว่า พละ โดยมีความหมายว่า เป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ที่เรียกชื่อว่า อินทรีย์โดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมาย^{๔๕}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่าอินทรีย์๕ ประการ คือ สัทธินทรีย์วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ปัญญินทรีย์เมื่อใดที่บุคคลรู้ชัดคุณ โทษ รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษและเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น บุคคลเป็นโสดาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถ้อยมั่น เมื่อนั้น เป็น

^{๔๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

^{๔๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๕๕๕.

อรหันตชีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ^{๔๖}

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้มี สัทธาพละ เป็นผู้มึศรัทธา คือเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต วิริยพละ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่สติพละเป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดแม่นยำได้สมาธิพละ เป็นผู้สัจจจากาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ปัญญาพละ เป็นผู้มึปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๔๗}

พระผู้มีพระภาคก็ได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างกำลัง ที่ทรงบรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุดเพราะรู้ยิ่ง ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ แต่จะต่างไปจากหมวดธรรมพละ ๕ ของบุคคลทั่วไป ดังมีในอนนุสสุตสูตร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราได้บรรลุถึงบารมี อันเป็นที่สุดด้วยปัญญา อันยิ่งในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยดับมาก่อน จึงปฏิญาณได้กำลังของตถาคต ๕ ประการนี้ ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญาณฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตถาคต ๕ ประการอะไรบ้าง คือ สัทธาพละ(กำลังคือศรัทธา) หิริพละ(กำลังคือหิริ) โอตตปปพละ(กำลังคือโอตตปปะ) วิริยพละ(กำลังคือวิริยะ) ปัญญาพละ(กำลังคือปัญญา) ภิกษุทั้งหลายกำลังของตถาคต ๕ ประการนี้แล ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญาณฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๔๘}

จะเห็นได้ว่า การบรรลุธรรมคืออริยสัจ^{๔๙} ๔ ของพระผู้มีพระภาค ที่ไม่เคยไถ่ถอนจากที่ไหนมาก่อนด้วยตัวของพระองค์เอง ในฐานะที่เป็นธรรมอันประเสริฐที่สุด ที่สูงสุด หรือฐานะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในอดีตกาล อย่างมั่นคงด้วยฐานะ คือเวสาร์ชชญาณ ๔ ประการ ไม่มีปัจจัยอื่นใดในโลกและเทวโลกที่สามารถทำให้พระองค์หวั่นไหวได้^{๕๐} ตรัสพระวาจาด้วยท่าทีที่องอาจ ดังพญาราชสีห์ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใดเพราะทรงมั่นพระทัยในศีลสมาธิ และปัญญาของพระองค์^{๕๑} ด้วยธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม บริสุทธิ มี ๒ ประการคือ (๑) ปฏิเวธญาณ ได้แก่ญาณที่แสดงถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า (๒) เทสนาญาณได้แก่ญาณที่แสดงถึงพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ญาณทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่าโอรสญาณ (ญาณส่วนพระองค์) มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้นไม่มีแก่คนทั่ว^{๕๒} ในบริษัท หมายถึงหมู่, คณะ, ที่ประชุม ในที่นี้หมายถึงบริษัท ๘ คือ ชัตติย

^{๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๔๗} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗.

^{๔๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๑๕.

^{๔๙} อัง.ปญ จก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔.

^{๕๐} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๓, อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๖.

^{๕๑} ที.สี.ฐีกา. (บาลี) ๔๐๓/๔๓๒.

^{๕๒} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๔-๒๘๕, อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๗.

บริษัท พรหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัทจตุมหาราชิกาบริษัท ดาวดึงสบริษัท (สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ชั้น) มารบริษัท พรหมบริษัท^{๕๓} ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ คือ กำลังคือศรัทธา กำลังคือhiri กำลังคือโอตตปปะกำลังคือวิริยะ กำลังคือปัญญา ที่พระผู้มีพระภาคได้มีแล้วเป็นเหตุให้ปฏินุญฐานะที่ประเสริฐด้วยวาจาที่กล่าวหาญไม่หวั่นเกรงต่อผู้ใด ในการประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม และบริสุทธิ์

จะเห็นได้ว่า การบรรลุธรรมของบุคคลทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ทุกคนล้วนต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริงเมื่อว่าตามหน้าที่แล้ว หลักธรรมเพื่อให้เป็นไปในกิจของตน และเกิดกำลังใจสำหรับการบรรลุธรรม หมวดธรรมที่เหมาะสมคืออินทรีย์ ๕ และพละ ๕ แม้แต่พระองค์เองก็อาศัยพละ ๕ สร้างกำลังใจแห่งความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน แต่มีความต่างในองค์ประกอบของหมวดธรรมที่ใช้ไม่เหมือนกัน เพื่อให้หมวดธรรมนั้นเกิดความสมบูรณ์อันจะนำพาให้บุคคลสามารถเข้าถึงเป้าหมายได้ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของอินทรีย์ ๕ หรือพละ ๕ ที่ศรัทธาเป็นองค์ประกอบและมีความสัมพันธ์ต่อกันในหมวดธรรม และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาสอนให้มีศรัทธาใน ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่กระทำทุกอย่างย่อมให้ผลตามเหตุปัจจัยแน่นอน กล่าวคือ ถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจเรียนหนังสือ ก็จะได้รับผลดีตอบสนอง คือ เรียนสำเร็จ สามารถมีอนาคตที่ดี ชีวิตประสบแต่ความสุข แต่ในทางกลับกัน ถ้านักเรียนเกียจคร้าน ไม่สนใจเรียนหนังสือ ห่วงแต่การเที่ยวเตร่สนุกสนาน นักเรียนก็จะเรียนไม่จบ หางานทำลำบาก และประสบกับความทุกข์

๒. เชื่อผลแห่งกรรมที่เกิดขึ้น คือเชื่อว่าทำกรรมเช่นใด ไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผลที่เกิดขึ้นต้องสืบเนื่องมาจากการกระทำที่เป็นเหตุ เช่น เมื่อนักเรียนทำความดี ทำในสิ่งที่ดี ย่อมจะได้รับผลแห่งความดี คือ ความสุข แต่ถ้านักเรียนทำในสิ่งที่ไม่ดี ย่อมได้รับผลจากการทำสิ่งไม่ดีของตนเอง คือ ความทุกข์

๓. เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตนตน คือ เชื่อว่าไม่ว่าคนหรือสัตว์ที่ถือกำเนิดขึ้นบนโลกย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะอำนาจของกรรมที่กระทำไว้ เช่น

ผู้ที่เกิดมาสวย ผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนจิตใจดี ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีความเมตตา กรุณา มีความอ่อนโยน ส่วนผู้ที่เกิดมาไม่สวย รูปร่างไม่งดงาม ผิวพรรณไม่งาม เพราะเป็นคนมักโกรธ มีความพยาบาท จิตใจหยาบกระด้างมักโกรธโดยไม่มีเหตุผล หรือคนที่เกิดมาซึ่งมีอายุยืน เพราะเป็นผู้มีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ โดยละเว้นจากการฆ่าสัตว์และทารุณสัตว์ทั้งปวง ส่วนคนที่เกิดมาอายุสั้น เพราะเป็นผู้มีนิสัยโหดร้าย ชอบฆ่าสัตว์ ทารุณสัตว์

๔. เชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นความจริง ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ด้วยพระองค์เองนั้น พระองค์ได้ทรงศึกษากับอาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ของสำนักที่

^{๕๓}ที.สี.อ. (บาลี) ๔๐๓/๒๙๗, อ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๗.

มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น และเมื่อทรงตระหนักว่า สิ่งนี้อาจสอนไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ได้ พระองค์จึงทรงจากมา และได้หันมาใช้วิธีบำเพ็ญทุกรกิริยา

ศรัทธาที่มีต่อตถาคต คือความเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เป็นใหญ่และเป็นการกำลังใจ ในการสร้างการความขยันหมั่นเพียร เพื่อละบาปอกุศล สร้างกุศลให้เกิดขึ้น มีสติเป็นเครื่องระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ให้เกิดความสงบเป็นสมาธิไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน จนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ เพื่อหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์คือนิพพาน อันเป็นเป้าหมายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ การเกิดขึ้นของความเชื่อ

บุคคลในโลกเป็นผู้ที่มีความเชื่อ จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกัน มีการถือเอาคุณสมบัติของศรัทธาที่ต่าง ๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งมูลเหตุให้เกิดศรัทธาออกเป็น ๔ จำพวกคือ

๑. รูปปรมานิภา (รูปประมาณ) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^{๕๔} ผู้ถือเอารูปร่างเป็นประมาณ บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปที่สูง รูปที่ผอมรูปที่อ้วน รูปที่มีอวัยวะสมส่วน ถือเอาประมาณในรูปร่างนั้นแล้วจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^{๕๕} ดังที่พระวักกิลี บวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่ไม่รู้จักอิมอยู่ ในความพึงพอใจที่จะได้เห็นในพระรูปของพระพุทธเจ้า เผ้าคอยติดตามดูอยู่ตลอดเวลา เพราะยินดีที่ได้เห็นพระรูปกายที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาค ทำให้เกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความยินดีของพระวักกิลี จึงได้ตรัสสอนว่าอย่ายินดีในรูปที่ชนพาลชอบ ผู้ใดเห็นพระสัทธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเห็นพระผู้มีพระภาค(ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่เห็น ร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม้มีพิษ เป็นที่อาศัยของโรคทุกชนิด ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์เพราะฉะนั้น จงเบื่อหน่ายในรูป พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย จะถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่ายเถิด^{๕๖}

จะเห็นได้ว่า พระวักกิลีเกิดความเชื่อศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรูปของพระพุทธเจ้า เป็นศรัทธาที่เกิดจากบุคคลผู้ถือเอารูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป มีความพึงพอใจอยู่ในรูปร่างลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธา เมื่อไม่ได้เห็นก็จะทำให้เกิดความทุกข์ภายในใจ มีความกระวนกระวายใจ ดิ้นรนชวนขวายให้ตนได้พบได้เห็นตามที่ใจมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดความสบายใจแก่ตน เมื่อเกิดศรัทธาในรูป โดยที่ปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นเลย การบรรลุลุทธธรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เพราะจะหยุดนิ่งอยู่เพียงศรัทธาในรูปเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์พระวักกิลีให้เกิดความรู้สึกรู้ตัว เพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรมก็เท่ากับได้เห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยตลอดเวลานั่นเอง

^{๕๔} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๕๕} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑-๑๗๒/๒๐๔.

^{๕๖} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๕๑-๖๑/๒๔๔-๒๔๕.

ดังนั้น บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อแล้ว การที่จะเข้าถึงเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยความเลื่อมใสในรูปเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมาย หมายถึง การที่บุคคลเกิดศรัทธาในรูปแล้ว ต้องนำศรัทธานั้นมาสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ยึดติดอยู่ที่ตัวบุคคลที่เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเท่านั้น ต้องรู้ในพระธรรมคือคำสอนอย่างที่มีพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้สอนธรรมไว้เพราะพระธรรมจะเป็นเครื่องนำไปสู่การพ้นทุกข์และบรรลุถึงเป้าหมายในที่สุด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะแม้ว่าเห็นพระผู้มีพระภาค ก็ชื่อว่าไม่เห็น พระองค์หากศรัทธานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายก็เป็นเพียงจลศรัทธาเพราะไม่มีปัญญาเกิดขึ้น โอกาสที่เข้าถึงเป้าหมายคือนิพพานนั้นไม่มี

๒. ลูชุปมาณิกา (ลูชุประมาณ) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง^{๕๗} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นจิวรเศร้าหมอง บาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๕๘} จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือดังที่ พระโมฆราชได้ถูกโรคเรื้อนรบกวนทั้งในเวลากลางวันก็ไม่ได้มีความสุขในการนอน เมื่อได้เห็นโทษของร่างกาย จึงบวชเป็นบรรพชิตเป็นศิษย์ของพรหมณ์ชื่อพาวรี ได้ถามปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้งว่า โลกนี้ โลกหน้า พรหมโลก และเทวโลก แต่ไม่ได้รับคำตอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ไปถามปัญหานี้กับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็นพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“โมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะพึงข้ามพ้นมัจจุราชได้เธอเมื่อพิจารณาเห็นโลกด้วยอุบายอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็น”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจบพระคาถา โมฆราชก็ปราศจากผมและหนาว นุ่งห่มผ้ากาสาจะได้เป็นภิกษุและเป็นพระอรหันต์พระโมฆาขได้เก็บผ้ามาจากกองขยะ ป่าช้า และทางรถทางเกวียนมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิจากผ้านั้น ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมอง พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยในคุณชื่อนั้นของท่านโมฆราช จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ใช้สอยจีวรเศร้าหมอง เพราะเป็นผู้ไม่มีอาสวะดับสนิทเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อดับไปกิเลสทั้งหลายก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงก็ถอนได้แล้ว สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้แล้วจึงอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ^{๕๙}

การเป็นผู้มีสติทุกเมื่อพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตา จึงทำให้มีความยินดีที่ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมองมากกว่า เพราะการเกิดในตระกูลดี มีทรัพย์สมบัติมากมาย ก็ไม่ได้ทำให้หายจากความทุกข์แต่อย่างใด ความสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ตัดขาดจากเครื่องพันธนาการ อยู่อย่างอิสระ ไม่ยึดติดกับอัตตา การใช้สอยจีวรเศร้าหมอง หรือบาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ

^{๕๗} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๕๘} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๒/๒๐๔.

^{๕๙} วจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๔/๓๐.

ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วด้วยความพึงพอใจ ความสุขที่ได้ไม่มีความต่างจากสิ่งที่ไม่เศร้าหมองเลย เพราะมีปัญหาความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จึงเป็นบุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาสร้างให้เกิดปัญญา เพื่อนำสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓. โขสัปปมัญญา (โฆสประมาณ) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง^{๖๐} บุคคลบางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงนั้นที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยกย่อง ที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญสืบ ๆ กันมาแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๖๑} บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๖๒} น้อมใจไปเพื่อศรัทธา

บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ ทั้งที่ได้ยินหรือฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา ดังที่อนาถบิณฑิกคหบดีเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพียงแค่ได้ยินคำว่า“พระพุทธเจ้า” ทำให้อนาถบิณฑิกคหบดีอยากเห็น และอยากเข้าเฝ้า อยากที่จะได้เข้าใกล้ในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เมื่อฟังธรรมอนุพุทธานุสสติ^{๖๓} และอริยสัจ ๔ ทำให้ปราศจากมลทินได้เกิด ณ ที่นั่งฟังธรรมนั้นว่า“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” อนาถบิณฑิกคหบดีได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา บรรลุโสดาบัน ผู้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพานเป็นที่สุด ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะไปจนตลอดชีวิต^{๖๔}

เมื่อบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณเป็นเหตุเกิดความเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธานั้นจะต้องประกอบด้วยปัญญา เมื่อมีศรัทธาที่เกิดจากเสียงแล้วจะต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นปัญญา เป็นปัญญาประเภทที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์แล้วให้ปัญญาเป็นตัวทำหน้าที่ส่งต่อไปให้ถึงเป้าหมาย ศรัทธานั้นจะต้องหมดหน้าที่ไปเมื่อเกิดปัญญาแล้ว หากยังมีศรัทธาที่มีเสียงเป็นเหตุอยู่ ปัญหานี้ก็จะไม่เกิดขึ้นและไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลจะติดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น

๔. ธัมมัสสประมาณ (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๖๕} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญา แล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส

^{๖๐} วจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๑} อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๗๑/๒๐๔.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๓.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๔๙๑.

^{๖๔} ว. จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๕.

^{๖๕} วจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๖๖} จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะนับถือ

ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อครั้งเกิดความเชื่อในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารภนาที่จะเข้าไปหา นังโกลัณเฑียหลุงฟัง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินพอใจ มีความขยันอดทน ไตร่ตรอง และอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยวโสทลสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”

ทำให้ปัญจวัคคีย์เกิดความเชื่อ และตั้งใจฟังเพื่อความรู้ยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ท่านพระโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้เกิดปัญญาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสम्मจักกับปวัตตนสูตรอยู่และต่อมาท่านพระวัปปะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหามานะ และท่านพระอัสสชิก็ได้ปัญญาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน^{๖๗}

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่รู้คุณภายในและเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกเห็นธรรมปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงชักนำไป”^{๖๘} บุคคลที่รู้คุณภายใน หมายถึงรู้คุณมีศีลเป็นต้นที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลเองและเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก หมายถึงเห็นข้อเฉพาะปฏิบัติภายนอกของตัวบุคคล^{๖๙} บุคคลนั้นมีปัญญาเกิดขึ้นแก่ตน ปัญญาทำให้บุคคลสามารถพิจารณาธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้บุคคลเกิดความไขว้เขว หรือมาปิดกั้นในการรู้เห็นความจริง หรือแม้ว่าจะมีเสียงอื่น ๆ เข้ามากระทบกับประสาทสัมผัสทางหู ปัญญาที่เกิดจากศรัทธาจะเป็นเครื่องกำจัดเสียงนั้น ๆ ออกไป และไม่เกิดการกระทบกระเทือนหรือเกิดการผันแปรไปตามเสียงนั้น ๆ แต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่า ผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือความเชื่อ ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นังโกลัณเฑียหลุงฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร แล้วจึงจดจำในธรรมนั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดีนพอใจ เกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหันต์ ก็สามารถสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

^{๖๖} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๔/๑๘-๒๗.

^{๖๘} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙

^{๖๙} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

๒.๔ ลักษณะของความเชื่อ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อกล่าวถึงลักษณะของความเชื่อ สามารถแบ่งตามลักษณะได้เป็น ๒ ลักษณะคือ มีลักษณะทำให้ผ่องใส มีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความเชื่อมีลักษณะทำให้ผ่องใส หมายถึง ความเชื่อเมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิรวณไว้ได้จิตก็ปราศจากนิรวณผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เปรียบได้กับ พระเจ้าจักรพรรดิที่เดินทางไกลไปพร้อมกับเหล่าทหาร มีความจำเป็นที่จะต้องข้ามแอ่งน้ำ เมื่อข้ามไปแล้วทำให้น้ำนั้นขุ่นเพราะเหล่าช้าง ม้า รถ และพลเดินเท้าทั้งหลาย เมื่อจักรพรรดิมีความต้องการที่จะดื่ม น้ำ และพระราชาทรงมีแก้วมณีที่สามารถทำน้ำให้ใสได้สั่งให้คนไปตักน้ำใส่ภาชนะมาให้เมื่อใส่แก้วมณีที่ใช้น้ำให้ใสลงไปในน้ำ เพียงเท่านั้นบรรดาสาหร่าย จอก แหน ก็เป็นอันหายไป และเกิดการตกตะกอน กลายเป็นน้ำใสไม่ขุ่นมัว สามารถนำมาดื่มกินได้จึงได้นำไปน้อมถวายแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

เปรียบได้ว่าจิตเหมือนน้ำ พระโยคาวจรเหมือนคนที่ไปนำน้ำมา ก็เลศทั้งหลายว่าเป็นเหมือนสาหร่าย จอก แหน และตะกอน ศรัทธาว่าเป็นเหมือนแก้วมณีที่ใช้น้ำให้ใส เมื่อเพียงแต่ใส่ลงไปในน้ำเท่านั้น สาหร่าย จอก แหน ก็เป็นอันหายไป และตกตะกอน ทำให้น้ำกลายเป็นน้ำที่ใสสะอาด ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ปราศจากสิ่งเจือปน อย่างไรก็ตาม ศรัทธาเมื่อศรัทธาเกิดย่อมข่มนิรวณทั้งหลายได้จิตก็ปราศจากนิรวณผ่องใส ไม่ขุ่นมัว อย่างนั้นเหมือนกัน^{๗๐}

จิตที่ปราศจากนิรวณมีความผ่องใสเกิดขึ้น เป็นจิตที่มีศรัทธา ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้น อย่างที่นางวิสาขาเมื่อมาตา ได้มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระรัตนตรัยมีจิตที่ปราศจากนิรวณมีความผ่องใส เกิดกุศลจิต ทูลขอพร ๘ ประการ^{๗๑}จากพระพุทธเจ้า ด้วยนางเห็นถึงอำนาจประโยชน์และอานิสงส์ของพร ๘ ประการ เมื่อสำเร็จแล้วนางย่อมระลึกถึงบุญคุณนั้นก็เกิดความปลื้มใจ ก็จะเกิดอิมใจ ทำให้กายสงบมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่นที่จะได้อบรมอินทรีย์พละ^{๗๒}โพชฌงค์^{๗๓}พระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตพร ๘ ประการแก่นางด้วยพระคาถาว่า

“สตรีใด เมื่อให้ข้าวและน้ำ ก็เบิกบานใจ มีศีล เป็นสาวิกาของพระสุตตครอบงำความตระหนี่ให้ทานซึ่งเป็นหนทางสวรรค์เป็นเครื่องบรรเทาความโศก นำสุขมาให้สตรีนั้นอาศัยหนทางที่ไม่

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๑๖๘.

^{๗๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๑/๒๒๑-๒๒๕.

^{๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๓๕๖-๓๕๗.

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๕.

มีธุลี ไม่มีกิเลสยวนใจ ย่อมได้กำลังใจและอายุทิพย์เธอผู้ประสงค์บุญมีความสุขมีพลานามัย ย่อมปลื้มใจในชาวสวรรค์ตลอดกาลนาน^{๗๔}

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อมีการทำให้ใจผ่องใสปันลักษณะ หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวปราศจากนิเวศน์มีผลทำให้มนุษย์เกิดสมาธิภาวนา จะสร้างความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทางให้ตนสามารถบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดจนถึงเป้าหมายได้เริ่มจากศรัทธาทำให้เกิดสมาธิภาวนา คิตกะทำกรรมที่เป็นกุศลกรรม เมื่อนั้นทำให้เกิดความปลื้มปิติและอิ่มเอิบใจ ทำให้กายสงบใจสงบจนเป็นความสุข ไม่มีนิเวศน์ในจิต เมื่ออบรมอินทรีย์และพละมากขึ้นทำให้เกิดโพชฌงค์อันป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้เมื่อทำโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ดีแล้วสามารถพัฒนาต่อไปให้เข้าถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

บุคคลมีศรัทธาจึงทำให้เกิดสมาธิภาวนา คิตกะทำกุศลกรรมทำให้ตนเกิดความอิ่มเอิบภายในใจเกิดขึ้น มีจิตสงบกายสงบปราศจากนิเวศน์ทำให้อินทรีย์และพละเข้มแข็ง เกิดธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือโพชฌงค์และนำสู่เป้าหมาย

๒. ความเชื่อมีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี หมายถึง เหมือนกับว่าพระโยคาวจรพอเห็นจิตของผู้อื่นพันพิเศษจากกิเลสอาสวะแล้ว ย่อมแล่นไปด้วยดีในพระโสดาปัตติผลบ้าง ในพระสกทาคามีผลบ้าง ในพระอนาคามีผลบ้าง ในพระอรหัตตผลบ้างย่อมทำความเพียร เพื่อบรรลุธรรมที่ตนไม่บรรลุแล้ว เพื่อได้บรรลุธรรมที่ตนยังไม่ได้บรรลุแล้ว เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ตนยังไม่ทำให้แจ้งแล้ว^{๗๕}

ดังที่พราหมณ์ชื่อชาณูสโณทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม กุลบุตรทั้งหลายมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเป็นหัวหน้าของกุลบุตรเหล่านั้น เป็นผู้มือุปการะมาก เป็นผู้แนะนำให้ถือตาม ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างท่านพระโคตมหรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ข้อนี้เป็นอย่างนั้น... ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างเรา”^{๗๖}

จะเห็นได้ว่า กุลบุตรทั้งหลายได้อาศัยความเชื่อศรัทธาที่มีต่อพระผู้มีพระภาค มีความมั่นใจในพระปัญญาของพระผู้มีพระภาคว่าเป็นผู้ตรัสรู้จริง เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง เชื่อว่ามนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองจนบรรลุถึงเป้าหมายได้ด้วยศรัทธาความเพียรพยายามของมนุษย์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นลักษณะศรัทธามีความทำให้แล่นไปด้วยดี ป็นเครื่องนำพาเป็นแบบอย่างออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะได้เจาะจงเอาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเกิดศรัทธาในพระธรรม เพื่อมุ่งมั่นสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาอันได้แก่นิพพาน อย่างที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงถึงแล้ว

ความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระพุทธองค์เป็นลักษณะความเชื่อมีความทำให้แล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึง

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๒/๒๒๑-๒๒๕.

^{๗๕} มลินท. (ไทย) ๑/๑๑/๓๙.

^{๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๓๓-๓๔.

เป้าหมาย โดยมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่มีศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาคก่อน คือมีความเชื่อต่อปัญญาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อต่อสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีความปฏิบัติปฏิบัติชอบ และสามารถบรรลุธรรมคือมรรคผลนิพพานได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ความเชื่อในพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่าเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาปัญญา และนำสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นปฏิเวธ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

บุคคลที่เกิดศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า มีความปรารถนาที่จะประพุดตามจึงสละเพศฆราวาสเป็นบรรพชิต เพื่อประพุดตรมจรด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามในพระธรรมของพระพุทธเจ้า ให้เกิดปัญญารู้ยิ่งในสัจจะจนบรรลุเป้าหมาย

พระอภิธรรมกล่าวถึงลักษณะเป็นต้นของความเชื่อคือ

๑. สททหนลกขณา สัทธามีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีเป็นลักษณะโอกปนลกขณา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความปลงใจเชื่อด้วยปัญญาเป็นลักษณะ

๒. ปสาทนรสา มีความเลื่อมใสเป็นกิจ อุปมาเหมือนกันกับแก้วมณีที่ให้น้ำใส ฉะนั้น ปกขทนรสา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความแล่นไปเป็นกิจ อุปมาเหมือนเวลาข้ามห้วงน้ำ ฉะนั้น

๓. อกาลุสสียปจจุภูฏานา มีความไม่ขุ่นมัวเป็นผลปรากฏศรัทธา พระพุทธเจ้า เป้าหมายคือนิพพาน พระสงฆ์ปัญญา พระธรรมอริยมุติปจจุภูฏานา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความน้อมใจเชื่อ เป็นอาการปรากฏ

๔. สทเธยวตถุพทฏานา มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็นเหตุใกล้ชิดสทมมสสวนาทิโส ตาปตติยคปทฏานา มีองค์แห่งโสดาปัตติมรรค มีการฟังพระสัทธรรมเป็นต้นเป็นเหตุใกล้ชิด^{๗๖}

พระอภิธรรมได้กล่าวถึงความเชื่อในลักษณะที่เป็นเจตสิก^{๗๗} เรียกว่าศรัทธาเจตสิกเป็นการปรุงแต่งของจิตเมื่อจิตมีการรับรู้อารมณ์ที่มากกระทบกับจิต มีลักษณะคือ มีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีในกุศลธรรม เป็นลักษณะมีความเลื่อมใส เป็นกิจ ไม่มีความขุ่นมัวเป็นผลหก มีวัตถุ(พระรัตนตรัย, กรรม, ผลของกรรม) อันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เป็นเหตุใกล้

พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺญ) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเชื่อไว้ในหนังสือพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์ว่า ความเชื่อที่ถูกต้องมีลักษณะของศรัทธาได้จากจุดหมายของพระพุทธศาสนา คือ วิมุตติ ความหลุดพ้น หรืออย่างที่เราเรียกปัจจุบันว่าอิสรภาพ และไม่ต้องขึ้นต่อองค์พระศาสดา ปัจจัยที่ส่งทอดไปจนถึง วิมุตติ เป็นจุดหมายบังคับ ให้ต้องมีปัญญา ปัญญาที่เป็นตัวทำให้ถึงจุดหมายก็ด้วยอาศัย

ในกระบวนการของการเข้าถึงความจริง ความเชื่อเป็นตัวเริ่มต้นนำเข้าสู่ปัญญา แล้วปัญญาก็เป็นตัวนำไปสู่วิมุตติ ปัจจัยสัมพันธ์อันนี้เป็นตัวกำหนดลักษณะของศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เพราะทั้งสามอย่างนี้ต้องมีความสัมพันธ์กันไม่สามารถขาดอย่างใดอย่างหนึ่งได้ในแง่ของบุคคลทั่วไปที่

^{๗๖}พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฒ โภทฺธิ), **ปรมัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน)**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๖.

^{๗๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, -ชำระ) เพิ่มเติมครั้งที่ ๑, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๔๐.

ต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวเริ่มต้น เพื่อให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของศรัทธากับปัญญาจึงจะมุ่งสู่เป้าหมายความสัมพันธ์ของความเชื่อในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อจึงมีลักษณะเป็นสื่อนำสู่ปัญญาและพวงมากับความเป็นอิสระ

๒.๕ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้วยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์คือถึงซึ่งนิพพานและมีอิสระ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงความเชื่อหรือศรัทธามีอยู่ ๔ ประเภทคือ

๒.๕.๑. กัมมสัทธา

ความเชื่อเรื่องกรรม, ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม, ความเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าจะทำอะไรโดยเจตนา คือตั้งใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่านั้น และเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนรอกคอยในโชคชะตา^{๗๙} ดังพุทธภาษิตว่า

“คนทำกรรมใดไว้อย่อมเห็นกรรมในตนคนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่วคนหวานพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”

กรรม หมายถึงการกระทำ หมายถึงเจตนา หรือเจตนาที่ตนเองเป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๘๐} บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดังในพุทธภาษิตที่ไดยกมากล่าวอ้างนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว หากมีเจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีสูญเปล่า และผู้รับผลกรรมก็คือตัวผู้กระทำกรรมนั้น ๆ บุคคลมีเจตนาที่ดีประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็จะเป็นผลที่ดี

ดังที่อุบาสกสาวกอนาถปิณฑิกคบหาได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าใครในการยินดีถวายทาน^{๘๑} ก็เพราะการทำทานของอนาถปิณฑิกคบหาต่อพระพุทธเจ้าและสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งบรรลุโสดาบัน ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน ด้วยการพิจารณาธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแล้ว^{๘๒} อันเป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ดีที่ได้ทำ

ส่วนกฎแห่งกรรมชั่วนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี มีผลเป็นทุกข์และมีทุกขเป็นที่เป็นไปเมื่อสิ้นชีวิต เมื่อใดที่ภัยเวร ๕ ประการ(บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ฯ บุคคลผู้ลักทรัพย์ฯ บุคคลผู้ประพฤติ

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๘๐} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๓-๔.

^{๘๒} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๙/๓๑.

ผิดในกาม ฯลฯ บุคคลผู้พูดเท็จ ฯลฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเสพของมีนเมา คือสุรา และเมรัย ฯลฯ) นี้ของบุคคลสงบแล้ว เมื่อนั้น บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นองค์แห่งโศดาปัตติผล ๔ ประการ(ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะปราชณา ฯลฯ) และความถูกต้องชอบธรรม (ญายธรรม) อันประเสริฐ^{๘๓} ที่บุคคลนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา บุคคลนั้นหวังอยู่สามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่าเป็นผู้ไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไม่ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ ไม่มีทุกข มีอันต้องตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นโสตาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน^{๘๔}

แต่หากกรรมที่กระทำเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ แน่แน่นอนว่าบุคคลสามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้เลยว่า เป็นผู้มีนรกเป็นที่ไป มีกำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มีทุกข มีอันต้องตกต่ำเป็นธรรมดา และเป็นผู้ไม่มีความสามารถที่จะตรัสรู้ได้อย่างแน่นอน

ความสำคัญกัมมสัทธาต่อเป้าหมาย จากพุทธภาษิตที่ว่า“ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” กัมมสัทธาหรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม กัมมสัทธามีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีละกรรมชั่วจึงจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กล่าวคือ เมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดี และเกิดความสุขตามมา จะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพานดังตัวอย่างที่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี^{๘๕} ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าไหมคู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า

“พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิฏฐापกเจตนาอปราปรเจตนา เพราะปรารถนา เจตนาเหล่านั้นของพระนาง จงเกิดขึ้นปรารถนาแม้ภิกษุสงฆ์เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวมเป็นอันเดียวกันเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนาน”^{๘๖}

พระอานนที่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า“พระนางทรงอาศัยพระองค์แล้ว จึงได้ขอถึงซึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงเป็น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์การลักทรัพย์การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์มีศีลที่

^{๘๓} ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑/๘๓.

^{๘๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑-๔๒/๘๓-๘๘.

^{๘๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๘๖} ม.อ.อ. (บาลี) ๑๒/๓๗๖/๑๘๓, พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๗๒-๗๓.

พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระพุทธรเจ้าแล้วจึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๘๗}

พระผู้มีพระภาคอธิบายถึงเหตุพร้อมอานิสงส์แห่งทักษิณาทานว่า ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรมอันยิ่งใหญ่อิ่งให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะทานของผู้ที่นั่นแหละว่า เลิศกว่าสิ่งของทั้งหลาย”^{๘๘} เมื่อเกิดความเบาใจและน้อมใจยินดีในการ ทักษิณาสงฆ์ขึ้นนั้น จะเห็นถึงความสำคัญของกัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึง เป้าหมายที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเข้าใจและเชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทน บุคคลย่อมยินดีในการ ทำดี แล้วอาศัยกัมมัสถาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเลื่อมใสยึดมั่นในพระ รัตนตรัยเป็นสรณะ มีศีลเป็นเครื่องรักษาตนให้เป็นปกติ พัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้น แล้วจะทำหน้าที่ต่อจากศรัทธา เป็นตัวนำส่งต่อให้บุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ก็ด้วยอาศัย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้

ดังนั้น กัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่มีความสำคัญต่อ เป้าหมาย คือเป็นเหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับเป้าหมาย ที่มีกัมมัสถาเป็นปัจจัย เกื้อกูลเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์เพราะบุคคลเชื่อในการกระทำที่มีผลแห่งการกระทำว่า หากบุคคลคิดทำในความดีอันเป็นกุศลกรรม ผลที่ได้นั้นย่อมเป็นกุศล มีผลนำสู่สุคติ ทั้งต่อโลกนี้และ โลกหน้า หากกรรมที่ทำนั้นเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายคือนิพพาน ผลที่ได้นั้นก็คือเป้าหมาย เช่นกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ของกัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย

บุคคลที่เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อมีความเข้าใจจึงเกิดศรัทธา ต่อพระรัตนตรัยเพื่อยึดมั่นถือนั้นเป็นสรณะ ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลเป็นเครื่องระวังรักษาตน ให้ตน บริสุทธิ์จากอกุศลและกิเลสที่ทำให้ตนเศร้าหมอง เกิดปัญญาด้วยรู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ ทำให้สืบต่อในการบรรลุเป้าหมายคือนิพพาน

๒.๕.๒. วิปากัสถา

เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และ ผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว”^{๘๙} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“คนทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วน หนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้”^{๙๐}

^{๘๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๘๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๘๒/๔๑๗-๔๑๘.

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๙๐} ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า“สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน”^{๙๑}

จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง จึงทำให้บุคคลทำกรรมชั่วบ้างดีบ้าง ในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ถูกต้องเพราะใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมดี ส่วนในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ผิดเพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมชั่ว เมื่อตายไปผลของกรรมนั้นทำให้เกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีนั้นได้เกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะแล้วนั้นจะเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏสงสาร มีนิพพานเป็นที่ไป

ดังที่พระเทวทัตถูกอุสัทธิธรรม ๓ ประการ มีความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วบรรลุลุณวิเศษขั้นต่ำ ครอบงำจิตใจ ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกาลนาน แก้ไขไม่ได้ก็เพราะประทุษร้ายเบียดเบียนพระพุทธเจ้า^{๙๒} ทำสงฆ์ให้แตกกัน^{๙๓} ก็เป็นผลแห่งกรรมชั่วของพระเทวทัต

ความสำคัญวิปากสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อเป้าหมาย ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากสัทธากับเป้าหมายได้คือในด้านที่เป็นผลช่วยย่อมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวัฏฏะได้และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุดุธรรมถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธาเพราะมีความเชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุดุธรรมได้ตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน

พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์สัญญาะ ทมะ กรรมอันประเสริฐนี้นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงส่งมาให้^{๙๔} นิพพานคือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นผลที่เกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์ของบุคคล เมื่อบุคคลศรัทธาผลคือนิพพาน จึงกระทำการที่เป็นไปเพื่อนิพพานดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึงการอยู่อย่างผาสุกของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาว่า

“ภิกษุภิกษุณีผู้นี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ท่านรูปนั้นดำรงอยู่ในอหัตถผล เพราะได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีล...มีธรรม^{๙๕}...มีปัญญา...มีวิหารธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นโอปปาติกะ^{๙๖}... ท่านรูปนั้นเป็นสกทาคามี... ท่านรูปนั้นเป็นโสดาบัน... เพราะได้เห็นเอง หรือได้ฟังมาว่า ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีล... มี

^{๙๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

^{๙๒} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๘-๔๖๐.

^{๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๓.

^{๙๔} พุ.ข. (ไทย) ๒๕/๖๖๑/๖๕๔.

^{๙๕} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๖๙/๑๓๕.

^{๙๖} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗๑/๑๔๙, อ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒.

ธรรม... มีปัญญา... มีวิหการธรรม... เป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ภิกษุภิกษุณีนั่นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา”

อุบาสกอุบาสิกาในศาสนานี้ ได้ฟังว่า อุบาสกอุบาสิกาชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ท่านผู้นั้นเป็นโอบปาติกะ... ท่านผู้นั้นเป็นสกทาคามี ... ท่านผู้นั้นเป็นโสดาบัน... เพราะได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีศีล...มีธรรม...มีปัญญา... มีวิหการธรรม... เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว อย่างนี้อุบาสกอุบาสิกาท่านนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ และปัญญาของท่านผู้นั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา^{๙๗}

ตามที่พระผู้มีพระภาคได้พยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น ด้วยความประสงค์ว่า คนจะได้รู้จัก พระพุทธเจ้าด้วยเหตุนี้ก็ไม่ใช่เพราะผู้ที่มีศรัทธา มีความยินดีปราโมทย์มากก็มีอยู่เมื่อบุคคลได้ฟังคำ พยากรณ์นั้นแล้ว ก็จะเกิดการน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้เกิด ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุคคลผู้มีศรัทธานั้นตลอดไปสิ้นกาลนาน

จะเห็นได้ว่า วิปากสัทธามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายคือ เป็นจุดเริ่มต้น เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ของวิปาก สัทธากับเป้าหมาย เกิดจากความเชื่อผลของกรรมดี ศรัทธาเป็นพื้นฐานของโสดาปัตติมรรค การเป็น โสดาบัน เพราะทำการละสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้น ไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง เป็นอนาคามี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ดำรงอยู่ในอรหัตตผล เพราะละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ^{๙๘} เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เป็นความเชื่อในผลดี ที่เกิดจากการกระทำดี

เมื่อบุคคลมีความเข้าใจดีแล้วด้วยความศรัทธา ที่มีปัญญาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจ ทำให้บุคคลกระทำให้กรรมดีเพื่อให้ได้รับผลดี เมื่อบุคคลปรารถนาในนิพพานอันเป็นผลของการทำ กรรมดีที่สุดในทางพระพุทธศาสนา บุคคลจะต้องกระทำความที่เป็นไปเพื่อนิพพานคือมรรค ๘ เท่านั้น จึงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมายได้แต่หากบุคคลกระทำความชั่ว ผลที่ได้นั้น ไม่ใช่ในนิพพานอันเป็นเป้าหมาย แต่จะเป็นผลของกรรมชั่วคือทุกข์เป็นผลตอบแทน บุคคลเกิดวิปาก สัทธาดี มีจิตศรัทธาพระรัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยไตรสิกขาพัฒนาตนจนถึงเป้าหมายสูงสุด

ความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อ เช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ยึดเป็นสรณะให้เกิดขึ้นในตน อาศัยการปฏิบัติตนด้วย ไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) จนทำให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาด้วยตนเอง ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

๒.๕.๓. กัมมัสสกตาสัทธา

^{๙๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๖๙-๑๗๒/๑๙๐-๑๙๔.

^{๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน”^{๙๙} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า

“สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๐๐}

จะเห็นได้ว่า กรรม เป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว หมายความว่า เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย

กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็น เทวดา มาร พรหม มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉานนรก เปรต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดี ต่างกัน บุคคลกระทำความดีไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้เพราะเป็นสมบัติติดตามตัวของเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำกรรมนั้นไว้

ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุ อันปราศจากอภิสันดานปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น ก็เพราะได้ฟังธรรมปริยายจากพระอัสสชิ^{๑๐๑} เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญา บรรลุโสดาปัตติผล^{๑๐๒} และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า บรรลุพระอรหัตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกบารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้^{๑๐๓} ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก^{๑๐๔} เพราะมีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก^{๑๐๕} ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรก็ได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่าอโนมทัสสี ครั้งนั้นพระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุรุจิ ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญอุทิศการแด่พระศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสี่ เชื่อว่าเป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ได้แสดงผลแล้วในอัฐภาพสุดท้ายของพระสารีบุตร^{๑๐๖}

ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำ ล้วนมีผลต่อเนื่อง ส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นทายาทเป็นเผ่าพันธุ์จึงเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้นความสำคัญก็มีมัสสกตาสัทธานฐานะเป็น

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๑๐๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๑๐๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๓๒-๓๔.

^{๑๐๒} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๗/๔๖.

^{๑๐๓} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗.

^{๑๐๔} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๑๐๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖-๓๕๗.

^{๑๐๖} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑-๒๗๔/๓๐-๔๔.

ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายความสำเร็จที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรม จะต้องรับผิดชอบ รับผลเป็นไปตามกรรมของตน กรรมจำแนกบุคคลว่าดีหรือเลว สุภมาณพโตทยบุตร ได้ถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุที่เป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้นบ้างยืนบ้าง มีโรคมากบ้างน้อยบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้างดีบ้าง มีอำนาจน้อยบ้างมากบ้าง มีโภคะน้อยบ้างมากบ้าง เกิดในตระกูลต่ำบ้างสูงบ้าง มีปัญญาน้อยบ้างมากบ้างพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

“สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ว่า จะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๐๗} ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้น นี่เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่ เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้วสอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิด ในสุคติโลกสวรรค์... จะบั่นผู้มีปัญญามาก”^{๑๐๘} รวมความว่า ข้อปฏิบัติเพื่ออะไร ย่อมนำไปสู่ความ เป็นอย่างนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น เผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการ ฉะนั้น^{๑๐๙}

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่บุคคลได้กระทำแล้วด้วยเจตนาใด ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม ล้วน แล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยและส่งผลให้บุคคลผู้กระทำต้องเป็นไปตามกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการ เป็นอยู่ในภพปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่และภพหลังจากตายไปแล้ว รวมไปถึงการนำไปเกิดในภพใหม่

ดังนั้น กัมมัฏฐกตาสัทธามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือ เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงเป้าหมาย จากข้อมูลที่น่ามากล่าวอ้าง การกระทำ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากจึงจะมีผลสัมพันธ์กับเป้าหมายเพราะบุคคลกระทำความตนให้ เกิดปัญญา ด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ที่เป็นผู้รู้และมีปัญญา แล้วสอบถามถึงเรื่องว่า อะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษอะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำ แล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นผู้มีปัญญามาก ก็ด้วยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากนี้ เมื่อบุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ปัญญาที่บุคคลได้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้ว จะเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายต่อไป

เมื่อบุคคลเกิดกัมมัฏฐกตาสัทธา และอาศัยกัมมัฏฐกตาสัทธาเป็นพื้นฐานสร้างศรัทธาต่อพระ รัตนตรัย พัฒนาค้นเป็นผู้มีศีลให้บริสุทธิ์ ด้วยการเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ สร้างกุศลกรรมบถ

^{๑๐๗} ม.ญ.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๐๘} ม.ญ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๔.

^{๑๐๙} ม.ญ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

๑๐^{๑๐} เจริญก้าวหน้าจนเกิดปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ และปัญญานี้จะส่งต่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ก็มัสสกตาสัทธา จึงมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์กับเป้าหมาย

จะเห็นได้ว่า กัมมสัทธา วิปากสัทธากัมมัสสกตาสัทธา ในชั้นอรรถกถาเป็นศัพท์ที่ผูกขึ้น โดยถือตามหลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมซึ่งโดยมากมาในเรื่องทิวฏฐิ คือมัจฉาทิวฏฐิ และสัมมาทิฐิ^{๑๑} เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของแต่ละข้อจะมีเป้าหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์ถึงจุดเริ่มต้นไม่ว่าจะเป็นกัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา ล้วนแต่เป็นเรื่องของกรรมและผลของกรรม เมื่อก้าวถึงความสัมพันธ์ของศรัทธาที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของกรรมในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายแล้ว สามารถที่จะเริ่มต้นด้วยคำเดียวกันว่ากรรมได้แต่ต้องเป็นกรรมฝ่ายดีเท่านั้น เพราะทั้งสามก็คือกรรมและผลของกรรมด กัมมสัทธา จึงหมายถึงความเชื่อเรื่องกรรม คือความเชื่อเรื่องการกระทำ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ความเชื่อในกรรมนี้ เป็นกรรมที่มีความมุ่งมั่นสู่เป้าหมาย ทำให้เกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเป็นสรณะรักษาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ตัณหา ราคะ ด้วยศีล มีปัญญารู้เห็นในอริยสัจ ๔ ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายในที่สุดคือ นิพพาน

๒.๕.๔. ตถาคตโพธิสัทธา

เชื่อกความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๒} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสรัตนสูตรไว้ว่า

บุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความหวั่นไหว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลุอรหัตตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ^{๑๓}

บุคคลผู้เป็นพระพุทธบริษัท ล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคว่าเป็น^{๑๔}

บุคคลที่ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งสมทรัพย์และเครือญาติทั้งหลาย เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิ

^{๑๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ มหา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๔๒๖.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๑๓}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๗/๑๑.

^{๑๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๖.

สัทธาเป็นสรณะสำหรับตนพร้อมกับน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้ว สามารถที่จะบรรลุอรหัตต์และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกาจำนวนมาก และได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกัน รวมไปถึงคฤหัสถ์ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา^{๑๑๕}ที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุธรรมและเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

ในการประพฤติปฏิบัติของคฤหัสถ์พระผู้มีพระภาคได้มีหลักธรรม และการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักของธรรมที่เหมาะสมอย่างคฤหัสถ์ดังเช่นเรื่องของผู้ชดสน ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัส เรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นคนชดสนเป็นคนกำพร้า เป็นคนยากไร้แต่เขายึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์เทพบุตรองค์นั้น รุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมี และยศพวกเทพชั้นดาวดึงส์พากัน กล่าวโทษ ตีเตียน ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่าท่านผู้นิรทุกข์ท่านทั้งหลาย อย่าได้กล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เพราะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น เขาได้ยึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ได้ตรัสกล่าวหาว่า ผู้ใดมีศรัทธาในพระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีศีลงามเป็นศีลที่พระอริยะชอบใจและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ชดสน ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธาศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม”^{๑๑๖}

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีตถาคตโพธิสัทธา จึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอาศัยตถาคตโพธิสัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และเห็นสัจจธรรม ๔ ประการ(ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๑๑๗}ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้วปฏิบัติยึดมั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่าตนจะมีหรือจน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำความบริสุทธิ์ ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงอรหัตต์และนิพพานได้ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุธรรมในภพมนุษย์ได้เมื่อเสียชีวิตก็มีภพใหม่อยู่อย่างไม่ชดสน หากมีตถาคตโพธิสัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสั่นคลอน การมีชีวิตก็เจริญรุ่งเรือง และการจากไปล้วนแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์และประเสริฐเมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

^{๑๑๕} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๖๗/๒๕-๓๓.

^{๑๑๖} ใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

^{๑๑๗} อก.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

ความสำคัญของตถาคตโพธิสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายพุทธบริษัท ๔ ได้อาศัยตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต เป็นแนวทางเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติตน เพื่อการบรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นต้นไปจนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดศรัทธาก็ขอบวช บางท่านก็ขอเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาด้วยการถึงพระรัตนตรัย^{๑๑๘} เป็นสรณะ เพื่อปฏิบัติตนให้ได้ถึงที่สุดแห่งการบรรลุธรรม คือนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา และไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์หากฝ่ายใดถ้าประพฤติปฏิบัติชอบก็จะสามารถพ้นทุกข์ได้เช่นกัน แต่หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถ้าประพฤติปฏิบัติผิด ก็ต้องถูกตำหนิและไม่สามารถพ้นทุกข์ได้เช่นกัน^{๑๑๙}

ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนว่า ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลาย จงเงี่ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้

ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตั้งใจในการฟังเพื่อรู้ยิ่ง เมื่อทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเป็นธรรมดาดำด้วยตนแล้ว จึงแสวงหา นิพพานที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว เป็นผู้มี ความแก่เป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มี ความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มี ความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มี ความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มี ความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ฯลฯ ภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นได้เกิดญาณทัสสนะ(การหยั่งรู้) ขึ้นมาว่า “วิมุตติของพวกเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป”^{๑๒๐}

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของตถาคตโพธิสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายดังนี้ คือ เมื่อปัญจวัคคีย์ยอมที่จะฟังคำสอนของพระผู้มีพระภาค เพราะเกิดศรัทธาต่อตัวของพระผู้มีพระภาค ดังนั้นเมื่อได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟังมาก่อน ที่กล่าวโดยพระพุทธเจ้าแล้วใช้โยนิโสมนสิการเข้าพิจารณา ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคสั่งสอน ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์เกิดความเชื่อพระปัญญาของพระผู้มีพระภาค ในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่าภิกษุปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมตามลำดับ ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งธรรมหยั่งลงสู่ธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นดังนั้น ตถาคตโพธิสัทธาจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย อย่างที่ปัญจวัคคีย์ได้ใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาปัญญาให้กับตนเอง เมื่อปัญญาสมบูรณ์อย่างที่สุด ปัญญานั้นได้ส่งต่อไปยัง

^{๑๑๘} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๐/๑.

^{๑๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๓/๕๘๔.

^{๑๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๖/๓๑๑-๓๑๔, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑.

เป้าหมายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ถูกร่างขึ้นด้วยตลาคตโพธิสัทธาก่อนเป็นเบื้องต้น ถ้าไม่มีพื้นฐานนี้
อย่างอื่นเช่นปัญญาก็ไม่เกิด ถึงแม้ว่าต้องละทิ้งศรัทธานี้ก็ตาม แต่ก็นับว่าศรัทธาที่มีความสำคัญมาก

ตลาคตโพธิสัทธาที่เกิดขึ้นในพุทธบริษัท ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ความศรัทธาที่มีกำลัง
แรงกล้า ทำให้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาค เพื่อนำมาปฏิบัติตนให้ถึงความหลุดพ้น
เหมือนกับบุคคลต้นแบบที่ทรงประเสริฐที่สุด ศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนด้วย
ไตรสิกขา ซึ่งจะมีความแตกต่างกันของธรรมหมวดนี้คือ สำหรับบรรพชิตแล้วจะอาศัยศีลเป็น
จุดเริ่มต้นก่อน จึงสร้างสมาธิให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดเป็นปัญญา และพัฒนาต่อไปถึงเป้าหมาย ส่วนของ
คฤหัสถ์นั้นจะเริ่มจากทานก่อน เพราะเมื่อจิตที่ไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ว่าเป็นของของตน สามารถละ
สิ่งของนั้นให้กับบุคคลอื่นได้ด้วยการทำทาน ทำให้จิตใจสงบระงับอภิสถาสร้างกุศลด้วยศีล จนเกิด
ปัญญารู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงและพัฒนาสู่เป้าหมาย คือ นิพพาน

๒.๖ คุณค่าและประโยชน์ของความเชื่อ

ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธานั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่ง ใน
การพัฒนามนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชนจนกลายเป็นอาริยะชนขั้นสูงสุดได้และสามารถ
หลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏะทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ในที่นี้คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทาง
พระพุทธศาสนาเถรวาท คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์สามารถแบ่งตามฐานะได้
๔ อย่างคือ

๒.๖.๑ ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์

อริยทรัพย์หมายถึงเป็นทรัพย์อันประเสริฐมีอยู่ ๗ ประการ สัทธานัง สีลนัง หิริณัง
โอตตปฺปณัง สุตฺตณัง จาคณัง ปัญฺญาณัง^{๑๒๑} มีอยู่ภายในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีผู้ใด
แย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ ทำให้ไม่อ้างว้างยากจน และเป็นทุนทรัพย์ได้ดี^{๑๒๒} และทำ
ให้เป็นคนประเสริฐอย่างแท้จริง^{๑๒๓}

คัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการได้อริยทรัพย์ว่าเกิดจากความเชื่อ เพราะความเชื่อเป็น
ทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐ ของบุรุษในโลกนี้^{๑๒๔} สัทธานัง หมายถึง ผู้เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้
ของตลาคต^{๑๒๕} ที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล นับได้ว่าเป็นทรัพย์ที่มีค่ามากสำหรับบุคคล ทำให้บุคคลมี

^{๑๒๑} ติ.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๐.

^{๑๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๔.

^{๑๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ – เพิ่มเติมช่วง
ที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า
๕๑๖.

^{๑๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๒๕} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖/๙-๑๒.

ความปรารถนาในแบบอย่างแห่งความหลุดพ้น ที่พระผู้มีพระภาคได้กระทำให้เห็นแล้ว ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้วในพระตถาคต เป็นเหตุให้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ฯลฯ เป็นผู้เว้นขาด จากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท หมายถึงมีศีลคือทรัพย์

ศีลที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ทำให้บุคคลเกิดความละอาย สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต และต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้ง เป็นผู้ได้ทรัพย์คือหิริโอตตปัปะ ทำให้บุคคลมุ่งที่จะเป็นผู้มีพหูสูตร ทรงสุตะคือรู้คำของพระศาสดามือถึง ๙^{๑๒๖} สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้นคือศีล มีความงามในท่ามกลางคืออริยมรรค และมีความงามในที่สุดคือนิพพาน^{๑๒๗} จึงประกาศพรหมจรรย์ด้วยความประพจน์ประเสริฐ ๑๐ ประการ มีทาน การชวนชวนช่วยเหลือผู้อื่น มีศีล ๕ ประพจน์พรหมจรรย์อย่างไม่มีขอบเขต ไม่เสพเมถุน ยินดีเฉพาะคุ้มครองของตน มีความเพียร ประพจน์อุโบสถและทางอันประเสริฐ ในพระพุทธศาสนา^{๑๒๘} พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์อย่างครบถ้วน จดจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ แท่งตลอดดีด้วยทักขณวิญญูคือรู้แจ้งธรรมโดยผลและเหตุด้วยปัญญา^{๑๒๙} เป็นมีสุตะคือทรัพย์มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม หมายถึงมือที่ล้างสะอาดแล้วด้วยน้ำ คือศรัทธา ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือนเป็นคฤหัสถ์เป็นผู้มีจาคะคือทรัพย์เป็นผู้มีปัญญาคือทรัพย์มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงด้วยวิปัสสนาปัญญา(ปัญญาแห่งความรู้แจ้ง) และมคคปัญญา(ทางแห่งปัญญา) ในการเห็นความเกิดและดับแห่ง เบญจขันธ์อันมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอริยะคือบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลายด้วย วิขัมภนปหานะคือการละด้วยการข่มไว้และด้วยสมุจเฉตปหานะคือการละด้วยการตัดขาด^{๑๓๐} จากกิเลสทั้งหลาย ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๑๓๑} พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า

“ทรัพย์ ๗ ประการนี้แล ผู้ใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เมื่อมีทรัพย์ ๗ ประการนี้ บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า“เป็นคนไม่ขัดสน” ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาเมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธาศีลความเลื่อมใส และการเห็นธรรม”^{๑๓๒}

ทรัพย์สินเงินทองของใช้นั้นมีอยู่จริงไม่ใช่ว่าไม่มี แต่ทรัพย์เหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปเป็นของผู้อื่น หรือถูกทำลายจากภัยธรรมชาติได้ส่วนทรัพย์ ๗ ประการนี้ ไม่ได้เป็นของทั่วไปแก่ภยธรรมชาติและเป็นของผู้อื่น ผู้ใดก็ตามไม่ว่าหญิงหรือชายมี ทรัพย์ ๗ ประการนี้ คือ สัทธานะฯลฯ ปัญญานะ ผู้นั้นถือว่าเป็นคนมีทรัพย์มากใคร ๆ ไม่สามารถเอาชนะได้ทั้งในเทวโลกและโลกมนุษย์

^{๑๒๖} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑, อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๑๒๗} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๕๕.

^{๑๒๘} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒.

^{๑๒๙} จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๒/๓๐๐.

^{๑๓๐} อก.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๒/๒.

^{๑๓๑} อก.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖/๙-๑๒.

^{๑๓๒} อก.สตตก (ไทย) ๒๓/๕/๘-๙.

เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธา ศีล ความเลื่อมใสและการเห็นธรรม (เห็นอริยสัจ ๔)^{๑๓๓}

เมื่อเปรียบทรัพย์คือ ศรัทธา หมายถึงสมบัติทั้งปวง เช่นเดียวกัน คือบรรดาอริยทรัพย์เหล่านี้ ทรัพย์คือ ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งปวง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในปัญญาแล้วบำเพ็ญ จริต ๓ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ให้บริบูรณ์ย่อมเข้าถึงสวรรค์คือ ย่อมแห่งตลอด ซึ่งสาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพระสัพพัญญุตญาณได้ปัญญา เรียกว่า ทรัพย์คือปัญญาเพราะเป็นเหตุแห่งการได้เฉพาะ ซึ่งสมบัติเหล่านี้ อริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการ มีทั้งที่เป็นโลกียะและเป็นโลกุตระ^{๑๓๔} การได้อริยทรัพย์ ๗ อย่างชื่อว่าลาภานุตริยะคือ การได้ที่ยอดเยี่ยม^{๑๓๕}

จะเห็นได้ว่า ทรัพย์ทั้งหลายที่เป็นไปในทางโลกนั้น ถูกบัญญัติว่าหมายถึง เงินทองข้าวของ เครื่องใช้ต่าง ๆ รวมไปถึงสิ่งมีชีวิต อันได้แก่สามี ภรรยา ญาติทั้งหลาย รวมไปถึงช่างม้า วัว ควายเป็นต้น มนุษย์ได้ถือเอาสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะทำให้ตนไม่เดือดร้อนขัดสน ไม่ยากจน อดอยาก ยากแค้นในชีวิต^{๑๓๖} จึงกล่าวว่าเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐทรัพย์ในโลกที่มีอยู่จริง พระผู้มีพระภาคกล่าวว่าที่ประเสริฐสุด และบุคคลควรมีไว้สำหรับครอบครอง หมายถึงทรัพย์ทั้ง ๗ อันเป็นอริยทรัพย์นี้เท่านั้น เมื่อบุคคลได้มีไว้แล้วถือได้ว่าเป็นผู้มีทรัพย์มาก ไม่มีสูญหาย ไม่มีใครสามารถแย่งชิงเอาไปได้และสามารถนำติดตัวไปได้เมื่อสิ้นชีวิต ไม่มีใครเอาชนะได้ทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก ถึงยังมีชีวิตอยู่ก็นับว่ามีสิ่งอันประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอริยทรัพย์ทั้ง ๗ นี้ เป็นทรัพย์ที่ใช้ในการกำจัดทุกข์หากเปรียบว่าทรัพย์ทางโลกทำให้บุคคลไม่ขัดสนหรือยากจนแล้ว อริยทรัพย์ทั้ง ๗ นี้ ก็คือทรัพย์ที่ใช้ในการกำจัดทุกข์ทั้งปวง และเป็นสิ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากวัฏฏะ มีชีวิตที่เป็นอิสระได้อย่างถาวรด้วยอริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศรัทธาก็คืออริยทรัพย์เพราะเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตจึงนับได้ว่ามีทรัพย์คือศรัทธา ที่ควรค่าแก่การมี การครอบครองเป็นทรัพย์สมบัติสำหรับมนุษย์ทำให้ได้มาซึ่งอริยทรัพย์อีก ๖ ประการ รวมเป็นอริยทรัพย์ ๗ เป็นทรัพย์อันประเสริฐ

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์คือ เมื่อบุคคลมีความเชื่อเท่ากับบุคคลมีทรัพย์ทรัพย์ที่ทำให้บุคคลสามารถปลดปล่อยความยากจนได้ความเชื่อก็เปรียบได้กับทรัพย์ดังที่ได้นำข้อมูลมากล่าวอ้างไว้ในข้างต้นนี้ว่า ศรัทธาคือทรัพย์หมายถึงความเชื่อในตถาคต นับว่าเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐเป็นเครื่องปลื้มใจ เป็นเหตุให้ได้มาคือปัญญา เพราะปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและที่เป็นโลกุตระนั้น สามารถป้องกัน ระวัง และดับทุกข์ได้แก่ความมีชาติและชรา ฯลฯ และเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลให้ได้อริยทรัพย์เมื่อได้ใช้ทรัพย์คือความเชื่อในพระรัตนตรัย จึงทำให้ได้ผลตอบแทนกลับมาคือปัญญา ปัญญานั้นก็จะทำหน้าที่เป็นตัวนำสู่เป้าหมายในสุด ความเชื่อจึงนับได้ว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์และความเชื่อเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐดังนี้

^{๑๓๓} วจ.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๗/๙.

^{๑๓๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๑๓๒.

^{๑๓๕} ที.ป.อ. (บาลี) ๓/ ๑๙๐.

^{๑๓๖} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

๒.๖.๒ ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอชะได้

บุคคลที่เป็นปุถุชน เพราะยังมีกิเลสมากมายให้เกิดขึ้นในใจตน ส่วนมากถูกโอชะต่าง ๆ พัดไป ถูกความเดือนร้อนทำให้เดือนร้อน หันหน้าหนีความจริงที่สุด มีแต่ประพฤติกรรมที่เลวทราม^{๑๓๗} ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร ของโอชะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

โอชะ หมายถึง ห่วงน้ำ^{๑๓๘} ห่วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์มี ๔^{๑๓๙} ได้แก่ กาโมชะ โอชะคือกาม หมายถึงกามคุณ ๕^{๑๔๐} เรียกว่า ชื่อคาบั้ง เครื่องจองจำ กามคุณ ๕ คือ รูป ที่พึงรู้แจ้งด้วยตา อันน่าปรารถนาใคร่พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด เสียง ที่พึงรู้แจ้งด้วยหู ฯลฯ กลิ่น ที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก ฯลฯ รส ที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ฯลฯ โผฏฐัพพะ ที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนาใคร่พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด^{๑๔๑} ภโวชะ โอชะคือภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์, ภาวะชีวิตของสัตว์^{๑๔๒} มี ๓ อย่าง กามภพ ภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณคืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ได้แก่ อบาย ๔ มนุษยโลก และกามาวจรสวรรค์ทั้ง ๖ รูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่รูปพรหมทั้ง ๑๖ อรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่อรูปพรหม ๔^{๑๔๓} ทิฏฐิโชนะโอชะ คือทิฏฐิ หมายถึง ทิฐิที่เกิดด้วยมูลเหตุ ๖๒ ความเห็นที่เกิดจากมูลเหตุทั้ง ๖๒ เกิดจากกลุ่มคณาจารย์มีลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่เป็นความเห็นที่ล้นไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล^{๑๔๔} เป็นพวกที่มีปัญญามาก มีความรู้มาก ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างไรแต่เป็นมูลเหตุมาจากความคิดที่เกิดจากการประมาณ คาดคะเนคาดเดา ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมชาติ บุคคลที่มีทิฏฐิที่ตรงกันทิฏฐิ ๖๒ นี้ และมีความยึดติดว่าเป็นเรื่องจริงตามอย่างนั้น ๆ นับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความเห็นผิดจากความเป็นจริง มูลเหตุแห่งทิฏฐิเหล่านี้ที่บุคคลยึดถืออย่างนี้

อวิชโชนะ โอชะคืออวิชา หมายถึง ความไม่รู้ในสังขะ ๔ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ คือเพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริย ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ^{๑๔๕} ความ

^{๑๓๗} ที.สี.อ. (บาลี) ๗/๕๘-๕๙.

^{๑๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๒.

^{๑๓๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๘/๒๓๙,

^{๑๔๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๕๔๖/๓๓๕.

^{๑๔๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๕๔๖/๒๓๙-๒๔๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๘/๒๓๙.

^{๑๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๒๗๙.

^{๑๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๓/๔๙๓.

^{๑๔๔} ที.สี.อ. (บาลี) ๖๑/๑๐๖.

^{๑๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙-๑๐๐, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๗/๑๐๓-๑๐๔, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕-

จริงที่ถูกปิดกั้นด้วยความไม่รู้คือ อวิชชา ทำให้บุคคลได้ถูกกิเลสและตัณหาครอบงำเอาไว้ทำให้ต้องตกอยู่ในวัฏฏสงสาร เพราะไม่รู้ถึงเหตุปัจจัยว่าอะไรเป็นทุกข์เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ไม่รู้การดับทุกข์ไม่รู้หนทางแห่งการพ้นทุกข์ต้องกลับมาเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏฏนี้ จึงเกิดภพชาติใหม่เกิดขึ้นสืบต่อไป พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

เราและเธอทั้งหลาย ได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอรียสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอรียสัจเราและเธอทั้งหลายถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติ^{๑๔๖}สิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๑๔๗} เพราะไม่เห็นอรียสัจ ๔ ตามความเป็นจริง เราและเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปในชาตินั้น ๆ ตลอดกาลยาวนาน แต่เพราะได้เห็นอรียสัจ ๔ เราและเธอทั้งหลายจึงถอนภวเนตติได้ตัดรากเหง้าแห่งทุกข์ได้เด็ดขาด บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๑๔๘}

จะเห็นได้ว่า โขมะ ๔ หมายถึง ห่วงน้ำที่ใหญ่อันหมายถึงกิเลสที่มีอำนาจส่งผลต่อจิตใจของบุคคล มีใจเป็นที่อาศัย และใจย่อมรับรู้อารมณ์ของกิเลส เมื่อจิตถูกกิเลสครอบงำไว้อย่างดีแล้ว ทำให้บุคคลหลงไปยึดติดอยู่กับ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ควรค่าแก่การยึดมั่นถือมั่น เป็นเหตุให้บุคคลต้องตกอยู่ในวัฏฏสงสาร ยากที่จะถอนตนขึ้นจากห่วงน้ำอันใหญ่ยิ่ง คือโอบะ ๔ นี้ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา เป็นสิ่งที่บุคคลควรทำการถอนทิ้งจากใจตน เพื่อความหลุดพ้นและอิสระอย่างสิ้นเชิง การหลุดพ้นจากโอบะนี้เป็นสิ่งที่รู้เห็นได้ยาก บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญาเท่านั้น จึงจะสามารถถอนตนออกจากห่วงน้ำแห่งกิเลสนี้ได้ ในปุถุชนที่มีความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากโอบะได้นั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องพัฒนาตนให้เป็นผู้รู้คือปัญญา เพราะบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา

บุคคลที่ติดอยู่ในโอบะ ๔ มีความปรารถนาที่จะพาตนให้หลุดพ้นออกจากโอบะได้นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลข้ามโอบะได้ด้วยความสำเร็จ^{๑๔๙}

ผู้ใดข้ามโอบะ ๔ อย่างได้ผู้นั้นย่อมข้ามห่วงสงสารก็ได้ล่วงพ้นวัฏฏทุกข์ก็ได้ย่อมหมดจดจากมลทินคือกิเลสได้ก็จริง แต่เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ไม่มีความเชื่อ เมื่อไม่เชื่อก็แล่นไปสู่ที่ข้ามโอบะไม่ได้ผู้ประมาทแล้วด้วยการปล่อยใจไปในกามคุณ ๕ ก็ข้ามห่วงสงสารไม่ได้เพราะติดอยู่ในกามคุณนั้น ผู้เกียจคร้านคลุกเคล้าด้วยอกุศลธรรม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ผู้ไม่มีปัญญา ไม่รู้ทางบริสุทธิ์ ย่อมไม่บริสุทธิ์^{๑๕๐}

จะเห็นได้ว่า บุคคลเมื่อปรารถนาที่จะข้ามโอบะ จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อเป็นพื้นฐาน เพราะความเชื่อทำให้ได้มาซึ่งปัญญา และปัญญาเป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ ที่จะนำพาให้บุคคลใช้เป็นเครื่องมือในการข้ามโอบะได้ทั้งหมด

สัทธินทรีย์ (ความเป็นใหญ่คือ ศรัทธา) เป็นพื้นฐานแห่งโศดาปัตติยงค์ (คุณสมบัติที่ทำให้เป็นพระโศดาบัน) โศดาปัตติมรรคเป็นเครื่องข้ามโอบะคือทิฏฐิ และโศดาบัน บุคคลจะข้ามโอบะได้ก็ด้วยว่าเขามีศรัทธา เพราะพระโศดาบันประกอบด้วยความไม่ประมาท กระทำการเจริญกุศลธรรม

^{๑๔๖}ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๕/๑๔๔, อ.จ.ตฺถก.อ. (บาลี) ๒/๑/๒๗๙.

^{๑๔๗}อ.จ.ตฺถก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๑๔๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙-๑๐๐.

^{๑๔๙}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๕๐}ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๒๖๘.

เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ถึง ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิวิจิกจนา สลัปปตปราคาส สกทาคามีมรรคเป็นเครื่องข้ามภพ และพระสกทาคามี เป็นแนวทางปฏิบัติอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี ผู้ที่สามารถข้ามอรรณพได้ด้วยคามไม่ประมาทเพราะพระสกทาคามีเป็นผู้ละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อต้น กับทำราคะโทสะ โมหะ ให้เบาบางลง จะมาสู่โลกนี้เพียงครั้งเดียว ด้วยความเพียรอนาคามีมรรคอันเป็นเครื่องข้ามภพและพระอนาคามีเพราะพระอนาคามีบำเพ็ญทางแห่งปัญญา อันให้ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคลย่อมล่วงความทุกข์ได้ด้วยคามเพียร เป็นเหตุทำให้ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจนาสลัปปตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะ จะไม่กลับมาเกิดอีกในโลกมนุษย์ด้วยปัญญา อันบริสุทธปราศจากเปือกตมคือกาม ละมลทินอย่างยิ่งของทางเพื่อเป็นพระอรหันต์และความเป็นพระอรหันต์อันเป็นเครื่องข้ามอวิชชา ด้วยว่าบุคคลย่อมบริสุทธได้ด้วยปัญญา เพราะปัญญาทำให้ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจนา สลัปปตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา^{๑๕๑}

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอฆะ เพราะสัทธินทรีย์เป็นพื้นฐานของคุณสมบัติที่ทำให้เป็นพระโสดาบัน การได้โสดาบันของบุคคลเกิดจากศรัทธา บุคคลเกิดศรัทธาจึงพัฒนาตนจนได้ปัญญา ตั้งแต่โลกียปัญญาไปจนถึงโลกุตตรปัญญาในชั้นโลกุตตรปัญญาที่สามารถละสังโยชน์ ๓ ประการในเบื้องต้นได้คือสักกายทิฏฐิ วิจิกจนา สลัปปตปราคาส จึงทำให้เป็นโสดาบัน ทำให้รู้ทางอันบริสุทธ ที่จะทำให้หลุดพ้นจากโอฆะคือทิฏฐิ เมื่อเกิดความคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว บุคคลจะมีพัฒนาการของตนให้เป็นอริยะชน จนบรรลุในธรรมที่สูงขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่สกทาคามีอนาคามี ไปจนถึงอรหันต์เพราะหนทางแห่งการบรรลุธรรมมีความสามารถในการข้ามโอฆะได้ในระดับที่ต่างกัน หากบุคคลมีความปรารถนาที่จะข้ามให้ได้ทั้งหมด บุคคลที่อาศัยศรัทธาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนให้ได้โสดาบันแล้ว ต้องกระทำความเพียรต่อไปจนถึงความสามารถที่ทำให้บุคคลข้ามโอฆะได้ทั้งหมด คืออรหันต์ถึงจะหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เข้าถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

ถ้าบุคคลต้องสิ้นชีวิตไปเสียก่อน ผลที่ได้บรรลุธรรมในแต่ละขั้นตั้งแต่โสดาบันสกทาคามีอนาคามีของบุคคล จะทำการส่งต่อและสืบเนื่องไปในภพใหม่ให้ได้มีโอกาสในการที่จะข้ามโอฆะได้อีกต่อไป จนกว่าผู้ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์จึงจะข้ามโอฆะได้ทั้งหมด แต่หากผู้ที่ได้บรรลุธรรมถึงอนาคามีในภพปัจจุบัน เมื่อสิ้นชีวิตไป ก็จะไม่หวนกลับมาเกิดอีก จะไปสำเร็จอรหันต์และข้ามโอฆะคืออวิชชาที่ชั้นสุทธาวาสภพใดภพหนึ่ง^{๑๕๒} และได้นิพพาน ณ ที่นั้น

๒.๖.๓ ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์

^{๑๕๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๑๒๙๕/๓๒๗, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๒๖๘.

^{๑๕๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๓/๑๕๗.

พุทธบริษัทที่มีความเชื่อต่อตถาคต ล้วนมีความปรารถนาเช่นเดียวกับพระผู้มีพระภาคคือ สำเร็จในอรหัตต์ที่พระองค์ทรงเป็นต้นแบบแห่งความสำเร็จด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่บุคคลอื่นจะสามารถกระทำได้อย่างง่ายดาย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงการบรรลุอรหัตต์ไว้ให้แก่พุทธบริษัทที่มีความปรารถนาจะบรรลุธรรมในขั้นสูงนี้

อรหัตต์คือ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา, พระอริยบุคคลขั้นสูงสุดผู้ได้บรรลุอรหัตตผล มี ๒ ประเภท ๑.สุกขวิปัสสก ผู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริง คือ ท่านผู้มีได้มาน สำเร็จอรหัตต์ด้วยเจริญแต่วิปัสสนาล้วนๆ คือท่านที่อาศัยเพียงอุปารสมาธิ เจริญวิปัสสนาไปจนถึงที่สุด แต่เมื่อจะสำเร็จอรหัตต์นั้นก็เป็นผู้ได้ปฐมญาณ ประเภทนี้ เรียกอีกอย่างว่า วิปัสสนายานิก หรือ สุตวิปัสสนายานิก (ผู้มีวิปัสสนาล้วนๆเป็นยาน) ๒.สมถยานิกผู้มีสมถะเป็นยาน คือ ท่านผู้เจริญสมถะจนได้มานสมาบัติแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาต่อจนได้สำเร็จอรหัตต์ บาลีเรียกว่า อุกโตภาควิมุตติ^{๑๕๓}

การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนา ของบุคคลตั้งแต่ปุถุชน ไปจนถึงขั้นพระอริยบุคคล ในขั้นนี้การบรรลุธรรมของพระอรหัตต์ ถือว่าเป็นการบรรลุธรรมที่สูงที่สุด และในการบรรลุธรรมของพระอรหัตต์นั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงการบรรลุธรรมของพระอรหัตต์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวการบรรลุอรหัตตผลด้วยขั้นเดียวเท่านั้น แต่การบรรลุอรหัตตผลย่อมมีได้ด้วยการบำเพ็ญสิกขา”^{๑๕๔} โดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญกิริยาโดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ บุคคลเกิดศรัทธาแล้วย่อมเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาย่อม นั่งใกล้เมื่อนั่งใกล้ย่อมเงียโสตกลงสดับเงียโสตกลงสดับแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังธรรมแล้วย่อมทรงจำไว้ย่อมพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ธรรมทั้งหลายย่อมควรเพ่งพินิจ เมื่อมีการเพ่งพินิจธรรมอยู่ฉันทะ ย่อมเกิด กุลบุตรนั้นเกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะครั้นอุตสาหะแล้ว ย่อมไตร่ตรอง ครั้นไตร่ตรองแล้ว ย่อมอุทิสกายและใจ เมื่ออุทิสกายและใจแล้ว ย่อมทำให้แจ้ง สัจจะอันยอดเยี่ยม^{๑๕๕} ด้วยนามกาย และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วย ปัญญา^{๑๕๖}

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความเชื่อไม่มี การเข้าไปหา การนั่งใกล้การเงียโสตกลงสดับ การฟังธรรมการทรงจำธรรม การพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรมฉันทะ อุตสาหะ การไตร่ตรองและการอุทิสกาย และใจก็ไม่มี เธอทั้งหลาย ปินผู้ปฏิบัติพลาดเป็นผู้ปฏิบัติผิด โมฆบุรุษเหล่านี้ได้ก้าวออกไปจากธรรมวินัยนี้ไกลเท่าไร^{๑๕๗}

จะเห็นได้ว่า การบรรลุพระอรหัตต์นั้น จะสำเร็จผลได้ด้วยอาศัยหลักการถึง ๓หลักใหญ่ในการกระทำให้สำเร็จอรหัตตผล คือต้องอาศัยการศึกษา การปฏิบัติ และแนวทางในการปฏิบัติ แต่ก่อนที่จะไปใช้หลักการทั้ง ๓ นั้น จุดเริ่มต้นของผู้หวังในอรหัตตผลนั้นต้องเกิดศรัทธาเสียก่อนเป็น

^{๑๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๐.

^{๑๕๔} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๑๗/๓๐๗.

^{๑๕๕} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๑๕๖} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๑๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

อันดับแรก และเป็นจุดเริ่มต้นขั้นพื้นฐานในการกระทำตามหลักการแห่งอหัตตมรรคต่อไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นให้ได้มาซึ่งปัญญา เพราะเมื่อบุคคลเกิดศรัทธาไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธาจะพัฒนาให้คนเกิดความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จนกลายเป็นปัญญาตั้งแต่โลกียธรรมไปจนถึงขั้นโลกุตระธรรม ศรัทธาเป็นตัวนำให้บุคคลเข้าไปหา ไปฟัง ไปศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง จนได้รู้เห็นถึงการเกิดดับตามความเป็นจริง ด้วยความยินดีพอใจ และมีความพรากเพียงพยายามในการกระทำ ทำให้ได้โลกุตระปัญญา จนสำเร็จเป็นอหัตตผล และทำให้บุคคลเป็นอรหันต์นั้นก็หมายความว่า บุคคลจะบรรลุเป็นอรหันต์ได้จะต้องเกิดศรัทธาเสียก่อน หากศรัทธายังไม่เกิด หลักการที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสสอนไว้ในทางกระทำตนให้บรรลุธรรมสูงสุดก็จะไม่เกิดเป็นผลสำเร็จ และไม่ได้เกิดผลอันใดเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า“บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์เพื่อบรรลุนิพพาน ไม่ประมาทมีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๑๕๘}

การที่จะได้ปัญญาก็ด้วยเหตุ ๔ อย่าง พระผู้มีพระภาคได้อธิบายว่า พระอรหันต์ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระพุทธเจ้าถึงนิพพานด้วยธรรมอันต่าง ด้วยกายสุจริตเป็นต้นในเบื้องต้น และต่างด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการในเบื้องปลายอันใด บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์นั้น จึงได้ปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ เพื่อบรรลุพระนิพพานการได้มาซึ่งปัญญานั้นไม่ใช่ได้มาด้วยธรรมเพียงศรัทธาเท่านั้น แต่เป็นเพราะว่า เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้วก็เข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาแล้วก็เข้าไปนั่งใกล้เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ย่อมเงี้ยว เงี้ยวแล้ว ย่อมฟังธรรม ฉะนั้น เมื่อมีการเข้าไปหา จนถึงการฟังธรรม ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา เมื่อบุคคลเชื่อธรรมนั้นแล้ว เข้าไปหาอาจารย์ อภิษณตามกาลเวลา เข้าไปนั่งใกล้ไว้ด้วยการกระทำวัตรปฏิบัติเมื่อใดมีจิตใจยินดีในการเข้าไปนั่งใกล้ย่อมเป็นผู้ใคร่จะกล่าวอะไร ๆ เมื่อนั้น เขาเงี้ยวฟังเพราะความเป็นผู้ใคร่ฟัง ย่อมได้ปัญญา เมื่อบุคคลตั้งใจฟังอย่างไม่ประมาท มีสติ บินผู้พิจารณาด้วยความเป็นผู้รู้คำสุภาสิตและทุภาสิต^{๑๕๙} ก็ย่อมได้ปัญญาเหมือนกัน เพราะเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นผู้พิจารณาดังนี้ เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันเป็นไป เพื่อได้ปัญญาด้วยศรัทธา ฟังอุบายเป็นเครื่องเข้าถึงปัญญาด้วยการตั้งใจฟัง คือด้วยความเคารพ ไม่หลงลืมข้อที่รับไว้แล้วด้วยความไม่ประมาท ถือเอาไม่ยิ่งไม่หย่อน และความไม่ผิดทำให้พิสดาร ด้วยความเป็นผู้พิจารณา หรือเป็นผู้เงี้ยวหลงด้วยความตั้งใจฟังแล้ว ฟังธรรมอัน เป็นเหตุได้ปัญญาครั้งฟังด้วยความไม่ประมาทแล้วทรงจำธรรม ใคร่ครวญ เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว ด้วยความพิจารณา ทำความจริงแท้ให้แจ้ง โดยลำดับ^{๑๖๐}

คุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ของความเชื่อ ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์คือ บุคคลจะได้ปัญญาก็เพราะเกิดความเชื่อก่อน ถึงแม้ว่าการได้ของปัญญาจะ

^{๑๕๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๒๙๔, ๘๑.

^{๑๖๐} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

เกิดจากเหตุ ๔ อย่าง คือ ด้วยธรรมอันต่างกัน ด้วยกายสุจริตในเบื้องต้นที่ต่างกันด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการในเบื้องปลายที่ต่างกัน การเชื่อธรรมของพระอรหันต์เหตุเพราะบุคคลเกิดความเชื่อจึงกระทำการนั้นๆ ตามข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อให้ได้ปัญญาด้วยความเชื่อ หากความเชื่อไม่มี การเข้าไปหา การนั่งใกล้การเงี่ยโสตลงสดับ การฟังธรรม การทรงจำธรรม การพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ความเพียรพยายาม การไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจก็จะไม่มี^{๑๖๑} การกระทำตามข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อให้ได้ปัญญาด้วยความเชื่อของบุคคลนั้นก็เลยไม่เกิดขึ้น และการบรรลุธรรมของพระอรหันต์ก็จะไม่เกิดขึ้นด้วยเช่นกันเพราะบุคคลไม่ได้มาซึ่งปัญญา

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่เป็นปุถุชนที่ยังไม่ได้ปัญญา การที่จะบรรลุธรรมในแต่ละระดับนั้นเป็นไปได้อายาก เพราะมีมิจฉาทิฐิและอวิชชาเป็นตัวปิดกั้นในการเห็นธรรม ทำให้ศรัทธาไม่มี ไม่ได้พบกับสัตบุรุษ มีอโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบในทิฐิของตน เมื่อปุถุชนมีความปรารถนาในการบรรลุธรรมนั้น ศรัทธาจึงนับได้ว่ามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้วจะไม่หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น จะต้องเข้าไปหาและสนทนากับสัตบุรุษ เพราะการที่เชื่อธรรมของพระอรหันต์ผู้ที่บรรลุธรรมสูงสุดแล้ว เมื่อบุคคลกระทำตามแนวทางของพระอรหันต์แล้ว โอกาสที่บุคคลจะประสบผลในการบรรลุธรรมนั้นมีมาก ตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงสูงสุดคืออรหันต์บุคคลที่ยังไม่สามารถรู้เห็นสิ่งทั้งปวงได้ตามความเป็นจริง จึงต้องอาศัยศรัทธาจากผู้อื่นเป็นเครื่องนำพาตนเพื่อให้ได้ปัญญา ดังนั้นเพราะเกิดศรัทธา เชื่อธรรมพระอรหันต์อันเป็นเหตุที่จะทำให้บุคคลนั้นบริสุทธิ์ด้วยปัญญา อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้บุคคลมีโอกาสนี้และมีแนวโน้มที่จะมุ่งไปสู่อรหันต์ได้เช่นกันเพราะฉะนั้นศรัทธาจึงถือได้ว่ามีคุณค่าและประโยชน์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์ได้

๒.๖.๔ ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า

บุคคลผู้อยู่ครองเรือน เป็นคฤหัสถ์ที่ยังบริโศกคาม ยังมีความหวังในประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับทั้งในโลกนี้ ทิฐุธรรมิกัตถะ (ทิฐุธรรมิกัตถลประโยชน์) ประโยชน์ในปัจจุบัน, ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น และสัมปรายิกัตถะ (สัมปรายิกัตถลประโยชน์) ประโยชน์ภายหน้า, ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไปอันได้แก่ความมีจิตใจเจริญอกงามด้วยคุณธรรมความดี ทำให้ชีวิตนี้มีค่าและเป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้า^{๑๖๒}

ความเชื่อเป็นเครื่องมือให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า บุคคลล้วนมีความปรารถนาในประโยชน์สุข ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า แต่ยังไม่รู้ในหลักของการทำตนให้ได้รับประโยชน์สุขนั้น ว่าควรจะทำการณ์อย่างไร ถึงจะให้ได้ในสิ่งนั้นมา ดังที่อาพวกยักษ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าที่ว่า บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้า ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก

^{๑๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

^{๑๖๒} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๔.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บุคคลอยู่ครองเรือนประกอบด้วยความเชื่อ มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรม จิตติ จาคะ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก”^{๑๖๓}

ในอรรถกถาได้อธิบายว่า คฤหัสถ์ผู้บริโศกคามมีความเชื่อ เพราะประกอบด้วยความเชื่อที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรม^{๑๖๔} ทั้งปวง เป็นผู้แสวงหาการครองเรือน หรือกามคุณทั้ง ๕ (ผู้ครองเรือน) มีธรรม ๔ อย่างนี้ คือ สัจจะ บุคคลย่อมได้รับชื่อเสียงด้วยคำสัตย์ธรรม ปัญญาที่ได้ด้วยการตั้งใจฟัง ผู้ตั้งใจฟังย่อมได้ซึ่งปัญญา จิตติ มีฐานะ ขยัน และจาคะ ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้เมื่อเขาละไปสู่โลกนี้และโลกอื่น ย่อมไม่เศร้าโศก ผู้ใดมีธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นชื่อของเหตุ เหตุแห่งการได้ปัญญาที่เป็นไป ในปัจจุบันอันใด และเหตุแห่งความละไปแล้วไม่มีความเศร้าโศกเป็นไปในสัมปรายภพ^{๑๖๕}

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์และสัมปรายิกัตถประโยชน์คฤหัสถ์เป็นผู้แสวงหาการครองเรือน มีความเชื่อศรัทธา เพราะประกอบด้วยศรัทธาที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรมทั้งปวง อันมีธรรม ๔ อย่างนี้ คือสัจจะ ธรรม จิตติ จาคะ ที่ได้กระทำแล้วในปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ และสมบูรณ์ด้วยความบริสุทธิ์ เมื่อเขาละจากโลกนี้ไปโลกอื่น จึงไม่เศร้าโศกเสียใจ เพราะบุคคลเกิดความเชื่อ จึงทำให้กระทำความในธรรมอันดีงาม ได้กระทำทางแห่งความดีเพื่อไปสู่โลกหน้าที่เป็นสุข

บุคคลส่วนมากมีความคิดเห็นว่า ผลของความสุขเกิดจากการมีทรัพย์เป็นจำนวนมากเท่านั้น แม้แต่หลังความตาย ในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่สิ่งที่จะนำสุขมาให้เมื่อยังมีชีวิตอยู่และติดตัวไปหลังความตายนั้นคือผลของกรรมดีและชั้น อันเป็นผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำของบุคคล กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จันเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี^{๑๖๖}

ประโยชน์ของความเชื่อ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความเชื่อเป็นเครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของบุคคลในโลกนี้ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในพระพุทธศาสนา ย่อมตั้งใจทุ่มเทชีวิตปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติที่สำคัญคือ ทาน ศีล ภาวนา การปฏิบัติทั้ง ๓ สิ่งนี้ย่อมก่อให้เกิดความสุขและความปลื้มใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเจริญภาวนาที่มีประสบการณ์จากภายในจิตของเราก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ ก็จะทำให้เกิดความสุขสงบ สว่าง สะอาด และความปลื้มใจอย่างไม่มีสิ่งใดในโลกบันดาลให้เกิดขึ้นได้

๒. บุคคลข้ามพ้นกิเลสได้ด้วยความเชื่อ หมายถึงผู้มีความเชื่อ เลื่อมใสเต็มเปี่ยมย่อมสามารถดับกิเลสทั้งปวงได้ นั่นคือบรรลุมรรคผลนิพพาน

^{๑๖๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ – เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๙.

^{๑๖๕} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

^{๑๖๖} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๒๕/๔๗๓.

๓. บุคคลเชื่อหรือศรัทธาในธรรมของพระอรหันต์ย่อมได้ปัญญา พระอรหันต์สาวกย่อมสมบูรณ์พร้อมด้วยความบริสุทธิ์ เพราะบรรลุนิพพานแล้ว หากเรามีความเชื่อในคำสอนของท่าน แล้วปฏิบัติอย่างถูกต้องจริงจัง ย่อมได้ปัญญาสามารถพัฒนาตนเองให้เจริญรุ่งเรืองได้

๔. บุคคลผู้ครองเรือนที่มีความเชื่อนั้น เมื่อละโลกแล้วย่อมไม่เศร้าโศกความเชื่อยังเป็นพื้นฐานให้เกิด

การกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดีและด้านร้าย สามารถแยกประโยชน์ของความเชื่อได้ดังนี้^{๑๖๗}

๑. เชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. เชื่อว่าทำให้เกิดพลัง
๓. เชื่อว่าทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. เชื่อว่าทำให้เกิดความสามัคคี
๕. เชื่อว่าทำให้เกิดรูปธรรม
๖. เชื่อว่าเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. เชื่อว่าทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
๘. เชื่อว่าทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

แม้ความเชื่อจะมีประโยชน์แต่ก็สามารถก่อให้เกิดผลเสียได้เช่นกัน หากศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความงมงายที่ไม่ใช้วิจารณ์ญาณ นั่นคือความเชื่อตามการบอกเล่าโดยไม่มีการศึกษาวิเคราะห์หาเหตุผล ซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาสังคมได้

ดังนั้น กล่าวสรุปได้ว่า คุณค่าและประโยชน์ของความเชื่อ เลื่อมใสศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า คือบุคคลผู้ประกอบด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงเกิดปัญญา มีกัลยาณธรรม ประพฤติธรรม ๔ ประการให้สมบูรณ์และบริสุทธิ์ จึงทำให้บุคคลผู้อยู่ครองเรือนได้รับทิฏฐิอันมีกตลประโยชน์และสัมปรายิกตลประโยชน์

๒.๗ สรุป

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้ความหมายของ ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธาที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรม สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน ความเชื่อมีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฏฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อถึง เพื่อบรรลु เพื่อทำให้แจ้ง ซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง มูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสีย ธรรม เป็นเหตุเกิด จึงขอบใจเลื่อมใสในสิ่งที่น่าเชื่อถือ ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการคือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนา

^{๑๖๗} มณี พะยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทย, ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๐-๗๑.

กรรมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประเภท คือ ๑) กัมมัสัทธิตา เชื่อยกภูแห่งกรรม ๒) วิปากัสัทธิตา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธิตา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธิตา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาทั้ง ๔ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ศรัทธามีคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ถึง ๔ ฐานะคือ ๑) ฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้ร้อยทรัพย์ (สัทธิตา สีส หิริ โอตตปเป สะตะ จาคะ ปัญญา) ๒) ฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอฆะ (กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา) ๓) ฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์ ๔) ฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า

ดังนั้น เมื่อใดที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องของคำว่าศรัทธา ความเชื่อ และเป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเชื่อจะมีผลต่อชีวิตของบุคคลคือเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงอันประกอบด้วยเหตุและผล และทำให้บรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของความเชื่อในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย

บทที่ ๓

ศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม
อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๓.๑ บริบท/ข้อมูลสภาพปัจจุบันของประชาชนอำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาอำเภอบึงกาฬ

บึงกาฬ เป็นจังหวัดในประเทศไทย จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. ๒๕๕๔ อันมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นต้นไป โดยแยกอำเภอบึงกาฬ อำเภอเซกา อำเภอโซ่พิสัย อำเภอบุ่งคล้า อำเภอบึงโขงหลง อำเภอปากคาด อำเภอพรเจริญ และอำเภอศรีวิไล ออกจากการปกครองของจังหวัดหนองคาย

คำขวัญประจำจังหวัด : ภูทอกแหล่งพระธรรม ค่าล้ำยางพารา งามตาแก่งอาฮง บึงโขงหลง
เพลินใจ น้ำตกใสเจ็ดสี ประเพณีแข่งเรือ เหนือสุดแดนอีสาน นมัสการหลวงพ่อใหญ่ ศูนย์รวมใจศาล
สองนาง

ตราประจำจังหวัด : รูปกุหลาบ บึงโขงหลง และต้นไม้

ต้นไม้ประจำจังหวัด : ต้นสิรินธรวัลลีหรือต้นสามสิบสองประดง (*Bauhinia dhorniae*)

ดอกไม้ประจำจังหวัด : ดอกสิรินธรวัลลีหรือดอกสามสิบสองประดง

สัตว์น้ำประจำจังหวัด : ปลาบู่กตติง (*Neodontobutis aurarmus*)

บึงกาฬ เดิมเป็น อำเภอไชยบุรี ในเขตการปกครองของ จังหวัดนครพนม ซึ่งมีที่ว่าการอำเภอ ตั้งอยู่ที่บริเวณปากน้ำสงครามไชยบุรี เดิมชื่อ "เมืองไชยสุทธือตมบุรี" อยู่ในเขตการปกครองของเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทยในสมัยนั้น ตามแผ่นศิลาจารึกที่วัดไตรภูมินั้น ประวัติของเมืองไชยบุรี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๕๑ หัวหน้าชาวไทยญ้อชื่อ ท้าวหม้อและนางสุนันทา ได้พาบุตรและบ่าวไพร่ อพยพโยกย้ายผู้คนพลเมืองจากเมืองหงสา (ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ตอนเหนือเมืองหลวงพระบาง) อพยพลงมาตามแม่น้ำโขง ลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณปากน้ำสงครามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รวบรวมผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ขึ้น และตั้งชื่อว่า “เมืองไชยสุทธือตมบุรี” ขึ้นตรงต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ ได้ตั้งให้ท้าวหม้อเป็นพระยาหางสาวดี และท้าวเล็กน้องชายท้าวหม้อเป็นอุปฮาดวังหน้า ท้าวหม้อมีบุตรชายคนโตชื่อท้าวโสม

อำเภอเมืองบึงกาฬ เป็นอำเภอซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการบริหารราชการของจังหวัดบึงกาฬ มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง มีน้ำตก มีภูเขา เป็นอำเภอที่มีเขตพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง และอีกฝั่งตรงข้ามแม่น้ำโขงจะเป็นประเทศเพื่อนบ้าน (ลาว) มีการคมนาคมสะดวก

อำเภอบึงกาฬ เดิมเป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอยักษ์บุรี จังหวัดนครพนม ซึ่งมีการอำเภอ ตั้งอยู่ที่บริเวณปากน้ำสงคราม ต่อมาไม่ทราบชัดว่าปีใด ทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่บึงกาฬจนริมฝั่ง ตรงข้ามเมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวปี พ.ศ.๒๔๕๙ ทางราชการ ก่อสร้าง ที่ว่าการอำเภอขึ้นใหม่และโอนการปกครองอำเภอยักษ์บุรีมาขึ้นกับจังหวัดหนองคาย ส่วนบริเวณที่ตั้ง ที่ว่าการอำเภอยักษ์บุรีเดิมนั้น ทางราชการยุบมาเป็นตำบลอยู่ในเขตการปกครอง ของอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ปี พ.ศ.๒๔๗๕ทางราชการกระทรวงมหาดไทยท่านหนึ่งเดินทางมาตรวจราชการที่อำเภอยักษ์บุรี พบว่า หมู่บ้านบึงกาฬ มีหนองน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง กว้างประมาณ ๑๖๐ เมตร ยาวประมาณ ๓,๐๐๐ เมตร ชาวบ้าน เรียก “บึงกาฬ” เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ทางราชการจึงเปลี่ยนชื่ออำเภอยักษ์บุรีเป็น “อำเภอบึงกาฬ” ตั้งแต่นั้นมา ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๗๗ ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอบึงกาฬ เป็น ”อำเภอบึงกาฬ” เพื่อความสะดวกและ เข้าใจง่าย ต่อมาได้แยกอำเภอเซกา อำเภอพรเจริญ อำเภอศรีวิไล และ อำเภอบุงคล้าออกจากอำเภอ บึงกาฬ ตามลำดับ ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอบึงกาฬ ตั้งอยู่ที่บ้านบึงกาฬ หมู่ที่ ๑ ตำบลบึงกาฬ ห่างจากตัวจังหวัด ไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๓๖ กิโลเมตร มีพื้นที่ปกครองทั้งหมด ๖๗๓.๖๖๒ ตารางกิโลเมตร โดย แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ การปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๒ตำบล ๑๒๑หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลบึงกาฬ ตำบลวิศิษฐ์ ตำบลโคสี ตำบลหอคำ ตำบลหนองเล็ง ตำบลหนองแข็ง ตำบลโนนสมบูรณ์ ตำบลนาสวรรค์ ตำบลคำนาดี ตำบลโคกก่อ ตำบลชัยพร และตำบลโป่งเปือย การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย สุขาภิบาล๑แห่ง คือ สุขาภิบาลบึงกาฬ เมืองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ครบทุกตำบล ยกเว้นตำบลโป่งเปือยที่ยังเป็นสภาตำบล รอการประกาศยกฐานะขึ้นเป็น อบต.ในอนาคต^๑

บึงกาฬ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดหนองคาย มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง มีน้ำตก มีภูเขาเป็นอำเภอที่มีเขตพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง และอีกฝั่งตรงข้ามแม่น้ำโขงจะเป็นประเทศเพื่อนบ้าน (ลาว) มีการคมนาคมสะดวก แต่เดิมอำเภอบึงกาฬมีชื่อเดิมว่า ไชยบุรี ซึ่งขึ้นกับจังหวัดนครพนม จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๖๐ได้ถูกโอนย้ายให้ขึ้นต่อจังหวัดหนองคาย และถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น บึงกาฬ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ได้มีการร้องขอให้จัดตั้งเป็นจังหวัดบึงกาฬ ตามข้อเสนอของนายสุเมธ พรหมพันธุ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคเสรีธรรม จังหวัดหนองคาย โดยแยกพื้นที่อำเภอบึงกาฬ อำเภอปากคาด อำเภอโซ่พิสัย อำเภอพรเจริญ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง อำเภอศรีวิไล และ อำเภอบุงคล้า ออกจากจังหวัดหนองคาย แต่กระทรวงมหาดไทย ยังไม่มีแผนที่จะยกฐานะอำเภอบึงกาฬขึ้นเป็นจังหวัด เพราะการจัดตั้งจังหวัดใหม่เป็นการเพิ่มภาระด้านงบประมาณ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มกำลังคนภาครัฐซึ่งขัดมติคณะรัฐมนตรี จนกระทั่ง เมื่อวันที่ ๗พฤษภาคม ๒๕๕๓ ในการประชุม

^๑ นายิกา เดิดขุนทด, (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่อพระใหญ่, (วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ : พัฒนาการพิมพ์), หน้า ๒.

สภาผู้แทนราษฎร นายเทวฤทธิ์ นิกรเทศ ส.ส.สัดส่วน พรรคกิจสังคมได้ตั้งกระทู้ถามสดต่อ นายกรัฐมนตรี เรื่องการจัดตั้งจังหวัดบึงกาฬ และทางกระทรวงมหาดไทยเห็นด้วย กำลังอยู่ใน กระบวนการนำเสนอต่อที่ประชุม ครม. เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ ก่อนส่งเรื่องเข้ามาสู่สภา ผู้แทนราษฎร เพื่อเสนอเป็นกฎหมาย พ.ร.บ.จัดตั้งจังหวัดบึงกาฬ ต่อไป ต่อมาในวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๓ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการจัดตั้งจังหวัดบึงกาฬ

๓.๑.๒ ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอบึงกาฬ มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับแขวงบอลิคำไซ (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบุ่งคล้า

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเซกา อำเภอศรีวิไล อำเภอพรเจริญ และอำเภอโซ่พิสัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปากคาด

๓.๑.๓ การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอบึงกาฬแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น ๑๒ ตำบล ๑๓๑ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. บึงกาฬ (BuengKan)	๑๑ หมู่บ้าน
๒. นาสวรรค์ (Na Sawan)	๙ หมู่บ้าน
๓. โนนสมบูรณ์ (Non Sombun)	๑๓ หมู่บ้าน
๔. ไคสี (Khai Si)	๑๐ หมู่บ้าน
๕. นหนองแข็ง (NongKheng)	๑๑ หมู่บ้าน
๖. ชัยพร (Chaiyaphon)	๑๓ หมู่บ้าน
๗. หอคำ (Ho Kham)	๑๔ หมู่บ้าน
๘. วิศิษฐ์ (Wisit)	๑๓ หมู่บ้าน
๙. นหนองเลิง (NongLoeng)	๑๔ หมู่บ้าน
๑๐. คำนาคี (Kham Na Di)	๑๕ หมู่บ้าน
๑๑. โคกก่อง (Khok Kong)	๙ หมู่บ้าน
๑๒. โป่งเปือย (Pong Pueai)	๗ หมู่บ้าน

๓.๑.๔ การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอบึงกาฬประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน ๑๓ แห่ง ได้แก่

๑. เทศบาลตำบลบึงกาฬ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลบึงกาฬ และ บางส่วนของ ตำบลวิศิษฐ์

๒. เทศบาลตำบลวิศิษฐ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลวิศิษฐ์ (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลบึงกาฬ)

๓. เทศบาลตำบลหนองแข็ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองแข็งทั้งตำบล

๔. เทศบาลตำบลหอคำ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหอคำทั้งตำบล

๕. เทศบาลตำบลโคกก่อง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโคกก่องทั้งตำบล

๖. เทศบาลตำบลโคสือ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโคสือทั้งตำบล

๗. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงกาฬ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบึงกาฬ (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลบึงกาฬ)

๘. องค์การบริหารส่วนตำบลโนนสมบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนสมบูรณ์ทั้งตำบล

๙. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเล็ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองเล็งทั้งตำบล

๑๐. องค์การบริหารส่วนตำบลนาสวรรค์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาสวรรค์ทั้งตำบล

๑๑. องค์การบริหารส่วนตำบลชัยพร ครอบคลุมพื้นที่ตำบลชัยพรทั้งตำบล

๑๒. องค์การบริหารส่วนตำบลคานาดี ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคานาดีทั้งตำบล

๑๓. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งเปือย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโป่งเปือยทั้งตำบล

กล่าวสรุปได้ว่า บึงกาฬ นั้นเดิมเป็นอำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม ต่อมา มีการแบ่งเขตการปกครองก็ได้มาสังกัดอยู่ในเมืองหนองคาย จนกระทั่งในที่สุดก็ได้เป็นจังหวัดบึงกาฬ โดยมีพื้นที่ติดแม่น้ำโขง ประชาชนส่วนใหญ่ทำไร่และทำสวนเป็นอาชีพ มี ๑๒ ตำบลการปกครอง มี ๑๓๑ หมู่บ้านด้วยกัน ทุกตำบลหมู่บ้านล้วนมีหลวงพ่อบูชาเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน จนถึงปัจจุบันนี้

๓.๒ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อบูชาใหญ่

หลวงพ่อบูชาใหญ่ หรือ “หลวงพ่อบูชาใหญ่” พระประธานในอุโบสถ วัดโพธารามวัดท่าไคร้) บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๓.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อบูชาใหญ่

“หลวงพ่อบูชาใหญ่” หรือ “หลวงพ่อบูชาใหญ่” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ศูนย์รวมจิตใจของชาวบึงกาฬ และชาวจังหวัดใกล้เคียง รวมไปถึงในฝั่งประเทศลาวที่อยู่ในลุ่มน้ำโขงแถบนี้ โดยประดิษฐานเป็น พระประธานในอุโบสถ วัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) บ้านท่าไคร้ หมู่ที่ ๕ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะสมัยล้านช้าง ตั้งเดิมเป็นพระพุทธรูปทองสำริดที่มีความงดงาม แต่ต่อมา มีการพอกปูนฉาบไว้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการอำพรางจากเหตุการณ์สงคราม มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒ เมตร, จากฐานถึงยอดพระเกศสูง ๒.๑๐ เมตร, จากพระขาน (เข้า) ถึงพระศอก (คอ) สูง ๐.๙๐ เมตร, จากพระศอก (คอ) ถึงยอดพระเกศสูง ๑.๒๐ เมตร

พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนหน้าตัก พระหัตถ์ขวาวางทับพระชานุ (เข่า) นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๕เหยียดลงอย่างมีระเบียบเหมือนพระพุทธรูปต่างๆ ไป ประดิษฐานบนแท่น ๔ เหลี่ยม ซึ่งได้บูรณะขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ นี้^๒

ปัจจุบันอุโบสถวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) ที่ประดิษฐาน “หลวงพ่พระใหญ่” กำลังอยู่ในช่วงการบูรณะ อุโบสถแห่งนี้ให้เฉพาะผู้ชายเข้าได้เท่านั้น ส่วนผู้หญิงให้กราบไหว้บูชาสักการะที่หน้าอุโบสถ

ตามประวัติไม่มีหลักฐานระบุว่า “หลวงพ่พระใหญ่” สร้างขึ้นในสมัยใด มีเพียงตำนานและคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่หลายรุ่น หลายสมัยเล่าสืบต่อกันมาประมาณสองพันกว่าปีมาแล้ว จนถึงยุคสมัยหลังๆ ว่า แต่ก่อนคนเหล่านี้ส่วนมากได้อพยพครอบครัวมาจากเมืองยศ (บริเวณจังหวัดยโสธรในปัจจุบัน) มาตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำโขง และร่นขึ้นมาทางเขตชัยบุรี (ปัจจุบันคืออำเภอเมืองบึงกาฬ) การตั้งถิ่นฐานอยู่นั้นก็เหมือนกันทุกยุคทุกสมัย คือที่ใดไม่เหมาะสมในการดำรงชีวิต ต้องประสบกับภัย และมีการระบาดของโรคภัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคหิวอดโรค โรคไข้ทรพิษ (ฝีดาษ) ถูกรบกวนจากสัตว์ร้ายหรือภูติผีปีศาจต่างๆ ก็พากันหลบหนีภัยย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ เพื่อหาที่เหมาะสมต่อไป ชนกลุ่มนี้ก็เหมือนกันต่างย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ เพื่อหาที่เหมาะสม จนกระทั่งถึงบ้านท่าไคร้ในปัจจุบัน เมื่อเห็นเป็นที่เหมาะสมดีก็ตกลงใจกันตั้งหลักฐานที่ทำมาหากินในบริเวณนี้

จากนั้นต่างก็จับจองพื้นที่ทำมาหากิน แล้วเริ่มขยายอาณาบริเวณไปเรื่อยๆ จนถึงบริเวณที่รกทึบที่สุดเป็นป่าดงดิบ มีไม้หนานาพันธุ์ เช่น ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้สัก ไม้ไผ่ป่า ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น และเต็มไปด้วยสัตว์ป่าหลายชนิดที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าว เนื่องจากเป็นป่ารกทึบมากชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ จึงได้ร่วมกันในการถากถางเพื่อจะได้มีพื้นที่มากขึ้น หลังจากที่ได้ทำการถากถางอยู่เป็นเวลาหลายวัน ก็พบพุ่มไม้ที่สูงและหนากว่าที่อื่น ๆ เมื่อถางป่าดังกล่าวออกก็พบ “หลวงพ่พระใหญ่” ที่เต็มไปด้วยเถาวัลย์พันรอบองค์อยู่ จึงได้นำเถาวัลย์ออก แล้วปิดกวาดบริเวณรอบๆ ก็พบว่าพระเกตุมาลาขององค์หลวงพ่พระใหญ่หัก เพราะถูกช้างป่ากระชากเถาวัลย์ลงมาเพื่อหากินตามธรรมชาติของสัตว์ป่า และเห็นเป็นรูปร่างของสถานที่บำเพ็ญบุญ หรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังพบซากเครื่องปั้นดินเผา โอ่งโบราณ รวมทั้งเครื่องใช้อีกหลายอย่าง

องค์หลวงพ่พระใหญ่นั้นตั้งแต่ได้ค้นพบมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เคยมีการเคลื่อนย้ายหรือต่อเติมแต่อย่างใด มีเพียงต่อพระเกตุมาลาที่หักให้คงสภาพเดิม และแท่น 4 เหลี่ยมที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่พระใหญ่ได้สร้างโอบแท่นเดิม เพื่อให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น และมีผู้ที่มาขอพรจากองค์หลวงพ่พระใหญ่ เมื่อได้สมความปรารถนาแล้วก็ได้นำสีทองมาทาสมโภชพระพุทธรูป จึงทำให้องค์หลวง

^๒ นายิกา เดิดขุนทด, (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่พระใหญ่, (วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ : พัฒนาการพิมพ์), หน้า ๔.

พ่อพระใหญ่เหลืออร่ามเป็นสีทองทั้งองค์บางความเชื่อกว่า “หลวงพ่อพระใหญ่” ท่านลอยน้ำมาติดที่ริมน้ำโขง

๓.๒.๒ ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อพระใหญ่

๑. เมื่อครั้งสงครามอินโดจีน ปรากฏว่ามีแสงสว่างจักษ์ว่าแสงตะเกียงเจ้าพายุ ลอยมาจากอุโบสถวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) ข้ามไปยังบ้านปากบึง ผังประเทศลาว จากนั้นข้ามกลับมาที่เดิมแล้วดับลงที่อุโบสถ

๒. เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รื้อซากอุโบสถเก่าของวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) เพื่อสร้างใหม่ ช่างและคนงานล้วนเป็นคนญวนพากันชุดเพื่อลงรากเสาเข็ม พอชุดลงไปพบพระพุทธรูปองค์เล็กจำนวนมากหลายพันองค์ พวกช่างและคนงานเหล่านั้นเห็นว่าเป็นของเก่าก็พากันเอาไปโดยมิได้บอกใคร หลังจากนั้นเอาพระพุทธรูปเหล่านั้นไปยังไม่ทันข้ามคืน เกิดเป็นบั้งบั้ง เกิดท้องร่วงอย่างรุนแรงบ้าง เกิดเป็นไขอย่างฉับพลันบ้าง จนต้องนำเอาพระพุทธรูปกลับคืนมาไว้ที่เดิมในตอนกลางคืน และอาการที่ป่วยต่างๆ ได้หายไปเหมือนกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น

๓. เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๙๗ เด็กหญิงชาวบ้านท่าไคร้ไปอาศัยอยู่กับญาติที่ชลบุรี ได้ขี่จักรยานไปซื้อของ ถูกรถสิบล้อชนจนจักรยานหักบ่นปี ส่วนเด็กหญิงคนนั้นตกกระเด็นไปตกปากถนนอีกฝั่งหนึ่ง ลูกขึ้นได้ปัดฝุ่นแล้วก็เดินได้สบายไม่มีอาการบาดเจ็บแม้แต่น้อย แต่รถสิบล้อคันที่ชนกลับมีไฟลุกไหม้ท่วมเสียหายทั้งคัน ที่หนูน้อยคนนั้นรอดตายอย่างปาฏิหาริย์เพราะมีรูปถ่ายของหลวงพ่อพระใหญ่อัดกรอบพลาสติกห้อยคอ

๔. เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เด็กสาวบ้านท่าไคร้กับน้องสาวไปธุระที่บ้านดงหมากยาง ขากลับจวนค่ำถูกคนร้ายจี้เอาสร้อยคอทองคำหนัก ๓ บาทไป จึงต้องวิ่งวุ่นวิ่งกลับบ้าน บอกเล่าเหตุการณ์ให้พ่อ-แม่ฟัง แล้วรีบไปบอกหลวงพ่อพระใหญ่ ขอให้ติดตามเอาสร้อยคอกลับคืนมา เวลาล่วงมา ๓ วัน คนในบ้านหลังนั้นแทบจะไม่เชื่อสายตา เพราะสร้อยคอเส้นที่ถูกจี้เอาไปทิ้งอยู่ระเบียงหน้าบ้าน โดยสร้อยคออยู่ในสภาพเดิมทุกประการ

๕. เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓ ก่อนสร้างอุโบสถวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) หลังปัจจุบัน ได้มีแสงสว่างออกมาจากต้นโพธิ์ข้างอุโบสถ แล้วข้ามไปบ้านปากบึง ผังประเทศลาวอีก แสงสว่างเช่นนี้จะปรากฏในวันพระ ๒-๓ เดือนต่อครั้ง และมักจะมีผู้พบเห็นเหตุการณ์เช่นนี้บ่อยครั้ง

๖. ร.อ.คำม้าว จันทวงศ์ เป็นคนบ้านปากบึง ผังประเทศลาว ซึ่งอยู่ตรงข้ามหมู่บ้านท่าไคร้ ก่อนที่จะไปราชการสงครามก็ได้มาบนหลวงพ่อพระใหญ่ไว้ทุกครั้ง ซึ่ง ร.อ.คำม้าว ได้เกิดอุบัติเหตุทางเครื่องบินถึง ๓ ครั้ง แต่ก็รอดชีวิตมาทุกครั้ง จึงศรัทธาต่อหลวงพ่อพระใหญ่และได้บริจาคเงินจำนวน ๒ หมื่นบาทสร้างอุโบสถหลังปัจจุบัน

๗. เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ชาวบ้านประชุมตกลงกันเอาช่างภาพมาถ่ายรูป หลวงพ่อพระใหญ่ เพื่ออัดกรอบพลาสติกให้ญาติโยมผู้ศรัทธาได้บูชาสักการะไว้ประจำตัว ก่อนช่างภาพจะถ่ายรูปได้ตกแต่ง

ชั้นข้าว ดอกไม้เพื่อสักการะและขอขมาแล้วจึงลงมือ ช่างภาพถ่ายรูปหลวงพ่อบุญพระใหญ่ประมาณ ๑๐ กว่ารูป เมื่อนำเอาไปล้างแล้วไม่มีรูปหลวงพ่อบุญพระใหญ่ติดเลยแม้แต่หนึ่งฟิล์มมืดดำ ชัตเตอร์ไม่ลั่น กดก็ไม่ลงเหมือนมืออะไรมาขัดไว้

๘. มีผู้ถือเหรียญหลวงพ่อบุญพระใหญ่ จำนวนไม่น้อยที่ต้องประสบอุบัติเหตุ แต่ก็ปลอดภัยทุกคน

ผู้ที่มากราบไหว้องค์หลวงพ่อบุญพระใหญ่ มีความเชื่อว่าจะทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง มีตำแหน่งการงานที่ใหญ่ขึ้น มีโชคลาภ แคล้วคลาดปลอดภัย ซึ่งชาวบ้านที่นี้หลังบนบานสมหวังแล้ว มักนิยมแก้บนด้วยการจุดบั้งไฟน้อย (บั้งไฟลูกเล็ก) ๙ ลูก ยิ่งข้ามไปยังฝั่งโขง นับเป็นการแก้บนที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นอีกแห่งหนึ่ง^๓

๓.๒.๓ งานประจำปีเพื่อสักการะหลวงพ่อบุญพระใหญ่

ประชาชนในสมัยก่อนได้มาขอพรจากหลวงพ่อบุญพระใหญ่ ให้ช่วยเมตตาปกป้องรักษาและป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นให้หมดไป และได้สมดังความปรารถนา ดังนั้น จึงได้ร่วมกันจัดให้มีการน้อมระลึกถึงพระคุณที่หลวงพ่อบุญพระใหญ่ได้เมตตากรุณาตลอดมา โดยจัดงานสมโภชปีละ ๒ ครั้ง ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน คือ

ครั้งที่ ๑ ประเพณีบุญเดือน ๓ หรือบุญข้าวจี มีการถวายปราสาทผึ้ง ๒ หลังเพื่อสักการะหลวงพ่อบุญพระใหญ่ด้วย

ครั้งที่ ๒ ประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อบุญพระใหญ่ จัดขึ้นหลังช่วงเทศกาลวันสงกรานต์หนึ่งสัปดาห์ของทุกปี โดยจะจัดงานให้ตรงกับวันเสาร์-วันอาทิตย์ งานประเพณีนี้ถือเป็นงานใหญ่ประจำปีของวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) และชาวอำเภอเมืองบึงกาฬ มีพุทธบริษัทจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

๓.๒.๔ สิ่งปลูกสร้างภายในวัดโพธาราม

วัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ และมีงานเทศกาลประจำปี ซึ่งประชาชน-พุทธบริษัทต่างก็ให้ความสนใจและเคารพนับถือเป็นอย่างมาก วัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) เป็นวัดราษฎร์ สังกัดการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย มี น.ส.๓ มีทะเบียนวัดถูกต้องตามระเบียบของทางคณะสงฆ์ แต่ก็เพิ่งจะได้รับการพัฒนามาเมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา เนื้อที่ของวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) มีทั้งหมดประมาณ ๕ ไร่เศษ เป็นพื้นที่ราบ ๓ ส่วน อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ลุ่ม ทางวัดมีโครงการถมที่ดินให้เสมอกัน งานประจำปีของวัดอีกงานหนึ่งที่สำคัญคือ งานบุญมหาชาติ จะจัดให้มีใน ๔ เดือนข้างขึ้นของทุกปี นอกจากนี้แล้วในวันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๔-๑๕ ค่ำ ชาวบ้านท่าไคร้จะพร้อม

^๓ นายิกา เดิดขุนทด, (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่อบุญพระใหญ่, (วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ : พัฒนาการพิมพ์), หน้า ๑๒.

ใจกันลงรวมกันที่วัด เพื่อให้พระสวตมมณฑ์ พงเทศน์ เวียนเทียน ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ดังามอีกอย่างหนึ่ง โดยมีสิ่งปลูกสร้างภายในวัดตามศรัทธา ดังนี้

๑. อุโบสถ (หลังปัจจุบัน) ซึ่งมีหลวงพ่พระใหญ่ประดิษฐานเป็นพระประธาน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๓ กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร ก่อด้วยอิฐถือปูน สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ บาท สร้าง ๕ ปีจึงแล้วเสร็จ

๒. ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง ๒ ชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้ กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๑๘ เมตร สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ บาท

๓. กุฏิ ๒ ชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้ ๓ ห้องพร้อมห้องน้ำ สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

๔. กุฏิชั้นเดียวพื้นสูง ๑ เมตร ๑ ห้อง สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาท

๕. โรงครัวหนึ่งหลังชั้นเดียว ๒ ห้อง พื้นคอนกรีต สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท

๖. แทงค์น้ำฝน แบบ ฝ.๓๓ ของกรมอนามัย ๖ แทงค์

๗. บ่อน้ำตื้น ๑ บ่อ ลงท่อคอนกรีตเสริมเหล็กประมาณ ๖ เมตร

๘. กำแพงวัด ๓ ด้าน ก่อด้วยอิฐบล็อก สิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

กล่าวสรุปได้ว่า หลวงพ่พระใหญ่ (หลวงพ่ใหญ่) วัดโพธาราม เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยล้านช้าง ปางมารวิชัย แรกเดิมเป็นเนื้อทอง ต่อมาเมื่อเกิดเหตุสงคราม ชาวบ้านที่เคารพนับถือศรัทธาต่อองค์หลวงพ่ใหญ่ กลัวจะสูญหายจึงได้นำเอาปูนมาฉาบองค์หลวงพ่ไว้ เมื่อประชาชนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บึงกาฬ ก็ได้นำหลวงพ่มาด้วย และประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) トラบเท่าทุกวันนี้ ทั้งยังได้จัดงานนมัสการสักการะองค์หลวงพ่พระใหญ่เป็นประจำทุกปี

๓.๓ ความสำคัญของหลวงพ่พระใหญ่

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร? แต่ทุกคนเชื่อว่าสิ่งนั้น...เป็นสิ่งที่มีความสามารถให้คุณและให้โทษ ให้เป็นและให้ตายแก่มนุษย์ทุกคนได้ โดยไม่มีใครสามารถหยุดยั้งพลังอำนาจและคำสั่งที่เด็ดขาดนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่มียศตำแหน่ง หรือเทพเจ้าต่างๆที่มนุษย์ตั้งขึ้นมาตามความเชื่อของบรรพบุรุษ หรือเทพในนิยายปรัมปราที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงความมหัศจรรย์ในอิทธิฤทธิ์ อภินิหารต่างๆ มนุษย์และเทพเจ้าจอมปลอมเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะมีพลัง อำนาจเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่นี้ได้

ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) หมู่ที่ ๕ บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะสมัยล้านช้าง ดั้งเดิมเป็นพระพุทธรูปทองสำริดที่มีความสวยงาม แต่ต่อมามีการพอกปูน

ฉาบไว้ ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นการอำพรางจากเหตุการณ์สงคราม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นพระพุทธรูปมิ่งเมือง ขวัญเมือง ของอำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ^๔

บึงกาฬเป็นเมืองนอกใหม่ ที่ติดริมฝั่งโขง มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมมากมาย หนึ่งในนั้นคือ หลวงพ่อพระใหญ่ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธา ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เช่น การไปกราบไหว้เป็นประจำ แม้แต่ข้าราชการที่จะย้ายเข้าไปทำงานในเขตอำเภอหรือจังหวัดบึงกาฬเอง ก็ไปกราบไหว้ขอพรก่อนทุกครั้ง ทั้งนี้ ชาวบ้านยังไปบนบานต่อหลวงพ่พระใหญ่เสมอ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานทางราชการ พระสงฆ์ ชาวบ้าน หรือพุทธศาสนิกชนทั้งจากประเทศไทย และประเทศลาวก็ตาม เมื่อเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นวันเกิดของบุคคล และประเพณีก็ตาม ทุกท่านต้องไปกราบไหว้ขอพร บางท่านก็ไปบำเพ็ญศีลปฏิบัติธรรม เพื่อถวายแด่องค์หลวงพ่พระใหญ่กันถ้วนหน้า ทั้งนี้ วัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดบึงกาฬอีกด้วย ประชาชนมากราบไหว้สักการะเป็นประจำไม่ขาดสายในแต่ละวัน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนเป็นอย่างมาก

กล่าวสรุปได้ว่า หลวงพ่พระใหญ่ เป็นพระพุทธรูปประจำอำเภอบึงกาฬ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งยังได้มีการจัดงานบูชาสักการะต่อหลวงพ่พระใหญ่เป็นประจำทุกปี อีกทั้งยังเกิดปรากฏการณ์ปาฏิหาริย์ให้เห็นอีก ไม่ว่าเรื่องใดสิ่งใดประชาชนให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดสิ่งใดขึ้นภายในเรือนจะดีหรือร้ายก็จะมากราบสักการะบอกเล่าให้หลวงพ่พระใหญ่ได้รับฟัง

๓.๔ ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่

มนุษย์ ทุกคนมีความเชื่อและความศรัทธาในแต่ละศาสนา สืบทอดมาจากพ่อแม่ และบรรพบุรุษ ตามเผ่าพันธุ์ที่สืบเชื้อสายต่อกันมา แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าพันธุ์ก็มักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้วิเศษ เป็นเทพเจ้าที่เก่งกาจ เป็นผู้ที่มีอำนาจ จากความเชื่อเหล่านี้ทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมืดมน โง่เขลาและงมงาย จนกระทั่งสติปัญญาที่มีอยู่นั้นไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้

ในการศึกษาวิเคราะห์หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของอำเภอโซ่พิสัยจังหวัดบึงกาฬ นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในด้านของการบูชา ด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านพิธีกรรมเป็นลำดับไป ดังนี้

๓.๔.๑ ด้านการบูชา

^๔ นายิกา เดิดขุนทด, (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่พระใหญ่, (วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ : พัฒนาการพิมพ์), หน้า ๗.

สิ่งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ทุกคนคงเข้าใจกันดีว่าเป็นสิ่งของที่นำมาถวาย เพื่อเป็นการ “แสดงความเคารพ” ต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราต้องการไปบูชา ซึ่ง เรา ต้องแยกให้ออกด้วยว่า ควรบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างไร ที่แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติหรือปฏิบัติบูชา และ อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ^๕

ในภาษาไทย คำว่า บูชา เป็นคำศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า ปูชา, เป็นอิตถีลิงค์หรือ ปุชนิ เป็นนปุงสกลิงค์แปลว่า การบูชา, วิเคราะห์คำศัพท์ว่า ปูชาติ ปุชนิ, ปุชียเต ปุชนิ แปลว่า การบูชาชื่อว่า บูชา, หรือ อัญมฺบูชา ชื่อว่า การบูชา, ลง ยุ ปัจจัยแต่หน้า ปุช ธาตุ เป็น ภาวรูป ภาวสาธนะ^๖

คำว่า บูชา คำศัพท์เดิมคือ ปูชา, ปุชนิ เมื่อเปลี่ยนรูปคำตามไวยากรณ์แล้ว รูปศัพท์ก็แปลงไปเป็น ปูชา บ้าง ปุชนิ บ้าง แปลว่า การบูชาเหมือนกันทั้ง ๒ ศัพท์คัมภีร์อภิธานวรรณนา ให้ความหมายคำว่า บูชา ไว้ว่า (ปูช+ปูชาโย+อ+อา) แปลว่า การบูชา, การทำพิธีกรรม, วิเคราะห์ว่า ปุชนิ ปูชา หมายถึง การบูชาชื่อว่า บูชา^๗

เมื่อถือเอาความหมายตามภาษาไทยแล้ว คำว่า บูชา หมายถึง การยกย่องสรรเสริญเป็นต้น ส่วนทางศาสนา คำว่า บูชา หมายถึง การทำสักการะเคารพบนอบและไหว้ชื่อว่าบูชา ๒พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคล หรือสิ่งที่น่าเชื่อถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ, การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่นบูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝ่ามือ^๘

ปิ่น มุทุกันต์ ได้อธิบายไว้ว่า การบูชาหมายถึงการปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ

๑. ปักคัยหะ คือ การยกย่องเชิดชูสนับสนุน เชียร์

๒. สักการะ คือ การบูชาด้วยสิ่งของมีดอกไม้ธูป เทียน โคมไฟ ธงทิว และอื่น ๆ ตามความนิยม

๓. สัมมานะ คือ การบูชาด้วยการยอมรับนับถือ เช่น ชาวพุทธยอมรับนับถือ พระรัตนตรัย เป็นต้น^๙

^๕ สุวัฒน์ จันทรจำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^๖ มงคล (บาลี) ๑/๕๗/๕๔, มงคล (ไทย) ๑/๕๗/๘๑.

^๗ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓๑.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๔.

^๙ ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๖๐.

ในทางพระพุทธศาสนานั้น “การบูชา” หมายถึง การแสดงความเคารพ ต่อ พระรัตนตรัย พระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ก็จะมีการบูชาทั้งสองแบบ ทั้ง อามิสบูชา และ ปฏิบัติบูชา^{๑๐}

พระพุทธองค์ ทรงตรัสเอาไว้ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพาน ที่เมืองกุสินารา ตรัสกับ พระอานนท์เป็นเชิงปรารภว่า “อานนท์ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทำการสักการะเราด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งหลาย อันเป็นอามิส เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น หาชื่อว่า บูชาตถาคตด้วยการบูชาอันยังไม่ อานนท์เอ๋ย ผู้ใด ปฏิบัติตามธรรม ปฏิบัติตน ให้ชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมอันเหมาะสม ผู้นั้น แลชื่อว่า สักการบูชาเรา ด้วยการบูชาอันยอดเยี่ยมและสูงสุด”^{๑๑}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแบ่งการบูชาไว้ ๒ ประการ ได้แก่ อามิสบูชา คือการบูชาด้วย วัตถุสิ่งของ มีดอกไม้ธูปเทียน อาหาร สถานที่ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น และการปฏิบัติบูชา คือการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของท่านผู้มีคุณธรรม เพื่อขัดเกลาตนให้มีคุณธรรม ให้เป็นคนดีที่โลกต้องการเช่นเดียวกับท่าน ในการบูชาทั้งสองอย่างนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสรรเสริญการปฏิบัติบูชาว่าดีที่สุดใน โดยเฉพาะการเจริญสมาธิภาวนา ขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาด บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย^{๑๒}

การบูชา เช่นสรวงพระเจ้าเหล่านั้นโดยวิธีการต่างๆ ตามความเชื่อของตน การบูชาเป็นสิ่งที่ดีที่สมควรกระทำ เมื่อเรากระทำอย่างถูกต้อง คือบูชาคนที่ควรบูชา วัตถุที่ควรบูชาย่อมเป็นเหตุ นำความสุข ความเจริญมาให้แต่ถ้าทำผิด แทนที่จะเป็นคุณกลับเป็นโทษ นำความเสื่อม ความเสียหายมาให้ก็เป็นได้การบูชานั้นท่านกล่าวไว้มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑.สักการะ คือการบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภคตลอดถึงการแสดงกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และจิตใจสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา

๒. ครุการะ คือการทำการบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใยเช่น บุตรมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่านทำตนให้เป็นที่เบาใจ อย่างนี้เป็นต้นเรียกว่าครุการะ

๓. มานนะ คือการบูชาด้วยการทำความเคารพ นับถือ คือ นับถือความดียกย่องเชิดชูให้เป็นที่นับหน้าถือตา แสดงกิริยาวาจาตั้งงามต่อกัน เป็นต้น

^{๑๐}มณี พะยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

^{๑๑}เสถียร พันธรัย, **ศาสนาโบราณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗-๓๓.

^{๑๒}มณี พะยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

๔. วันทนา คือ การบูชา ด้วยการกราบไหว้และชมเชย แต่การบูชาด้วยการกราบไหว้นั้น หมายถึง ความชมเชยยกย่องสรรเสริญคุณความดี^{๑๓}

การบูชาคือ การยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเพราะมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นคณะ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้านประเทศตลอดจนถึงเพื่อนร่วมโลก การบูชาเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิต การยอมรับนับถือคนดี คุณความดีของคนอื่น แล้วทำการบูชาบ่งบอกถึงความเป็นคนดี ทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา คุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ ก็จะเกิดขึ้น การบูชาเป็นสิ่งที่มีความค่ามากเป็นการแสดงถึงคุณความดี การรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อการบูชา นั้นเมื่อจะว่าไปแล้วทางพระพุทธศาสนา ท่านกล่าวไว้มี ๕ ลักษณะคือ

๑. สกุกโต การสักการะ
๒. ครุกโต การทำความเคารพ
๓. มานิตโต การแสดงความนับถือ
๔. ปูชิตโต การบูชา
๕. อปจิตโต ความนอบน้อม^{๑๔}

การบูชาเป็นคุณธรรมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นพื้นฐานของคุณธรรมข้ออื่น หากคนมีการสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม กันและกันอยู่ในจิตใจ ย่อมมีความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน

การบูชา คือการแสดงความเคารพบุคคลที่เรา นับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของเช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่ หรือการนำดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชาเป็นต้น

๒. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริงในความเป็นไปของโลกเป็นต้น^{๑๕}

๓.๔.๑.๑ อามิสบูชา

อามิสบูชา แปลว่า บูชาด้วยอามิส บูชาด้วยสิ่งของ อามิสบูชา ได้แก่การนำสิ่งของไปสักการะไปบูชาบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชา เช่น ให้ข้าว ให้น้ำ ให้เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ตลอดถึง

^{๑๓} มงคล. (บาลี) ๑/๖๙/๗๕, มงคล. (ไทย) ๑/๖๙/๑๑๒.

^{๑๔} ที.ส. (ไทย) ๙/๓๐๓/๑๑๓.

^{๑๕} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

การดูแลปฏิบัติรับใช้ช่วยเหลือผู้มีพระคุณ ด้วยวัตถุสิ่งของและร่างกายของตนอามิสบูชา เป็นการแสดงความเคารพนับถือ เป็นการยกย่องเชิดชูหรือให้เกียรติอย่างหนึ่งต่อผู้ที่ควรเคารพ ผู้ที่ควรยกย่องนับถือ และเป็นการตอบแทนพระคุณความดีของท่านผู้มีพระคุณด้วยสิ่งของ อันแสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจและมีคุณธรรมอามิสบูชา เป็นบูชาอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง^{๑๖}

การจตุรุษเทียนมีความเชื่อนานตั้งแต่โบราณกาล ไม่ว่าก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น หรือพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาแล้วไม่รู้กี่พระองค์ก่อน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมณโคตมมหายานี้ การจตุรุษเทียนนี้สื่อถึงเครื่องเคารพบูชาเพื่อความสุขสว่างไสวดังดวงประทีป ของ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

แม้ก่อนหน้าพุทธกาล พระอรหันต์ และ พระโพธิสัตว์ ในกาลก่อนที่จะอุบัติในพุทธสมัยนี้ ก็ได้ถวายธูปเทียนแก่ พระพุทธเจ้า และ อรหันต์ในยุคสมัยของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชา และ บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่ามีคุณเป็นอันมาก งดงามสว่างไสวดุจแสงสว่างจากดวงประทีป

อามิสบูชา หรือการบูชาด้วยสิ่งของเป็นวัตถุทาน ที่สามารถนำมาถวายเป็นอามิสบูชาในทางพระพุทธศาสนา ได้ แก่ ข้าว น้ำ ผ้า กายาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย และ ประทีปดวงไฟ วัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้สามารถจะนำมาถวายพระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ได้^{๑๗}

ให้ลองสังเกตว่าสิ่งของที่นำมาบูชา อาทิ ข้าว น้ำ กายาน เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย และ ประทีปดวงไฟ นั้น เป็น “สิ่งที่จำเป็น” ต่อการดำรงชีวิตของ พระสมณะผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายให้สามารถทำได้สะดวก มี อาหารให้ กิน น้ำ ให้ดื่ม เพื่อให้ ร่างกายคงอยู่ได้ ส่วนกายาน และเครื่องลูบไล้ เพื่อป้องกัน แมลง รื่นไรต่าง ๆ ที่นอน เพื่อให้ พระสมณะได้มีที่พักอย่างเหมาะสม และมี ภูมิ เป็นที่อาศัยให้ ปลอดภัย สะดวก และเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นสัดส่วน พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตไว้เพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้สมถะกินง่ายอยู่ง่ายไม่สะสมของทางโลกที่ไม่มีประโยชน์^{๑๘}

ส่วนการบูชาด้วยดอกไม้ เป็นการบูชาต่อพระสงฆ์ เปรียบเทียบกับ พระภิกษุสงฆ์ประกอบด้วยหมู่คณะ เป็นชุมชน พระสงฆ์ ก็มาจากคนที่ต่างตระกูลกัน ภูมิหลังแต่ละคนต่างกัน แต่เมื่อมารวมอยู่ใน พระพุทธศาสนา ก็ต้องมีวินัยเป็นอันเดียวกัน และ ปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้า จึงจะเกิดความเป็นหนึ่งเดียว มีระเบียบเรียบร้อย นำเคารพบูชา

^{๑๖}พระมลิ กิตติปาโล, ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗.

^{๑๗}พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๘}พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.), หน้า ๓๔-๓๕.

ดอกไม้จึงไม่ได้จำกัดว่าเป็นชนิดใด มีมากมายหลายสีหลายแบบ เล็กบ้างใหญ่บ้าง เปรียบเสมือน จิตใจของคนที่มีหลากหลายสภาวะทั้งดีและไม่ดี ร้อนและเย็น สูงหรือต่ำ แต่เมื่อมารวมอยู่ต่อหน้า พระรัตนตรัยแล้ว ก็ถือว่ารวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

รูป มีความหมาย เป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า คือ พระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณ และ พระวิสุทธิคุณเทียบทั้งสองเล่ม เป็นการบูชา พระธรรม คือ แยกเป็น พระธรรม และ พระวินัย

เพื่อให้การบูชาด้วยอามิสนั้น มีความหมายขึ้น อย่างน้อยคนก็ทำอามิสบูชากันเรื่อย ท่านก็หาทางที่จะทำให้อามิสบูชาไปเชื่อมกับปฏิบัติบูชาได้ง่ายขึ้น ก็เลยมีการให้ความหมายสำหรับเครื่องบูชาแต่ละอย่างนั้นด้วย ความหมายเหล่านี้ ให้ถือว่าเป็นมติของนักปราชญ์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องตายตัว ให้ถือว่าเป็นเพียงการหาความหมายให้แก่สิ่งเหล่านี้ เพื่อจะได้มีทางคิดเชื่อมอามิสต่อไปหาธรรม ที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติให้ได้

บูชาด้วยรูป เทียน ดอกไม้ เป็นหลัก เมื่อเป็นอย่างนี้ก็มาดูความหมายของรูป เทียน ดอกไม้ กันหน่อย รูป เทียน ดอกไม้ ที่ใช้เป็นเครื่องบูชา มี ๓ อย่าง ตรงกับพระรัตนตรัย ซึ่งก็มี ๓ อย่าง แล้วก็จัดได้ว่า

๑. รูป ใช้บูชา พระพุทธเจ้า

๒. เทียน ใช้บูชา พระธรรม

๓. ดอกไม้ ใช้บูชา พระสงฆ์^{๑๙}

แล้วก็ให้ความหมายต่อไป ที่ว่า รูป ใช้บูชาพระพุทธเจ้านั้น ตรงกันเลย รูปนั้นจะเห็นว่ามี ๓ ดอก แล้ว ๓ ดอกนั้น ก็ตรงกับพระคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธคุณ ๓ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระคุณ คือ พระปัญญา ที่ทำให้ตรัสรู้

๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณ คือ ความบริสุทธิ์ เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ทรงบริสุทธิ์จากกิเลส เพราะปัญญาที่ตรัสรู้ ทำให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากกิเลส และหลุดพ้นจากความทุกข์วิสุทธิคุณนี้ อันเดียวกับวิมุตติคุณ จะเรียกวิสุทธิคุณก็ได้ วิมุตติคุณก็ได้ คือ หลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ เป็นพระคุณที่สอง

๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณ คือ มหากรุณา พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยมุ่งหมายไฝจะช่วยเหลือปวงสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ข้อนี้เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้พระองค์ทรงออกประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณมากมาย สรุปได้เป็น ๓ เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า คือบูชาพระคุณ ๓ ประการนี้

^{๑๙}พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปนโน), ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๑-๒๒.

รูปนี้มีกลิ่นส่งออกมาหอม กลิ่นหอมนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ สื่อถึงการฟุ้งขจรแห่งคุณค่า และกิตติศัพท์ของความดี เรียกว่าเป็นกลิ่นของความดี โดยนิยามว่าคุณธรรมความดี เริ่มตั้งแต่พระพุทธคุณนี้มีกลิ่นหอม เหมือนกับว่า เมื่อเราได้ยินคุณความดีของคนผู้หนึ่ง ซึ่งคนพูดกันมาก ก็เรียกว่าคนนั้นหอม แต่กลิ่นของความดี หรือความหอมของคุณธรรมและการทำความดีนี้ ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของรูป เพราะว่ากลิ่นหอมของรูปนั้น ไปทวนลมไม่ได้ แต่กลิ่นหอมของความดี ไปทวนลมได้ ท่านจึงให้นักต๋อขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งว่า กลิ่นหอมของคุณธรรมความดีนั้น ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของวัตถุ มีรูป เป็นต้น^{๒๐}

บูชาพระพุทธเจ้าด้วยรูป และ ๓ ดอกของรูปนั้น หมายถึง บูชาพระคุณ ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ เครื่องบูชาอย่างที่สอง เทียน เป็นเครื่องหมายของการบูชาพระธรรม จะเห็นว่า การบูชาด้วยเทียนนี้ ใช้เทียน ๒ เล่ม

ทำไมใช้เทียน ๒ เล่ม พระพุทธศาสนานั้นแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ธรรม กับ วินัย เราเรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นชื่อแท้ของพระพุทธศาสนา ธรรม กับ วินัย รวมกันทำให้เป็นพระพุทธศาสนาอยู่ได้ ถ้ามีแต่ธรรม ไม่มีวินัย ธรรมก็ดำรงอยู่ไม่นาน มีแต่วินัย ไม่มีธรรม วินัยก็ไม่มีอะไรจะไปถึงอะไร^{๒๑}

วินัยเป็นเครื่องสื่อถึงธรรม ขยายความหน่อยว่า วินัยมาช่วยสื่อให้ถึงธรรม โดยเป็นเครื่องฝึกคน เพื่อจะนำคนให้ถึงธรรม เป็นเครื่องมือของธรรมในการจัดสรร และจัดการสังคมของมนุษย์ และธรรมจะปรากฏเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ ถึงขั้นที่มนุษย์จัดการให้เป็นไปได้ ก็ด้วยอาศัยวินัย ที่เป็นสมมติ เป็นรูปแบบ

ธรรมเป็นของจริงในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาสาระที่ต้องการ วินัยเป็นรูปแบบ เป็นการจัดตั้งวางระบบแบบแผนในสังคม ในหมู่ชน เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม เป็นไปตามธรรมในทางที่จะได้ประโยชน์จากธรรม ทำให้ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ปรากฏผลออกมาแก่หมู่มนุษย์^{๒๒}

รวมแล้วก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ ธรรม กับ วินัย ด้วยเหตุนี้ เราจึงใช้เทียน ๒ เล่ม เป็นสัญลักษณ์ของ พระธรรม กับ พระวินัย

^{๒๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ตัญญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๑} พระปลัดนอบ รุกขิตสีโล, คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม v ค่ายพุทธบุตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๕๖.

^{๒๒} พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต), คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐-๓๑.

เทียนนั้นจุดแล้วให้ความสว่าง ก็เหมือนกับธรรม รวมทั้งวินัย ที่เป็นเหมือนดวงประทีปส่องสว่าง ทำให้คนมองเห็น คือทำให้เกิดปัญญา มีความรู้เข้าใจ แล้วรู้จักดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง พัฒนาคุณความดีอะไรต่างๆ ตลอดจนถึงสังขารธรรม นี่เป็นความหมายของเทียน ที่ใช้บูชาพระธรรม^{๒๓}

ดอกไม้ ใช้บูชาพระสงฆ์ ทำไมใช้ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ จะเห็นว่าดอกไม้ที่เรานำมาบูชา มีสีส่น เป็นประเภทและชนิดต่างๆ เรียกว่านานาพันธุ์ คือ พันธุ์ต่างๆก็ได้ หรือนานาพรรณ หลากสี หลายประเภทก็ได้ ดอกไม้ที่สารพัด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง รูปร่างแปลกๆ ผิดแผกกันไป ดอกไม้เหล่านั้นเวลานำมาบูชา จะเห็นว่ามิใช่เขาเอามาแล้ว ก็บูชาได้เลย แต่โดยมากเขาจะจัดก่อน ให้เป็นสัดส่วนงามตาน่าดู โดยทำเป็นพวงมาลามาลัยบ้าง จัดเป็นพุ่มพานบ้าง จัดใส่แจกันบ้าง ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดอกไม้มากมายหลายเภทหลากพรรณ ที่จัดสรรอย่างดี มีสัดส่วนสีส่นงามตานี้ มีความหมายโยงไปหาพระสงฆ์^{๒๔}

๓.๔.๑.๒ ปฏิบัติบูชา

พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับอุบาสกอุบาสิกาว่า “บุคคลใดบูชาเราด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอม มานับประการ หาได้ชื่อว่าบูชาเราไม่” บุคคลใดบูชาเราด้วย “ปฏิบัติบูชาได้ชื่อว่าบูชาเราโดยแท้ ศาสนาของตถาคตจะเจริญรุ่งโรจน์ก็ด้วยการปฏิบัติบูชาเท่านั้น

พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับหมู่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปอื่นที่มีความรักใคร่ในเรา ก็จงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเถิด ผู้ที่บูชาเราด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอม เป็นต้น ยังไม่ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง ส่วนผู้ที่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง”^{๒๕}

คำว่า “ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม” นี้หมายถึง “การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตรงและการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น ก็มุ่งผลาญกิเลสให้หมดสิ้นไป จะได้เห็นจริงในอริยสัจ และได้กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ตรงตามพุทธประสงค์”

คำว่า “ปฏิบัติบูชา” หมายความว่า การบูชาด้วยจิตของตนเอง เช่นปฏิญาณตนว่า จะละเว้นสิ่งนั้นเพื่อบูชาพระพุทธองค์หรือการนั่งสมาธิเพื่อกำหนดจิตบูชาพระพุทธองค์หรือการบูชาด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้จิตใจผ่องแผ้วปราศจากกิเลสทั้งปวง เพื่อบรรลุถึงความหลุดพ้นจากสังสารวัฏตามแบบฉบับของพระพุทธองค์การมุ่งความหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั้นหมายถึง “นิพพาน” นั่นเอง การที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับอุบาสกอุบาสิกาว่า “บุคคลใดบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชา ได้ชื่อ

^{๒๓}มานพ นักการเรียน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖), หน้า ๕๗.

^{๒๔}พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปโน),ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔.

^{๒๕}พระราชมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต), คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๔.

ว่าบูชาเราโดยแท้” หรือการที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับพระภิกษุทั้งหลายว่า “ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง” นั่นเอง^{๒๖}

อนึ่ง การบูชาด้วยเสียงเพื่อกล่าวสรรเสริญ พระพุทธ พระธรรม และพระอริยสงฆ์นั้น เป็นอามิสบูชา เช่น การสวดมนต์ การทำวัตรเช้า หรือการทำวัตรเย็น นับว่าเป็นการบูชาอย่างหนึ่ง แต่จัดเป็นเพียงอามิสบูชาเท่านั้น เสียงสรรเสริญอาจไม่เกิดญาณในขณะที่ทำเสียง เราจะสรรเสริญพระตถาคตสักปานใด พระตถาคตก็ไม่สามารถจะช่วยให้เราได้ เราต้องช่วยตัวเอง ดังคำพระดำรัสของพระตถาคตว่า “อตฺตา หิ อตฺตโนนาโถ ” ซึ่งแปลว่า “ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” การช่วยตนเองนั้น คือการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา หรือปฏิบัติสมณะกาวนา ได้แก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือเจริญสมณกรรมฐานนั่นเอง^{๒๗}

การปฏิบัติวิปัสสนากาวนานั้นเป็นการบูชาแท้ไม่ใช่บูชาเทียม (อามิสบูชาเป็นบูชาเทียม) และการบูชาด้วยปฏิบัติบูชา ก็จะได้เกิดญาณวิปัสสนาด้วย

บูชาพระพุทธ มักจะนิยมบูชาด้วยธูปหอม เป็นการบูชาด้วยกลิ่นและแสงไฟ ซึ่งเป็นอามิสบูชา (บูชาเทียม)

บูชาพระธรรม มักจะนิยมบูชาด้วยแสงเทียน หรือจุดให้มีแสงประทีป เป็นการบูชาไฟเหมือนศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

บูชาพระอริยสงฆ์นิยมใช้ดอกไม้หลายสีมีกลิ่นหอมหลายชนิด เป็นการบูชาด้วยสีหรือด้วยกลิ่น ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

บูชาพระรัตนตรัย นิยมในการสวดมนต์ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นการบูชาด้วยเสียง ซึ่งเป็นอามิสบูชา (บูชาเทียม)

การบูชาพระพุทธ,พระธรรม, และพระอริยสงฆ์ และพระรัตนตรัย ตามที่นิยมปฏิบัติกันนับว่าเป็นอามิสบูชา คือบูชาเทียม มิใช่การบูชาอย่างแท้จริง ส่วนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “การปฏิบัติบูชา” หรือ“ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” นั้น เป็นการบูชาอย่างแท้จริง เพื่อให้จิตเข้าสู่สมาธินั้นเป็นการบูชาด้วยจิต จิตเป็นผู้บูชาการสูงสุดของชีวิตมนุษย์เพราะว่าจิตเป็นผู้สั่งการแก่ตา, หู, จมูก , ลิ้น, กาย และใจ เมื่อเราใช้จิตบูชา จึงนับว่าเป็นยอดแห่งการบูชา ซึ่งถือกันว่าเป็นการบูชาอย่างแท้จริง (ปฏิบัติบูชา)^{๒๘}

^{๒๖} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๒๗} พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปโน), **ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๒๘} พระมหาสังเวช ธมฺมเนตฺติโก, **ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

“ปฏิบัติบูชา” หรือปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือ “วิปัสสนาภาวนา” นั้น เป็นเรื่องของการเผผลาญให้กิเลสของตนเบาบาง หรือหมดสิ้นไป ไม่มีทางที่จะก่อภพให้บุคคลใดเกิดกิเลส นั่งสมาธิหลับตาเพื่อบำเพ็ญเพียรเผากิเลส ให้เห็นแจ้งในอริยสัจเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้งเป็นไปตามพระประสงค์ของพระตถาคตโดยแท้ซึ่งเป็นการบูชาอย่างแท้จริง

ปฏิบัติบูชา แปลว่า บูชาด้วยการปฏิบัติ เป็นคู่กับ อามิสบูชา คือบูชาด้วยสิ่งของปฏิบัติบูชา หมายถึงการบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบที่ท่านทำ ปฏิบัติตามคำที่ท่านสอน ได้แก่ท่านปฏิบัติมาอย่างไรก็ปฏิบัติตาม ท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร ก็ทำตามด้วยความเต็มใจ ด้วยการประพฤติดี ปฏิบัติชอบ กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เช่นปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำเตือน คำแนะนำของพระพุทธเจ้า ของบิดามารดา ของครูอาจารย์ เป็นต้นปฏิบัติบูชา เป็นการบูชาอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง แต่ปฏิบัติบูชาเป็นการบูชาที่สำคัญยิ่ง ยอดเยี่ยมกว่าอามิสบูชา^{๒๙}

ธรรมบูชา เรียกอีกอย่างว่า ปฏิบัติบูชา คือการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นการบูชาที่สูงสุดพระพุทธองค์ ทรงกล่าวกับหมู่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ว่า... “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปอื่นที่มีความรักใคร่ในเรา ก็จงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเถิด ผู้ที่บูชาเราด้วยดอกไม้ของหอม ยังไม่ชื่อว่า ได้บูชาเราโดยแท้ ส่วนผู้ที่ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม จึ่งได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง”^{๓๐}

คำว่า “ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม” หมายถึง “การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตรง และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น ก็มุ่งผลาญกิเลสให้หมดสิ้นไป จะได้เห็นแจ้งในอริยสัจ และได้กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ตรงตามพุทธประสงค์”^{๓๑}

คำว่า “ปฏิบัติบูชา” หมายความว่า การบูชาด้วยจิตของตนเอง เช่นปฏิญาณตนว่า จะละเว้นสิ่งนั้น เพื่อบูชาพระพุทธองค์ หรือการนั่งสมาธิเพื่อกำหนดจิตบูชาพระพุทธองค์ หรือการบูชาด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้จิตใจผ่องแผ้วปราศจากกิเลสทั้งปวง เพื่อมุ่งถึงความหลุดพ้น จากสังสารวัฏตามแบบฉบับของพระพุทธองค์ การมุ่งความหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั้น หมายถึง “นิพพาน”^{๓๒}

^{๒๙} พระมหาสังเวทย์ ธมฺมเนตติโก, ความอัครจริยในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๓.

^{๓๐} พระธรรมวิมลโมลี (บุญมาคุณสมปโน), ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๖.

^{๓๑} พระปลัดนอบ รุกขิตส์โล, คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม v ค่ายพุทธบุตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

^{๓๒} พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปโน), ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๔๓.

การปฏิบัติบูชา หากเป็นในบุคคลธรรมดา ก็หมายถึง การพยายามประกอบกิจการงานใด ๆ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นที่พึงกับตนเองก่อน ไม่นั่งรอโชคกลางอากาศจากการไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแล้วก็ มานั่งนอนรอความสำเร็จเฉย ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราเป็นที่พึ่งของตัวเอง ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนทางกายวาจาใจ ตามพระธรรม

พระพุทธองค์ไม่ได้สอนแม้แต่คำเดียวว่า เวลาจุดธูปเทียนแล้วขอให้รำให้รวย ขอให้เรียนจบ หรือขอให้ได้ตำแหน่งต่างๆ แต่พระพุทธองค์ทรงสอนให้สร้างเหตุให้ดี ให้กระทำ ให้มีความอดสาหะ วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร อยากได้อะไรก็พยายามหามาด้วยลำแข้ง ด้วยสติปัญญาของตน อย่ารอพึ่งคนอื่น หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้ารอพึ่งคนอื่น ก็ต้องรอ และ ร้องขอทุกอย่าง ไปตลอดชีวิต แต่ถ้าหามาได้ด้วยสติปัญญา ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนแล้ว ต่อไปจะต้องการอะไรในโลกนี้ก็จะสามารถหาได้ด้วยตนเอง เพราะพึ่งตนเองได้ มีตนเป็นที่พึ่งของตน บุญเท่านั้นที่พึ่งได้จริง^{๓๓}

ขอให้นึกถึงการสร้างบุญ ๑๐ ประการหรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่ามีอะไรบ้างและทำตามนั้นเพื่อเป็นการบูชาท่านที่ดีและถูกต้องตรงทางที่สุดทั้ง ๑. ให้ทาน ๒. รักษาศีล ๓. เจริญภาวนา ๔. อ่อนน้อมถ่อมตน ๕. ช่วยเหลือสังคมรอบข้าง ๖. เปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำบุญกับเรา ๗. ยอมรับและยินดีในการทำความดี ๘. พังธรรม ๙. แสดงธรรม ๑๐. ทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม

๓.๔.๒ ด้านประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสิ่งที่คนในส่วนรวมได้ร่วมกันสร้างและถ่ายทอดให้แก่กัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในชุมชน โดยรูปแบบของเอกลักษณ์วัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานทางด้านความพึงพอใจของความคิด (Manifestation of Thought) การแสดงออกทางสร้างสรรค์ (Expression) การสืบทอดทางวัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณกรรม (Language and Literature) การดำรงไว้ซึ่งรากฐานประเพณีและวัฒนธรรม ปัจจัยดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการรักษา สืบทอดและการพัฒนา โดยศึกษาร่วมกับองค์รวมหลักของวัฒนธรรมไทย ๕ ส่วน ซึ่งประกอบด้วย เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ (Life) สังคม (Social) ศาสนาและจริยธรรม (Religion) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) ภาษาและวัฒนธรรม (Language)^{๓๔}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายของประเพณีวัฒนธรรมไว้ในหลายแง่มุมอย่างมีนัยที่ควรพิจารณาว่า

^{๓๓} พระมหาสังเวทย์ ฐมมเนติโก, ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพจน์, ๒๕๓๖), หน้า ๗๖.

^{๓๔} พระยาอนุนามราชชน, คติความเชื่อของชาวอีสาน, (กรุงเทพมหานคร.สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๑-๒.

๑. วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

๒. วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้สังคมนั้นๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อไปได้

๓. วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่ง ซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมาจนบัดนี้

๔. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดความเจริญงอกงามของสังคมนั้น^{๓๕}

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ ได้แบ่งองค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

๑. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Object) ได้แก่ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปหรือสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารและถ่ายทอด เช่น รถไถนา อาคารบ้านเรือน เครื่องจักร เป็นต้น

๒. องค์การ (Association Organization) ได้แก่ ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่มีการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมเป็นมาตรฐานทุกคนในสังคมรับรู้ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานแน่นอน เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา เป็นต้น

๓. องค์พิธีการ (Usage) ได้แก่ วัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ของชนบทรอบน้อมประเพณี เช่น พิธีแต่งงาน พิธีไหว้ครู พิธีอุปสมบท โดยวิธีเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

๔. องค์คติหรือความคิด (Concept) ได้แก่ ระบบความเชื่อ แนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ อุดมการณ์ ทศนคติ เช่น ความเชื่อทางศาสนา แนวความคิดทางการเมือง เป็นต้น^{๓๖}

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรม ที่สำคัญก็เหมือนเป็นระบบเทคโนโลยี ที่ประกอบด้วยความรู้ทางเทคนิค วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้และทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคมประกอบด้วยความรู้ ทศนคติ และอุดมการณ์ ซึ่งประกอบต่างๆ ดังกล่าวมิได้แยกส่วนเป็นอิสระจากกัน แต่มีความเชื่อมโยงประสานสอดคล้องกันภายในสังคมและการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในรูปของวิถีการดำเนินชีวิต

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้เสนอว่า วัฒนธรรมตามแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๒๙ กำหนดความหมายให้วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์กับมรดกแห่งสังคม สมาชิกในสังคมยอมรับยึดถือสืบทอดเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกัน โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคมได้ นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ของ

^{๓๕} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), วัฒนธรรมกับการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้าที่ ๑๙

^{๓๖} วรวิธ สุวรรณฤทธิ์, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๔๘-๔๙.

บรรพบุรุษในการรักษาสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อการดำรงชีพ ดังนั้น วัฒนธรรมของทุกชาติจึงมีคุณค่าในตนเอง มีการรักษาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดการผสมกลมกลืนกับโลกภายนอกได้อย่างเหมาะสมโดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของตนเอง อันประกอบด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยีด้านการดำรงชีพ ด้านภาษา-การศึกษา ศาสนา ศิลปะและการละเล่น สังคม การค้า และการพาณิชย์อุตสาหกรรม การปกครองและเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจัดเป็นกลไกในการพัฒนาให้เกิดผลดีทางด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งแบบแผนทั้งหมด บรรพบุรุษไทยได้ธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและความเป็นชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน^{๓๗}

อมรา พงศาพิชญ์ได้เขียนเกี่ยวกับความหมายของขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ว่าคือ แนวปฏิบัติ ที่ยึดถือกันมาในสังคม โดยคนรุ่นหลังเรียนรู้จากคนรุ่นก่อน แล้วยึดถือปฏิบัติต่อกันมาเรื่อยๆ อาจมีการปรับปรุง แก้ไขบ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้าๆ ใช้เวลาเป็นประโยชน์ๆ การประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ มีทั้งการประพฤติปฏิบัติในระดับบุคคล ต่างคนต่างทำแต่ละคนก็ยังปฏิบัติเหมือนกัน เช่น การถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน และการประพฤติปฏิบัติในระดับสังคมคือ การร่วมทำกิจกรรมพร้อมๆ กันในลักษณะพิธีกรรมเป็นการจัดงานประเพณี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญพระเวท เป็นต้น^{๓๘}

การที่มนุษย์อยู่ด้วยกันย่อมจะต้องมีข้อตกลง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ข้อตกลงที่เป็นไม่เป็นทางการ แต่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัตินี้เรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียม หรือประเพณี^{๓๙}

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตเป็นประเพณีที่มีความสำคัญเป็นการปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง ประเพณีที่มีความหมายต่อบุคคลและรวมไปถึงเครือญาติของบุคคลนั้นด้วย ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนผมไฟ ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงานและประเพณี การตาย ซึ่งชาวบ้านจะมีความเชื่อเรื่องการเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนากับการเชื่อถือโดยเฉพาะผี บรรพบุรุษ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับทั้ง๒ความเชื่อนี้ด้วยกัน^{๔๐}

อุดม เขยทิวศ์ อธิบายว่า ประเพณีที่มีมาในสังคมไทยแต่โบราณเกี่ยวเนื่องด้วยระบบความเชื่อหลายอย่าง ทั้งอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ประเพณีได้แยกเป็น๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

^{๓๗} จานงค์ ทองประเสริฐ, พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๘} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๓๙} อนุমানราชธน, พระยา, วัฒนธรรมเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ, ๒๕๑๓), หน้า ๔๑.

^{๔๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, สมบัติของผู้ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

๑) จารีตประเพณี (Moral Custom) ได้แก่ ประเพณี ที่สังคมถือว่าถ้าใครในสังคมฝ่าฝืน หรือดื้อไม่ทำตาม ก็เป็นความผิดและชั่ว จารีตประเพณีเป็นข้อบังคับทางจรรยา หรือศีลธรรม ของสังคม

๒) ขนบประเพณี (Institutional Custom) ได้แก่ ประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางไว้เป็น ระเบียบแบบแผนขึ้นไว้โดยตรงหรือทางอ้อม โดยตรงวางเป็นระเบียบไว้ชัดเจน ส่วนทางอ้อมไม่ได้ เขียนไว้ชัดเจนเป็นแต่เพียงได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน เช่น วิถีร่น้ำดำหัวแบบชาว เหนือ

๓) ธรรมเนียมประเพณี (Conventional Custom) ได้แก่ ประเพณี ที่ได้รับการประพฤติ ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่ค่อยจะมี โทษเมื่อใครไม่ ปฏิบัติตาม เป็นประเพณีท้องถิ่นของ แต่ละท้องถิ่นนั้น ประเพณีในระบบความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาและไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อ ความมั่นคงทางจิตใจและความเป็นปึกแผ่นของสังคม^{๔๑}

ยิ่งยง เรื่องทอง ได้แบ่งประเภทของประเพณีวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน ภาพเขียน เครื่องจักร สถานมหรสพ เป็นต้น และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ใน การสื่อความหมาย หลักวิชาการคำนวณ(ตัวเลข) มาตรการชั่ง ตวง วัด เป็นต้น

๒. เนติธรรม คือ กลุ่มที่มีการจัดการอย่างมีระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการ วางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคม ที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว สหพันธกรรมก ลูกเสือ สภากาชาด สหประชาชาติ เป็นต้น โดยทั่วไป บุคคลที่ร่วมกันดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่าง และวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องที่ไม่ใหญ่โตก็ได้

๓. คติธรรม คือ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความ เชื่อว่าเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องของการมีผัวเดียวเมียเดียว ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิด ใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว หรือหลายองค์ ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่ง ไตถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องชี้วัด ในสภาพแวดล้อมของตน

๔. สหธรรม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิด หนึ่ง แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งศาสนามีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย ตลอดถึงพิธีกรรมการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทาง ราชการ หญิงมักจะแต่งชุดไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศหรือการเลี้ยงดูอาหารปัจจุบันในงานต่างๆ ก็มักจะ

^{๔๑}อุดม เขยกิจวงศ์, ประเพณีพฤติกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

ออกมาในรูปบุพเพต์ ดินเนอร์ ชันโตก เป็นต้น โดยพีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม^{๔๒}

อุษา กลิ่นหอมกล่าวถึงประโยชน์ของประเพณีไว้ดังนี้

๑) แสดงความกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณทั้งยังมีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับไปแล้ว

๒) เกิดความสงบใจ มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเกิดความเชื่อมั่นในการทำ ความดี

๓) เป็นจุดรวมของความสามัคคี เพราะเกิดจากความร่วมมือกันของคนในสังคมทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเอื้ออาทร มีเมตตา กรุณา

๔) ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้เป็นผู้มีความประพฤติตามทำนองคลองธรรม เปรียบเสมือนเครื่องยอกกฎเกณฑ์ของสังคม ทำให้สังคมมีความสงบสุข

๕) เป็นเอกลักษณ์ของสังคม เพราะแต่ละชุมชนมีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน^{๔๓}

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณีวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์กับมรดกแห่งสังคม สมาชิกในสังคมยอมรับยึดถือสืบทอดเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกัน โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคมได้ นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ของบรรพบุรุษในการรักษาสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อการดำรงชีพ ดังนั้นวัฒนธรรมของทุกชาติจึงมีคุณค่าในตนเอง มีการรักษาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดการผสมกลมกลืนกับโลกภายนอกได้อย่างเหมาะสมโดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของตนเอง อันประกอบด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยีด้านการดำรงชีพ ด้านภาษา-การศึกษา ศาสนา ศิลปะและการละเล่น สังคม การค้าและการพาณิชย์ อุตสาหกรรม การปกครองและเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจัดเป็นกลไกในการพัฒนาให้เกิดผลดีทางด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งแบบแผนทั้งหมด บรรพบุรุษไทยได้ธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและความเป็นชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันการกระทำของบุคคลกลุ่มคน ซึ่งอยู่ในแบบแผนและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นหนึ่งไปยังกลุ่มคนรุ่นหลังก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม จัดเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้ความหมายและร่วมใช้สืบทอดกันมาเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ รวมถึงการเรียนรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสิ่งที่สังคมกำหนดสร้างขึ้นนอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่ตามสภาวะธรรมชาติ

๓.๔.๓ ด้านพิธีกรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เน้นเรื่องการพัฒนาคนไปจนถึงจุดสูงสุด การพัฒนาขั้นต้นคือ มีความเอื้ออาทรต่อกัน สร้างระบบที่อยู่ร่วมกันด้วยสันติ

^{๔๒} อึ้งย้ง เรื่องทอง, สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๒), หน้า ๘๑-๘๒.

^{๔๓} อุษา กลิ่นหอม, วัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๔๒.

สุข อย่าเบียดเบียนกัน และถัดไปก็พัฒนาจิตใจให้ สูงขึ้นเรื่อย ๆ พุทธศาสนา แพร่ กระจายเข้าสู่ ประเทศไทยด้วยการเผยแผ่ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นระยะเวลาใกล้เคียงกับการเข้ามา ของศาสนาพราหมณ์ แต่ศาสนาพราหมณ์ได้รับการสนับสนุนและเจริญรุ่งเรืองอยู่ในราชสำนักเป็น หลัก ส่วนพุทธศาสนาได้รับการเชื่อถืออยู่ในกลุ่มประชาชน ทั้งนี้เมื่อกษัตริย์พระองค์ใดมีความ เลื่อมใสศาสนาใดศาสนานั้นก็จะเจริญโดยทั้งสองศาสนาได้การยอมรับนับถือมาตลอด ควบคู่กับการ นับถือผีตามความเชื่อเดิมของท้องถิ่น^{๔๔}

พุทธทาส ภิกขุกล่าวว่า พิธีกรรมในพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือพิธีกรรมในพุทธบัญญัติ และ พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น พิธีกรรมในพุทธบัญญัติ เป็นพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เพื่อ ความเป็นระเบียบในการบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้ การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแนวเดียวกัน เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีกรานกฐิน พิธีสวดปาฏิโมกข์ พิธีระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ส่วน พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธในประเทศหรือในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น ภายหลัง และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทอดผ้าป่า พิธี ทำศพ พิธีตักบาตรเทโว พิธีทอดกฐิน เป็นต้นรูปแบบความเชื่อของพุทธศาสนา จะมีความเป็นเหตุ เป็นผล เน้นการปฏิบัติจริงด้วยตนเองไม่ให้อำนาจจากเทพเจ้าหรือบุคคลอื่น สอนให้เชื่อกรรมและการ เกิดใหม่โดยชี้นำเป็นผลของการกระทำของแต่ละบุคคล และจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเข้าสู่นิพพาน พ้น ไปจากอำนาจกรรม ไม่กลับมาเกิดอีก^{๔๕}

พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นได้สะสม ถ่ายทอด ปรับปรุง สืบทอดกันมาปรากฏเป็นความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ สามารถใช้ควบคุมสังคม แก้ไขปัญหา หรืออำนวยความสะดวกแก่บุคคลและ ท้องถิ่นโดยตลอดมา จำแนกได้สองลักษณะ คือ ด้านนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และ คุณค่าปัจเจกชน ต่อมาปรากฏในรูปของศาสนา พิธีกรรม นิทาน เพลง สุภาษิต การสั่งสอน เป็นต้น และด้านวัตถุ ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง อาชีพต่าง ๆ เป็นต้น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ลักษณะสำคัญบางประการ คือ ๑) ความจำเพาะกับท้องถิ่นนั้น ๆ ๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณา การกันสูง ๓) มีความเคารพผู้อาวุโส คือเคารพในประสบการณ์ของผู้ผ่านชีวิตมาก่อน โดยได้ จำแนกลักษณะของภูมิปัญญาไทยออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม

๒) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๖-๒๕๘.

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, **การบวชอยู่ที่บ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวายนันท์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

- ๓) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
- ๔) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้
- ๕) เป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้เรื่องต่าง ๆ
- ๖) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
- ๗) มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม^{๕๖}

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ ได้ศึกษาภูมิปัญญาอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทหนังสือก๋อพบว่ามีข้อความบันทึกความเชื่อในศาสนาพุทธ เช่น เชื่อกรรมและผลของกรรม การเวียนว่ายตายเกิดตามผลของกรรม การสร้างกุศลตามหลักบุญกิริยาวัตถุ การอุปสมบทความเชื่อรองลงมาคือเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เช่น บันทึกประกอบพิธีกรรมเพื่อให้พ้นจากเคราะห์เกิดสิริมงคล บางครั้งทำให้เกิดความขลัง มีการกำหนดพิธีกรรมเกี่ยวกับคาถาอาคม บทสวดพิธีกรรมและฤกษ์ยาม นอกจากนี้ก็เป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีसाงเทวดา โดยเชื่อว่าสามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้ จึงมีการมี การชุมนุมเทวดา รวมทั้งพิธีปลอบและขับไล่ผี^{๕๗}

พระมหาประคัตต์ อคฺคปญฺโญ (ซ่งแสง) กล่าวถึงพัฒนาการด้านความเชื่อของชาวอีสานตั้งแต่ยุคเริ่มแรกเป็นต้นมาว่า ยุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มีศาสนา เพราะยังไม่มี การติดต่อกับอินเดียและจีน แต่มนุษย์ยุคนั้นย่อมมีความเชื่ออยู่ก่อนแล้ว คือ ความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อยุคเริ่มแรกของกลุ่มชนบริเวณแม่น้ำโขง คือลัทธิบูชาขนาด หรือบูชาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เมื่อรับศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดียแล้ว ลัทธิบูชาขนาดถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เข้ามาใหม่ ดังจะเห็นบรรดานาคกลายเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน^{๕๘}

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ) กล่าวว่า ฮีตสิบสองเป็นประเพณีที่กำหนดโดยพระภิกษุในศาสนาพุทธ เพื่อวางไว้เป็นหลักสำหรับหมู่คณะนำไปปฏิบัติให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง สำหรับฮีตสิบสองเน้นแนวทางการปฏิบัติจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อผีสางเทวดา และศาสนาพุทธเป็นสำคัญศาสนาชาวบ้านมีลักษณะเป็นศาสนาที่ชาวบ้านเชื่อถือปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียม เป็นการปฏิบัติอย่างง่าย ๆ สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจไม่ใช่ศาสนาที่ตรงตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างแท้จริง แต่ยังคงรูปแบบที่เหมาะสมกับท้องถิ่นเอาไว้บ้าง

^{๕๖} พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), **ศรัทธา รุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑), หน้าที่ ๘๐-๘๒.

^{๕๗} นายสุนันท์ เพ็ชรพิรุณ, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้าที่ ๕๑-๖๖.

^{๕๘} พระมหาประคัตต์ อคฺคปญฺโญ (ซ่งแสง), “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับภูแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้าที่ ๓๘.

นอกจากนั้นยังมีการผสมผสานกับความเชื่อที่มีอยู่เดิมที่มีอยู่แล้วเข้าไปด้วย ในภาคอีสานมีความเชื่อที่ผสมกันอยู่สามความเชื่อหลัก คือ ความเชื่อผี ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อในพุทธศาสนา^{๔๙}

ศาสนาชาวบ้านในภาคอีสานแม้จะใช้ศาสนาพุทธเป็นหลักในการดำเนิน แต่เป็นศาสนาพุทธในระดับปุชนูปถัมภ์ คือ เน้นที่เรื่องการทำบุญให้ ทานเท่านั้น ส่วนความเชื่ออื่นที่แฝงมาด้วยส่วนใหญ่เป็นความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและบรรพบุรุษ ดังจะเห็นได้จากจุดประสงค์ของการทำบุญให้ ทาน และรูปแบบพิธีที่แทรกเข้ามาปะปนอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อพราหมณ์ผสมอยู่ในส่วนของพิธีกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ด้วย

ประเพณีและพิธีกรรม คือเครื่องบ่งชี้ถึงรูปแบบทางความเชื่อ เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ย่อมแสดงลักษณะทางความเชื่อของตนให้ปรากฏผ่านการกระทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเพณีพิธีกรรมคือลักษณะทางรูปธรรมของความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรม

ถาวร โกอุดมวิทย์ กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์กำหนดพิธีกรรมขึ้นเพื่อสนองตอบทางด้านอารมณ์ จิตใจ และความเชื่อถือเคารพบูชา การแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายตามความเชื่อนั้น บางครั้งไม่อาจแสดงเหตุผลตามหลักเกณฑ์ของความจริงได้ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีส่วนต่าง ๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งและประกอบกันขึ้นเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ตกทอดเป็นมรดกแล้วหลายชั่วอายุคน^{๕๐}

ชบา อ่อนนาค กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมี ความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมาจากพื้นฐานของความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป โดยได้แบ่งพิธีกรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือพิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมของชุมชน^{๕๑}

พระมหามนตรี วรลโภ (ป้อมสุข) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า ต้องมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใดพิธีกรรมใน

^{๔๙}พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้าที่ ๔๒-๔๘.

^{๕๐}พระมหาอุทธร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๖๕-๖๗.

^{๕๑}ชบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท”จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

สังคมไทยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มี แบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั่วประเทศ และพิธีกรรมเฉพาะถิ่น มี แบบแผนการกระทำเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมจะเหมือนกันคือมี ความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ^{๕๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้เหตุผลการที่ประเพณีพิธีกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมี ลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณี ส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันว่าเกิดจากปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป

๒) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในสังคมดังนั้นคนในสังคมคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร เชื้ออย่างไร ก็จะแสดงออกมาให้ปรากฏในรูปของภาษาประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น ตลอดจนสิ่งอื่น ซึ่งคนในสังคมสร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้

๓) สิ่งแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปอาศัยอยู่ในเขตแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานพอสมควร มี การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม และ ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดขอบเขตและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้ประเพณีแตกต่างกันไปด้วย^{๕๓}

ขบา อ่อนนาค กล่าวว่า แม้พิธีกรรมจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ในระยะที่สังคมยังไม่ใหญ่โตและซับซ้อน แต่เมื่อสังคมขยายใหญ่ขึ้น มีการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ความเติบโตของจำนวนประชากร การพัฒนาความรู้ การศึกษา และเทคโนโลยี ได้ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจในพิธีกรรม^{๕๔}

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ กล่าวถึง พิธีกรรม ว่าเป็นวิธีการชนิดหนึ่งที่นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ เราจำเป็นต้องมีการกระทำ และในแต่ละการกระทำต้องมีวิธีการประกอบ

^{๕๒} พระมหามานตรี วรลโ (ป้อมสุข), **อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุชีวิตร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

^{๕๔} ขบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๒.

พิธีกรรมมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีความสบายใจและมีกำลังใจ องค์ประกอบของพิธีกรรม คือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ ที่คนในสังคมเป็นผู้สมมติขึ้นให้เป็นสื่อและวิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ ในการจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องมียุปกรณ์ ตลอดจนกิริยาท่าทาง ถ้อยคำ และการใช้สัญลักษณ์^{๕๕}

พระยาอนุมานราชธน (เสถียร โกเศศ) กล่าวว่า พิธีกรรม คือมาตรการที่จะให้ความหมายใหม่แก่สิ่งต่าง ๆ ความหมายนั้นต้องมีความสำคัญจนกระทั่งเป็นผลให้ ผู้คนที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนหรือปรับความสัมพันธ์ที่มีกับผู้ที่ถูกทำพิธีกรรมเสียใหม่ เช่น พิธีกรรมแต่งงานคือการให้ความหมายใหม่แก่สถานภาพชาย-หญิงที่เป็นปวสาว พิธีไหว้ผีขุนน้ำก็เช่นกัน ผีขุนน้ำในพิธีกรรมเป็นความหมายใหม่ที่ทำให้ เกิดพลังในกลุ่มอนุรักษ์ของชาวบ้าน นอกจากนี้พิธีกรรมของชาวบ้านเหล่านี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเป็นใหญ่ เพราะเขาคือผู้รู้และผู้ควบคุมพิธีกรรมด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชาวบ้านมีอำนาจที่จะกำหนดความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมได้ด้วยตัวเอง^{๕๖}

ความเชื่อยังเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย สามารถแยกประโยชน์ของความเชื่อได้ดังนี้

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

แม้ความเชื่อจะมีประโยชน์แต่ก็สามารถก่อให้เกิดผลเสียได้เช่นกัน หากความเชื่อที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความงมงายที่ไม่ใช้วิจารณ์ญาณ นั่นคือเชื่อตามการบอกเล่าโดยไม่มีการศึกษาวิเคราะห์หาเหตุผล ซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาสังคมได้ท้ายที่สุด ความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะกำหนดการแสดงออกของคนในสังคม ความเชื่อเป็นตัวกำหนดคติชนแขนงอื่นๆ ในสังคมนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเมื่อคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใดๆ ย่อมประพฤติ ปฏิบัติ หรือแสดงออกด้วยประเพณี พิธีกรรม และอื่นๆ ให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ

^{๕๕} สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

^{๕๖} อนุมานราชธน, พระยา (เสถียร โกเศศ), **ความหมายของวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๘-๑๐๐.

สรุปความได้ว่า พิธีกรรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกต่อความเชื่อของตน มีการวางรูปแบบวิธีการในการปฏิบัติที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีคือเพื่อสื่อสารถึงการแสดงความเคารพความเชื่อศรัทธา หรืออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อความเชื่อที่ตนยึดถือ ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาถึงบริบทความเป็นมาของประชาชนอำเภอบึงกาฬ ประมวลความของหลวงพ่อพระใหญ่ ตลอดถึงความสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ ซึ่งประชาชนส่วนในจังหวัดบึงกาฬ มีพื้นที่ติดลุ่มแม่น้ำโขง ทั้งหลวงพ่อใหญ่ ก็เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ที่ประชาชนได้มีความเชื่อศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบ่อยอย่างมาก ไม่ว่าทำทำสิ่งใดก็ให้ความสำคัญดังที่ประชาชนให้กล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อบ่อย ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำพิธีกรรม ด้านประเพณีวัฒนธรรม ตลอดถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อบ่อยทั้งสิ้น

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

๔.๑ ความเชื่อที่เกิดขึ้นบนฐานของพระพุทธศาสนา

เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยเหตุและผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาแล้วนั้น โดยในที่นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวไปตามความเชื่อที่เกิดขึ้นบนฐานของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๑.๑ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรม คือ กฎแห่งการกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือความตั้งใจ จงใจ ที่เราทำไว้เอง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แล้วเราก็รับผลแห่งกรรมนั้นเรียกว่า "กฎแห่งกรรม"

เรื่องของกรรม เป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนมาก ลำพังปุณฺณคนธรรมดา ไม่อาจที่จะรู้ให้ตลอดสายได้ อย่างไรก็ตามแต่กรรมในอดีต ที่ข้ามภพข้ามชาติหลายชาติเลย แม้กรรมในปัจจุบันเรายังรู้ได้ยาก เช่น บางคนทำแต่ความดีมาตลอด แต่ก็ได้รับความทุกข์ หรือความเดือดร้อนต่าง ๆ เป็นต้น บางคนทำแต่ความชั่ว แต่ก็ได้รับยกย่อง มีเกียรติ เป็นต้นใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้^๑

เมื่อมีแรงกระตุ้นใจ (กิเลสหรือคุณธรรม) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ ๑ และเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ ๒ แล้ว ต่อจากนั้นก็เกิดองค์ประกอบที่ ๓ ต่อไป ได้แก่ การลงมือกระทำด้วยแรงกระตุ้นของกิเลสและเจตนา ตามปกติคนเราลงมือกระทำ ๓ ทางด้วยกัน คือ

๑. ทางใจ ได้แก่ การคิด ท่านเรียกว่า มโนกรรม เช่น โกรธขึ้นมาแล้ว (แรงกระตุ้นใจ) อยากให้เขาเจ็บใจ (เจตนา) คิดหาถ้อยคำและวิธีการที่จะด่า ให้เขาเจ็บใจตลอดเวลาที่คิดอยู่ในใจนั้น เขากำลังทำกรรมทางใจหรือมโนกรรมตลอดเวลา

๒. ทางวาจา ได้แก่ การพูด ท่านเรียกว่า วาจากรรม เช่นเมื่อคิดหาคำด่าได้เป็นที่พอใจแล้ว ก็เปล่งเสียงด่าออกมาจริง ๆ

๓. ทางกาย ได้แก่ การลงมือกระทำทางกาย ท่านเรียกว่า กายกรรม เช่นเมื่อด่าเขาแล้วยังไม่พอใจยังไม่หายโกรธ จึงลงมือตบตีเขาอีก^๒

เมื่อเกิดแรงกระตุ้นใจขึ้นมาแล้ว คนเราทำกรรมครบทั้ง ๓ ทางทุกครั้งไม่ครบทั้ง ๓ ทางเสมอไป ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ อย่าง คือ แรงกระตุ้นใจกับพลังใจของแต่ละบุคคล ถ้าแรงกระตุ้นใจอ่อน

^๑ ปัญญานันทะภิกขุ, กรรมและอำนาจแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก้กกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก-จำกัด), หน้า ๔๖-๔๗.

เช่นโกรธเพียงเล็กน้อย คิดว่าเขาอยู่ในใจแล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น^๓ ถ้าแรงกระตุ้นใจขนาดกลาง ๆ คิดว่าเขาแล้วยังไม่จุใจ ออกปากว่าเขาจริง ๆ แต่แล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น ถ้าแรงกระตุ้นใจรุนแรงมาก โกรธมา คิดว่า ด่าออกมาจริง ๆ แล้วยังไม่พอใจต้องลงมือตบตีเขาอีก เลยครบทั้ง ๓ ทาง

ที่ว่าขึ้นอยู่กับพลังใจนั้น หมายความว่าคนที่ไม่เคยฝึกฝนอบรมจิตใจทางดีงามมาก่อน ไม่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หรือมีแต่น้อย เมื่อเกิดความโกรธขึ้นมา มักจะถูกความโกรธเข้าครอบงำเต็มที่ แล้วทำกรรมอกุศลครบทั้ง ๓ ทาง แต่คนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี ในศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เมื่อประสบกับเหตุการณ์ชวนให้โกรธ ก็ไม่โกรธมาก^๔ ถ้าโกรธก็มีสติสัมปชัญญะ มีขันติ อุดหนุน และห่มะ ระงับ ยับยั้งใจ คิดว่าในใจเพียงนิดหน่อยแล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น บางคนอาจจะไม่คิดด่าเลยกลับจะแผ่เมตตาแก่คนที่ทำให้ตนโกรธเสียอีก^๕

มโนกรรม วจีกรรม และกายกรรมทั้ง ๓ นี้ คนเราทำกรรมแล้วแต่ปริมาณของแรงกระตุ้นใจ ถ้าแรงกระตุ้นใจน้อยก็ทำมโนกรรมก่อน คือ คิดก่อน แต่ถ้าแรงกระตุ้นใจแรงมาก เช่นโกรธมาก ๆ บางทีก็ออกมาทางกายกรรมเลย เช่น ตบตี ทบต้อย ตีรันฟันแทงทันที คิดไม่ทัน พูดไม่ทัน เช่นคนบางคนโกรธขึ้นมามาก ๆ อาจจะฆ่าได้แม้กระทั่งกระทั่งบุตรภรรยาของตน

มโนกรรม วจีกรรม กายกรรมทั้ง ๓ นั้น ก็แล้วแต่สถานการณ์ ในขณะที่นั่งคิดวางแผนงาน อยู่คนเดียว มโนกรรมน่าจะสำคัญที่สุด ในการประชุมพิจารณาแผนงาน วจีกรรมน่าจะสำคัญที่สุด ในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย ศาล และวินัย กายกรรมน่าจะสำคัญที่สุด เช่น เพียงแต่คิดและพูดว่าจะฆ่าเขา แต่ไม่ลงมือฆ่า ก็ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ถูกตำรวจจับ แต่ถ้าฆ่าเขาจริง ๆ (กายกรรม) ตำรวจจะจับทันที

ในทางพระพุทธศาสนา ท่านถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. มโนกรรมคือการคิด ทำได้ง่ายกว่า เพราะไม่ต้องลงทุนลงแรงใด ๆ นั่งอยู่เฉย ๆ ก็ทำได้ คนจึงชอบทำมโนกรรม คือชอบคิดเรื่อยเปื่อยไป

๒. ในการทำมโนกรรมคือการคิด คนรู้สึกปลอดภัย เพราะไม่มีใครรู้ใครเห็น แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางคนจำนวนมาก แล้วคิดไปฆ่าใคร คิดไปข่มขืนใคร คิดไปปล้นธนาคาร ก็ไม่มีใครจับได้ รู้สึกปลอดภัยดี เพราะรู้สึกว่ามันปลอดภัยนี้แหละ คนจึงชอบคิด และมักจะเสียไปในทางไม่ดีเป็นส่วนมาก แต่อย่าลืมนะว่า เพียงแต่เราคิด เราก็ได้ทำกรรมแล้ว ผลเกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น โบราณจึงเตือนไว้ว่า อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่กับมิตรให้ระวังวาจา

๓. เมื่อเราคิดมาก ๆ เข้า บ่อย ๆ เข้า สะสมพลังกรรมไว้มาก ๆ เข้า พลังกรรมนั้นจะกระตุ้นให้เราพูดออกมาหรือทำออกมาจริง ๆ เช่นคนที่คิดจะลักของเขา ในที่สุดก็จะลักจริง ๆ เพราะว่า คนเราทำอะไรพูดอะไรตามความคิด อย่างที่กล่าวกันว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว^๖

องค์ประกอบที่ ๔ ของกรรมคือ ผลของกรรม ท่านเรียกว่า กรรมวิบาก มาจากคำบาลีว่า กัมมวิปากะ คำว่า วิปากะ หรือวิบากแปลว่า ผล (ในภาษาไทย เรานำเอาคำว่าวิบาก มาใช้ใน

^๓ สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมณี, รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมโมกาส, เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^๕ พระราชสุทธินิพนธ์มงคล. (เจริญ จิตฺตมโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติเล่ม ๑๐**, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕.

^๖ เสถียรพงษ์ วรรณปก, **เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๘.

ความหมายอีกอย่างหนึ่ง แปลว่า ยาก ลำบาก^๗ เช่น ทางวิบากแปลว่า ทางที่ยาก ลำบาก สำหรับการเดินทาง เข้าใจว่าคงจะเอาคำว่า วิบากไปสัมพันธ์กับลำบาก เพราะทั้ง ๒ คำลงท้ายด้วยคำว่า บาก เหมือนกัน) เมื่อเราทำกรรมทางใดทางหนึ่งเสร็จสิ้นแล้ว ผลของกรรมก็เกิดขึ้นทันที

ผลของกรรมมี ๒ อย่าง คือ ผลโดยตรง กับผลโดยอ้อม

๑. ผลโดยตรงของกรรม หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันทีโดยธรรมชาติ ในจิตใจของผู้กระทำกรรม หลังจากทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเสร็จแล้ว ที่ว่าเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หมายความว่ามันเกิดขึ้นตามหลักแห่งเหตุผลในธรรมชาติ ผู้ทำกรรมจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว^๘ จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ไม่สำคัญเลย เมื่อกระทำการแล้ว มันก็เกิดขึ้นเองในใจโดยอัตโนมัติ

ผลโดยตรงของกรรมนี้ เป็นพลังงานชนิดหนึ่ง จะเรียกว่าพลังงานกรรมหรือกัมมพลัง (Karmic energy) ก็ได้ มันเกิดขึ้นเองในจิตใจของผู้ทำกรรม เมื่อได้ทำกรรมเสร็จแล้ว

๒. เราจะเข้าใจพลังกรรมได้ดีขึ้น ถ้าเราเทียบกับพลังงาน (physical energy) ถ้าเรายกแท่งเหล็กหนัก ๑ กิโลกรัมด้วยมือขวา เป็นครั้งแรก เราารู้สึกว่ามันหนักพอสมควร เราจะต้องออกแรงมาก พอตอนออกแรงยกนั้นเทียบได้กับการทำกรรมแต่พอเราออกแรงไปแล้ว ธรรมชาติจะสร้างพลังงานทดแทนขึ้นมาในกล้ามเนื้อแขนของเรา พลังงานทดแทนนี้เป็นพลังงานกาย อยู่ในกล้ามเนื้อ แบบเดียวกับพลังงานกรรมอยู่ในจิตใจ เมื่อเรายกน้ำหนักแล้ว พลังงานกายเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติในกล้ามเนื้อ ไม่ว่าเราจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม มันเกิดขึ้นเองฉับไฉน พลังงานกรรมก็เกิดขึ้นเองฉับไฉน

โดยคุณภาพ พลังกรรมมี ๓ อย่าง คือ

๑. พลังกรรมฝ่ายกุศลหรือฝ่ายดี เกิดจากการกระทำกรรมดี หรือกุศลกรรม

๒. พลังกรรมฝ่ายอกุศลหรือฝ่ายชั่ว เกิดจากการกระทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม

๓. พลังกรรมฝ่ายอัพยาเกตะ คือฝ่ายเป็นกลาง ไม่จัดเป็นดีหรือชั่ว เกิดจากการกระทำที่ไม่พอจะจัดเป็นดีหรือชั่วได้^๙

ในการที่จะกล่าวว่าจะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นกลาง ๆ ใช้อำนาจประกอบทั้ง ๔ ของกรรมที่กล่าวแล้ว (กิเลส เจตนา กรรม ผลกรรม) เป็นเกณฑ์ตัดสิน

กรรมใด เกิดจากแรงกระตุ้นใจดี เจตนาดี การกระทำดีและก่อให้เกิดผลดีแก่ตนและผู้อื่น การกระทำนั้นถือว่า เป็นกรรมดี เช่น เราเห็นคนยากจนเกิดความสงสารเห็นใจ (แรงกระตุ้นใจ) ตั้งใจจะช่วยให้พ้นทุกข์ (เจตนาดี) จึงสละเงินช่วยเหลือ (การกระทำดี) และเขาก็ได้ประโยชน์จากการเสียสละของเรา (ผลกรรมดี)^{๑๐}

^๗ สัมภาษณ์ พระมหานัฐพงษ์ ฐิตปสาโท, เจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ พระอธิการเอกชัย กตปุณโญ ทองไกร, เจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^๙ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความเข้าใจเรื่องกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระพงศ์เล็ก ธมมทินโน สาเลาจันทร์, เลขานุการเจ้าคณะตำบลโนนสมบูรณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

กรรมใดเกิดจากแรงกระตุ้นใจชั่ว มีเจตนาชั่ว เป็นการกระทำชั่ว ก่อให้เกิดผลเสียหาย กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว เช่น คนเกิดความโลภขึ้นมา (แรงกระตุ้นใจชั่ว) ตั้งใจจะลักทรัพย์ (เจตนาชั่ว) ลงมือลักทรัพย์จริง ๆ (การกระทำชั่ว) เจ้าของทรัพย์เกิดความเสียหายและความทุกข์ (ผลชั่ว)

กรรมบางอย่างอาจจะมีดีหรือชั่ว ๓ อย่าง ถ้าอย่างนั้น ก็เป็นกรรมดีหรือชั่ว

กรรมบางอย่าง อาจจะมีดี ๒ อย่าง ชั่ว ๒ อย่าง ถ้าอย่างนั้นก็เป็นกรรมดีหรือชั่ว

กรรมบางอย่างอาจจะมีดีหรือชั่วเพียง ๑ อย่าง ถ้าอย่างนั้นก็เป็นกรรมดีหรือชั่วเพียง

แรงกระตุ้นใจ เป็นตัวเหตุสำคัญที่ทำให้คนกระทำความกรรมและเป็นตัวฐานรองรับพลังกรรม การกระทำที่มีแรงกระตุ้นใจรองรับ สักแต่ว่ากระทำไปตามเหตุปัจจัยเช่นการกระทำของพระอรหันต์ ไม่จัดว่าเป็นกรรม ท่านเรียกว่าเป็นเพียงกิริยาอาการ แต่ว่าแรงกระตุ้นใจนั้น ถ้าเป็นฝ่ายอกุศล เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง มักจะกระตุ้นให้คนทำอกุศลกรรม แต่ก็ไม่แน่ว่าเสมอไป บางทีอกุศลมูล กระตุ้นให้กระทำกุศลกรรมก็มี เช่นความโลภ อยากถูกล็อตเตอรี่^{๑๑} กระตุ้นให้คนทำบุญ บางทีอกุศลมูล ทำให้คนทำอกุศลกรรมก็มี เช่น ความสงสาร (กรุณา) คนจน กระตุ้นให้บางคนไปปล้นคนรวยมาช่วย คนจนก็มี ด้วยเหตุนี้ น้ำหนักของแรงกระตุ้นใจจึงไม่มากที่สุด

เจตนาจะเป็นองค์ประกอบที่มีน้ำหนักมากที่สุด พระพุทธเจ้าถึงตรัสไว้ว่า เจตนา หิ ภิกข เว กัมมัม วทามิ แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า "เจตนาเป็นตัวกรรม"^{๑๒}

การกระทำเป็นขั้นเสร็จสิ้นสมบูรณ์ของกรรม เป็นตัวก่อนให้เกิดพลังกรรมเป็นตัวแสดงออกของแรงกระตุ้นใจและเจตนา เป็นตัวส่งผลกระทบต่ผู้อื่นจึงมีความสำคัญเป็นอันดับ ๒ รองจากเจตนา

ผลที่เกิดจากพลังกรรม เช่นความสุขใจหรือทุกข์ใจ ลาภ ยศ สรรเสริญสุข หรือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นเพียงผลพลอยได้ ไม่มีความแน่นอน

จากที่กล่าวมา เราจะเห็นได้ทันทีว่า เจตนาและการกระทำมีน้ำหนักมากกว่าแรงกระตุ้นใจ และผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นในการตัดสินใจจะทำความกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรดูเจตนาและการกระทำเป็นหลัก และพยายามทำเจตนาและการกระทำให้เป็นกุศลเข้าไว้ ถ้า ๒ อย่างนี้เป็นกุศลแล้ว ผลดีจะเกิดขึ้นเอง

กรรมที่เป็นกลาง ๆ มักจะเกิดจากแรงกระตุ้นใจที่ไม่ชัดเจน เจตนาที่ไม่ชัดเจนการกระทำก็สักแต่ว่า เป็นการกระทำที่เป็นปกติวิสัยในชีวิตประจำวัน เช่นการกิน การดื่ม การเดินไปมา การถ่ายทุกข์ การนอน การพักผ่อนการพักผ่อนเป็นต้น การกระทำเหล่านี้ จะว่าดีก็ไม่ใช่ ไม่ดีก็ไม่เชิง เป็นกลาง ๆ แต่ถ้ามีแรงกระตุ้นใจชัดเจนขึ้น เช่น โกรธเพื่อนบ้าน มีเจตนาร้าย เช่น อยากให้เขาเกิดทุกข์ จึงแอบไปถ่ายทุกข์ไว้ที่หน้าบ้านเขา^{๑๓} การถ่ายทุกข์นั้นก็อกุศลกรรมไป ในชีวิตประจำวันของคนโดยเฉลี่ย การกระทำส่วนใหญ่เป็นอัปายการกรรม (กรรมกลาง ๆ)

๔.๑.๒ ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายทองพัน เงินขาว, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางเพียงพิศ ไทรเอี่ยมมี, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายสมบัติ ผีอกเดช, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดวัฏสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การเวียนว่ายจะไม่ มีวันจบสิ้น ตราบใดที่เรายังมี "ความอยาก" ในทางโลก ตราบนั้น เราก็ยังต้องเกิดอยู่ต่อไป หากเราโชคดีมีรากบุญมาพบวิถีธรรม และได้เรียนรู้ "สังจธรรม" ตั้งใจบำเพ็ญตนเอง ก็จะสามารถพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หมุดสิ้นความทุกข์ทั้งปวงดังเช่นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพรอรหันต์สาวกทั้งหลายได้บำเพ็ญจนสำเร็จ ธรรมบรรลุปณิธานสูงสุดไปก่อนหน้าแล้ว ย่อมเป็นข้อพิสูจน์ที่ดีเลิศแก่พวกเราทุกคน สถานที่เกิดของสรรพสัตว์ หรือภูมิวิถีทั้ง ๖ ได้แก่^{๑๔}

๑. เทวภูมิ เป็นที่ซึ่งบรรดาเทพพรหมสถิตอยู่ คนที่กระทำแต่ความดีในขณะที่มีชีวิตอยู่แต่ไม่รับรู้วิถีธรรมจะเกิดอยู่ในเทวโลกนี้

๒. กึ่งเทวภูมิ (อสุร) เป็นที่อยู่ของจิตวิญญาณที่ทำความดีในโลกมนุษย์แต่ไม่สามารถ ขจัดความอิจฉาริษยา ความโลภ ความโกรธ ความอคติคิดร้าย ความเห็นแก่ตัวออกไปจากจิตได้

๓. มนุษย์ภูมิ คือ โลกมนุษย์ที่คนเราเกิดมา ไม่ว่าจะเป็นคนร่ำรวย คนยากจน คนดีหรือคนเลว ก็จะมาเกิดอยู่ในแดนมนุษย์นี้ คนที่บำเพ็ญตัวเองในโลกมนุษย์และมีบุญสัมพันธ์ได้พบ "วิถีธรรม" ก็จะสามารถพ้นจากภูมิวิถีทั้ง ๖ นี้ เข้าสู่แดนนิพพานได้ ในอีกด้านหนึ่งหากคนทำแต่สิ่งชั่วร้ายก่ออาชญากรรมสร้างความเดือดร้อนเขาก็ จะต้องไปเกิดอยู่ใน ๓ ภพภูมิแห่งความทุกข์ยากซึ่งอยู่ต่ำลงไป ได้แก่ เปรตภูมิ และนรกภูมิ

๔. เปรตภูมิ คือสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ประเภทต่างๆ บนโลกนี้ แบ่งลักษณะของการเกิดได้แก่ :

๑) สัตว์ที่เกิดในครรภ์ เช่น ม้า วัว แพะ ฯลฯ

๒) สัตว์ที่เกิดในไข่ เช่น นก งู สัตว์เลื้อยคลาน ฯลฯ

๓) สัตว์ที่เกิดในที่ชื้นแฉะ เช่น สัตว์ทะเล ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ

๔) สัตว์ที่เกิดแล้วแปรสภาพ เช่น แมลงต่างๆ แมลงวัน ยุง ผีเสื้อ ฯลฯ ซึ่งสัตว์เหล่านี้จะต้องเปลี่ยนสภาพรูปร่างหลังจากการเกิดครั้งแรก และอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนไปจนถึงวาระสุดท้าย

๕. เปตภูมิ เป็นที่อยู่ของจิตวิญญาณซึ่งต้องทุกข์ทรมานกับความหิวกระหาย อันเนื่องมาจากไม่เคยทำบุญกุศล ไม่เคยบริจาคทาน ไม่รู้จักสำนึกบุญคุณของพืชพันธุ์ธัญญาหารและน้ำ

๖. นรกภูมิ เป็นที่ซึ่งดวงวิญญาณของคนที่ทำผิดศีลธรรม สร้างแต่กรรมชั่วขณะ เมื่อยังมีชีวิตต้องไปรับโทษทัณฑ์ อยู่อย่างทรมานทุกข์ทรมานแสนสาหัส

ในภพภูมิของเทพพรหม ภูมิกึ่งเทวภูมิ (หรือแดนอสุร) และโลกมนุษย์ จะมีความสุขกว่าสัตว์โลก เปรตและนรก แต่ไม่ว่าจะเกิดอยู่ในภพภูมิไหน ภพภูมิที่เราจะต้องไปเกิดและสภาพของการเกิดขึ้นอยู่กับการกระทำ (กรรม) ในอดีตและปัจจุบันของเรานั้นเอง อายุขัยของแต่ละชีวิตใน ๖ ภูมิก็แตกต่างกันไม่มีใครจะอยู่ได้ตลอดไป^{๑๕}

ทั้ง ๖ ภูมินี้ มีแต่โลกมนุษย์เท่านั้นที่ดีที่สุดเพราะเป็นสถานที่ที่ทุกคนสามารถบำเพ็ญฝึกฝนตนเอง และมีกายสังขารที่จะสามารถสร้างสมคุณความดีและบุญกุศลได้

^{๑๔} แสง จันทรงาม, **ตายแล้วเกิด, หลักพุทธศาสนา**, โครงการส่งเสริมความรู้สังคมศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๘), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระพุทธนิสารมณี, รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ข้อปฏิบัติที่สำคัญในชีวิตของเรา ที่มีผลต่อกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ๓ ข้อ ได้แก่ :

๑. ไม่ทำความชั่วใดๆ ตั้งใจทำแต่ความดี เมื่อเราได้รับรู้ถึงผลกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด แล้วเราจะต้องสำรวมระมัดระวังในการกระทำของเรา คือ ต้องพยายามหลีกเลี่ยงการทำชั่วพยายามทำแต่ความดีเสียตั้งแต่บัดนี้ พึงจดจำไว้เสมอว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"^{๑๖} บางเวลาที่เรากำลังพลั้งเผลอทำผิด เราก็คควรสำนึกผิดขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วย้อนพิจารณาความผิดที่ได้ กระทำไปแล้ว พิจารณาความผิด ที่ได้กระทำไปแล้ว เพื่อหาหนทางแก้ไขปรับปรุงตัวเองเสียใหม่

กฎ ๔ ข้อสำหรับหลีกเลี่ยงความชั่ว

๑) ไม่มองสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย

๒) ไม่ฟังสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย

๓) ไม่พูดสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย

๔) ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย^{๑๗}

มันเป็นกฎที่ง่าย ๆ แต่ยากที่จะทำได้สำเร็จ เคล็ดลับก็คือ เราจะต้องเชื่อฟังมโนธรรมสำนึกของเรา เพื่อที่จะได้ไม่ถูกกิเลสครอบงำ หากเราพยายามฝึกฝนตามกฎ ๔ ข้อนี้ กิเลสทั้งหลายก็จะค่อยๆ มลายสิ้นไป จิตใจของเราย่อมมีแต่ความสะอาด สงบ และแจ่มใส

๒. ตั้งใจบำเพ็ญธรรมอย่างจริงจัง สร้างสมความดีเพื่อชดใช้หนี้สินเวรกรรม ถ้าเราเป็นหนี้ใคร สักคนหนึ่ง เราก็ต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินให้ได้มากพอที่จะชดใช้หนี้ เช่นเดียวกับคนเราแต่คนก็มีหนี้สินเวรกรรมมากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป เพราะฉะนั้นทุกคนจำเป็นต้องรู้จักบำเพ็ญธรรมอย่างจริงจัง เพื่อชดใช้หนี้สินบาปเวรที่เคยก่อไว้

เพราะเมื่อเราได้รับการถ่ายทอดวิธีธรรมอันจะนำพาเราให้กลับสู่ "นิพพาน" พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้ง ๖ เจ้าหนี้ยายเฒ่าที่เราเคยค้างก็จะต้องติดตามทวงหนี้และอุดตึงเราไว้ไม่ให้ สามารถก้าวสู่ "นิพพาน" ได้ เหมือนกับถ้าเราเป็นหนี้ธนาคารเพียง ๑ บาท และตัดสินใจว่าจะเดินทางไปต่างประเทศไม่กลับมาอีกแล้ว แนนธนาคารจะต้องติดตามทวงหนี้ที่เราติดค้างให้ได้^{๑๘}

เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่เราสามารถรับการ "ถ่ายทอดวิธีธรรม" ก็เพราะด้วยพระบารมีของพรอรหันต์จึงผู้แบกภาระถ่ายทอดวิธีธรรมลดช่วยชาวโลก พระอาจารย์ทรงดำประกั้นและยืนยันกับเจ้าหนี้ยายเฒ่าของเราว่า หลังจากที่เรได้รับวิธีธรรมแล้ว^{๑๙} ทุกคนจะตั้งใจบำเพ็ญธรรมสร้างบุญกุศลชดใช้ หนี้บาปเวรที่เคยกระทำต่อพวกเขาทั้งหมด ดังนั้นเราควรระลึกถึงพระคุณของพระอาจารย์และไม่ทำให้ท่านผิดหวังในตัวเรา

๓. ฝึก "กีนเจ" ให้มาก ผู้คนทั่วไปมักพูดว่า "มีใจเมตตาก็พอแล้ว ทำไมต้องกีนเจด้วย" แท้จริงแล้ว "การกีนเจ" มิใช่แค่การแสดงของจิตที่เปี่ยมเมตตาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของผู้ที่รู้แจ้งในกฎ

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสมัย จันทภูบาล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} วศิณ อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางหนูเจียม บุตดี, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางนงเยาว์ ตาลกุล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

แห่งกรรมการเวียนวายตายเกิด เป็นเรื่องของสุขภาพร่างกายและการเตรียมตัวบำเพ็ญตนไปสู่ความหลุดพ้น^{๒๐}

บาปที่เลวร้ายที่สุดในชีวิตคือ "การฆ่า" และอาานิสงส์ที่จะทำให้มนุษย์อายุยืนยาวสุขภาพแข็งแรงก็คือ "การไม่ฆ่าสัตว์" ไม่ว่ากินเนื้อ หรือ กินเจก็เพื่อเพียงให้อิ่มท้อง แต่กินเนื้อร่างกาย สะสมโรคร้ายไข้เจ็บ แก่เร็ว อายุสั้น ตายไว การกินเจทำให้ร่างกายสะอาดมีคุณสมบัติประโยชน์ต่อร่างกาย ไม่ก่อโรคร้ายร้ายแรงให้กับตัวเอง อายุยืนยาว ถ้าหากเราเข้าใจ "กฎแห่งกรรม" และ "การเวียนวายตายเกิด" อย่างลึกซึ้งเราสมควรที่จะหันมา "กินเจ" กันหรือไม่

การที่เรามีโอกาส เรียนรู้กฎแห่งกรรมและการเวียนวายตายเกิดให้กระจ่างแจ้ง จะทำให้เรามองเห็นชีวิตได้อย่างลึกซึ้งขึ้น เมื่อเราว่าการกระทำทุกอย่างของเราจะส่งผลให้เราต่อไปในภายหน้าไม่ช้าก็ เร็วอย่างแน่นอน ความรู้นี้จะให้ความหวัง ความมั่นใจและความหนักแน่นในความเชื่อที่จะทำให้ความดี รู้จักให้อภัยในความผิดของผู้อื่น หากเราไม่ต้องการตกอยู่ในภพภูมิทั้ง ๖ เมื่อได้รับวิธิธรรมแล้วก็ควรบำเพ็ญธรรมอย่างจริงใจเพื่อให้พบกับชีวิตที่ นิรันดร์ในที่สุด^{๒๑}

เรื่องการเวียนวายตายเกิดที่แท้จริงของพุทธศาสนานั้น ก็คือ อาการที่จิตของเราในชีวิตประจำวันนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจกิเลสที่เกิดขึ้นมาครอบงำอยู่ และเราก็มาสมมติเรียกอาการต่าง ๆ นั้นให้เหมือนกับการเวียนวายตาย-เกิดที่ศาสนาพราหมณ์เขาสอนกันอยู่ เพื่อให้คนฟังเข้าใจได้ง่าย (เพราะสมัยพุทธกาลนั้นผู้คนเขาเข้าใจเรื่องการเวียนวายตาย-เกิดอย่างของศาสนาพราหมณ์กันอยู่ก่อนแล้ว) ถ้ามาสอนว่าหมายถึงสภาวะของจิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของกิเลสในปัจจุบัน คนที่มีปัญญาน้อยก็อาจเข้าใจได้ยาก แต่ถ้ามาสอนโดยใช้การสมมติอย่างนี้จะทำให้คนมีปัญญาน้อยเข้าใจได้ง่ายขึ้น จึงขอให้ผู้มีปัญญาทั้งหลายได้ช่วยกันศึกษาเรื่องการเวียนวายตาย-เกิดที่แท้จริงของพุทธศาสนานี้ให้เข้าใจ เพื่อที่จะได้นำหลักการนี้ไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและช่วยกันเผยแพร่ ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้ากันต่อไป

๔.๑.๓ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์หรือสิ่งของเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านั้นมองด้วยสายตาของมนุษย์เรียกว่า “กฎธรรมชาติ” เรียกในภาษาบาลีว่า “นิยาม” แปลว่า กำหนดอันแน่นอน ทานองหรือแนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น ๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้น ๆ แน่นนอน

กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้น แม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมด คือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย แต่ก็อาจแยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทาง

^{๒๐} บุญมี เมธางกูร, คนตายแล้วไปเกิดได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิวัดพระเชตุพน ๒๕๐๓), หน้า ๔๙-๕๔.

^{๒๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗-๖๘.

หรือเป็นแบบหนึ่ง ๆ ของความสัมพันธ์ อันจะช่วยกำหนดศึกษาได้ง่ายขึ้น เมื่อว่าตามสายความคิดของพระพุทธศาสนา พระอรธกถาจารย์แสดงกฎธรรมชาติไว้ ๕ อย่าง คือ^{๒๒}

๑. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเน่าเปื่อย เป็นต้น แนวความคิดของท่านมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิตั้ง

๒. พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือที่เรียกกันว่า พันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่าพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

๓. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบประสาทจะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือ มีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอาวัชชนะ แล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ ฯลฯ หรือเมื่อจิตที่มีคุณสมบัติอย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรบ้าง ประกอบได้หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

๔. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการก่อการกระทำ และการให้ผลของการกระทำหรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดีมีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น

๕. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมดาของมนุษย์นี้มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้นและไม่เป็นอัตตา ดังนี้ เป็นต้น

ความจริงกฎ ๔ อย่างแรกย่อมรวมลงในกฎที่ ๕ คือ ธรรมนิยามทั้งหมดหรือจำแนกออกไปจากธรรมนิยามนั่นเอง หมายความว่า ธรรมนิยามมีความหมายครอบคลุมกฎธรรมชาติหมดทั้ง ๕ ข้อ อาจมีผู้สงสัยว่าธรรมนิยามเป็นกฎใหญ่ เมื่อเอามากระจายเป็นกฎย่อยก็น่าจะกระจายออกไปให้หมด เหตุไรเมื่อแจ้งเป็นกฎย่อยแล้วยังมีธรรมนิยามอยู่ในรายชื่อกฎย่อยอีกด้วยเล่า คำตอบสำหรับความข้อนี้พึงทราบด้วยอุปมาเหมือนคนทั้งหมดในประเทศไทยนี้ บางทีมีผู้พูดจำแนกออกว่า องค์พระประมุข รัฐบาล ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนบ้าง ว่าตำรวจ ทหาร ข้าราชการ นักศึกษาและประชาชนบ้าง^{๒๓} ว่าอย่างอื่นอีกบ้าง ความจริงคำว่าประชาชนย่อมครอบคลุมคนทุกหมู่เหล่าในประเทศ แต่ที่พูดแยกออกไปก็เพราะว่า คนเหล่านั้นนอกจากจะมีลักษณะหน้าที่โดยทั่วไปในฐานะประชาชนเหมือนคนอื่น ๆ แล้ว ยังมีลักษณะหน้าที่จำเพาะพิเศษต่างหากออกไปอีกส่วนหนึ่งด้วย ส่วนคนที่ไม่มีลักษณะ

^{๒๒} วรภัทร์ ภูเจริญ, Productivity วิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔-๑๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ รักนัม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

หรือหน้าที่จำเพาะพิเศษแปลกออกไปก็รวมอยู่ในคำว่าประชาชน เรื่องนิยาม ๕ ก็พึงเข้าใจความทำนองเดียวกันนี้^{๒๔}

อย่างไรก็ตามความมุ่งหมายของการแสดงนิยาม ๕ ประการตามแนวคิดพุทธศาสนานั้นก็เพื่อที่จะเน้นหนักเรื่องการมองเห็นสิ่งทั้งหลาย มีความเป็นไปตามธรรมดาของเหตุปัจจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เรียนรู้ และปฏิบัติด้วยความรู้เท่าทันในกฎธรรมชาติ^{๒๕} และมีใช้ว่ากฎทั้ง ๕ นี้จะแยกออกจากกันได้ ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งอาจเกิดจากหลายกฎร่วมกัน หรือเป็นเหตุเป็นผลกันได้ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดน้ำท่วม ฝนไม่ตก เป็นกรรมนิยามที่สะท้อนมาจาก พินิยาม ในบรรดากฎเหล่านี้ กฎที่สำคัญที่สุดก็คือกฎแห่งกรรม เพราะการกระทำของมนุษย์นั้นมีผลต่อความเป็นไปต่อธรรมชาติและตัวมนุษย์ มนุษย์จึงต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำของตนในฐานะเป็นผู้มีอำนาจปรุงแต่งชีวิตตนและโลกธรรมชาติที่ตนอยู่อาศัย

๔.๑.๔ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ในเรื่องของนรกสวรรค์ จะต้องทำความเข้าใจเรื่อง ภพ เสียก่อน ตามหลักของทางพระพุทธศาสนา รากศัพท์เดิมของ ภพ หรือ ภูมิ มาจาก ภู ธาตุ ในความหมายว่า มี เป็น เกิด คำ ภพ หรือ ภพ หมายถึง ความเป็น ความเจริญ ความเกิด ดังนั้น ภพ หรือ ภูมิ ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง...ความมี ความเป็น และความเกิด ซึ่งเป็นภาวะทางจิต เป็นภพทางจิต หรือภูมิทางจิต เนื่องจากความมี ความเป็น และความเกิด ทางจิตของแต่ละคนมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยนัยนี้ จึงถือว่ามีภพ และชาติ ของแต่ละคน มีเกิดขึ้นอย่างมหาศาล เพราะทุก ๆ เสี้ยววินาที ความรู้สึกนึกคิดย่อมมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอด จิตของแต่ละคนจึงมีเอนกชาติ เอนกภพ เรียกสภาพนี้ว่า...วัฏฏสงสาร^{๒๖}

การอุบัติขึ้นแห่งความรู้สึกแต่ละลักษณะของจิต คือ ชาติ (ชน + ติ = การเกิด) และภาวะที่จิตดำรงอยู่ คือ ภพ เมื่อจิตหมุนเวียนไปจึงเป็นเหตุให้เกิดมีชาติก่อน ชาตินี้ และ ชาติหน้า ขึ้น การที่ชาติใดจะอยู่ในภพใดนั้น ถือว่าเป็นไปตาม "กฎแห่งกรรม" ซึ่งขึ้นอยู่กับ "กัมมัญฐาน" คือการปฏิบัติธรรม เมื่อคนมีกรรมต่างกัน ก็ย่อมจะตกถึงภพที่ต่างกัน เพราะมีกรรมเป็นตัวการทำให้เกิดผล หรือวิบาก ผู้ที่มีกรรมดี (กุศลกรรม) วิบากก็ดี ผู้มีกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) วิบากก็ชั่ว จะหนักกฎแห่งความจริงกันเป็นธรรมชาตินี้ไปไม่พ้น^{๒๗} ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงสอนให้เว้นกรรมที่เป็นความชั่ว กระทำแต่กรรมดี และทำให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว นรก สวรรค์ ในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่อง "วัฏฏสงสาร" คือการเวียนว่าย ตาย เกิด ในชาติ ภพต่าง ๆ มากมายเหลือคณานับ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์, “พุทธธรรม”, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสมัย จันทภูบาล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบัน บันลือธรรม, มปป.) หน้า ๑๙-๒๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางเที่ยง วิลาส, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ตราบใดที่จิตยังไม่หมดจากกิเลสและตัณหา บรรดาสัตว์โลกทั้งหลายก็จะมี การเกิด เปลี่ยนแปลงไป จามสภาพกาลและตายไปในอันไม่รู้จักขบสิ้นอย่างนี้เรื่อยไป^{๒๘}

พื้นฐานความเชื่อเรื่อง " วัฏฏสงสาร " ของชาวพุทธนั้นก็มาจากความเชื่อของศาสนา พราหมณ์และศาสนาฮินดู ซึ่งสามารถจะทำการกลบย้อนไปถึงสมัยพระเวท " วัฏฏสงสาร " ของ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ก็มีส่วนละม้ายคล้ายกันและแตกต่างกันอยู่ ในส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ ทั้งความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธต่างยอมรับว่า " กรรม " เป็นตัวกำหนดให้มีการ เวียนว่ายตายเกิดในชาติ ภพ ต่าง ๆ เหมือนกัน การเกิดมาเป็นคนโดยสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราเป็น กิเลสมากมาย ซึ่งจิตมีตัณหาก็คือเหตุให้คนทำกรรมที่มีทั้งดีและชั่ว เมื่อได้กระทำลงไปแล้วก็ต้อง เวียนเกิด เวียนตายในภพภูมิต่าง ๆ หมุนเวียนอยู่เป็นวงจรเช่นนี้ไม่รู้จักจบสิ้น แต่เมื่อจิตของเราจัด ตัณหาออกไปเสียได้ ก็จะเข้าถึงสัจธรรม หรือบรรลุพระนิพพาน คือวงจรแห่งวัฏฏสงสารได้สิ้นจากอา สวะกิเลสทั้งปวงหมดแล้ว^{๒๙}

๔.๒ ความเชื่อที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา

ปุถุชนเราตั้งแต่เกิดมา ย่อมมีความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องที่ก่อความใคร่ (กาม) เป็นสมบัติขึ้น ที่ ๑ แล้วยึดมั่นถือมั่นในความคิดความเชื่อของตัวเอง (ทิฏฐิ) เป็นสมบัติขึ้นที่ ๒ ส่วนสมบัติขึ้นที่ ๓ ก็ คือ "ความมมงาย" (สัลลพตปรามาส) ผู้ใดมีแต่หอบหิ้วสมบัติขึ้นใหญ่ ๆ เหล่านี้อยู่ ย่อมไม่สามารถละ จากความเป็นปุถุชน เพื่อไปสู่ความเป็นอารยชนหรือพระอริยเจ้าได้

ความเชื่อของคนไทย ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่ สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาค ส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและ รูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน^{๓๐}

ความเชื่อของคนไทย มีอะไรบ้าง ที่ปรากฏอยู่ในสังคม ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับวิหยาคม

เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทาง วิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ^{๓๑}

^{๒๘} พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, *นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๒๙} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายประมุข ไกษะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๑} ชัยมงคล อุดมทรัพย์, *คัมภีร์ไสยศาสตร์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒๕-๔๒๖.

๑) ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความ ถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น คาถาอาคมนำไปบริการกรรม เสกเป่าหรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความรู้สึกดีสัทธิหรือเกิดความหลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่

๒) ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิ่ง แหง ฟันไม้เข้า ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ

๒. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จาก พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

๓. ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา

สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษก็ได้ สิ่งเหล่านี้ ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

๔. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมายถึง วิชาว่าด้วยการพยากรณ์ โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งมีการเรียนการสอน สืบทอดอย่างเป็นทางการ และยึดถือเป็นอาชีพ บทความดี ๆ

๕. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ เป็นวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย และการขอให้ต้องกระทำบางอย่าง หรือข้อห้ามต่าง ๆ

ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตอยู่ของคนไทย เพราะคนไทยแต่โบราณมา จะมีการเข้าวัด หรือมีเทศกาลอะไร ก็จะไปเข้าวัด ทำบุญ และเชื่อเรื่อง ผีसाง นางไม้ เทวดา มีการบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ตามต้นไม้ที่มีอายุยืนยาว มีการสร้างศาลพระภูมิหน้าบ้าน^{๓๒} เพื่อให้ผีบ้านผีเรือน ช่วยปกป้องรักษาบ้าน และยังมีการเชื่อเรื่อง ผีในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้คนรู้สึกกลัวไปต่าง ๆ นา ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว อาจจะเป็นที่จิตเราเองก็ได้ ที่นึกไปเอง จินตนาการไปเองในเรื่องเหล่านี้ แต่จะมีคนบางจำพวกที่ หลงมกมายเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๓๓} เรื่องไสยศาสตร์ ดูได้อย่างในปัจจุบันที่มีผู้คนจำนวนหนึ่งเสียเงิน ทองมากมายให้กับหมอ เพื่อที่จะทำนายอนาคตตัวเอง ว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร มีงานการ เงินทอง เนื้อคู่เป็นอย่างไร หรือ ในเรื่องไสยศาสตร์การทำเสน่ห์ ให้ผู้รัก ผู้หลง จนบางครั้งคนที่ไปทำอาจนำพาภัยเข้ามาสู่ตัวเอง กว่าที่รู้ก็สายเกินไปแล้ว ในความเป็นจริงแล้วความเชื่อเหล่านี้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิด แต่ควรพิจารณาถึงสิ่งที่เรากำลังกระทำอยู่ มองให้ลึกถึงความเป็นจริง ว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปอย่างระมัดระวังก็จริงอยู่ แต่ควรตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งที่ถูกต้อง

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางพิกุล เวียงอินทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๓} หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่าง ๆ ทั่วโลก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๓), หน้า ๕๔-๕๕.

กล่าวสรุปได้ว่า สังคมไทย มีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาต่างๆ ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ชาติที่พึง ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้นศาสนาและบุรพกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจ ว่าจะมีการให้คุณหาคุณบูชา และเป็นโทษหากลบหลู่ ที่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ

๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่

๔.๓.๑ ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทย จะมีคติความเชื่อในการไหว้พระพุทธรูปเพื่อขอพร หรือกราบไหว้เพื่อบูชา อันเป็นที่พึงทางใจ หรือกราบไหว้ด้วยความศรัทธา ความเคารพ ตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งชาวอีสานมีความเชื่อว่าบุคคลซึ่งมีความเชื่อศรัทธาในองค์พระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์องค์ใดแล้ว สมควรที่จะหาโอกาสไปกราบไหว้ให้ได้อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นมงคลแก่ชีวิต มีอาานิสงส์สูง และจะทำให้มีอายุยืนนาน ทำมาค้าขายก็มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง รวมถึงเชื่อว่าหากสิ้นชีพไป ดวงวิญญาณจะกลับไปยังสุคติภพโลกสวรรค์นั้น^{๓๔} โดยไม่ต้องเร่ร่อนไปในทุกคติภพอื่น ๆ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เอง ที่แพร่หลายไปสู่หลาย ๆ พื้นที่ของประเทศก่อให้เกิดคติความเชื่อเช่นเดียวกันนี้^{๓๕} แต่จะแตกต่างกันบ้างตามพื้นที่ของแต่ละประเทศ แต่ละภาคพื้นที่ของประเทศตามความเชื่อถือนั้น ๆ

การบูชาหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม และตำนานที่เกี่ยวข้องสะท้อนถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนาในดินแดนไทยมาแต่โบราณ นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปยังสัมพันธ์กับการเกิดชุมชนเมืองต่าง ๆ อันก่อให้เกิดคติความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในภาคอีสานของไทยที่มีกลุ่มชนมากมายอาศัยอยู่ โดยมีหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ^{๓๖} และสิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจในสังคมไทย สำหรับในดินแดนภาคอีสานของไทยความเชื่อเรื่องการบูชายังสัมพันธ์กับคติการบูชาพระพุทธรูปโดยมุ่งแสดงคติที่ว่า คนที่เกิดความเชื่อศรัทธาต่อพระพุทธรูปใดควรจะต้องไปสักการบูชาพระพุทธรูปองค์นั้น ปรากฏเป็นประเพณีวัฒนธรรมการบูชาสักการะ บุญประจำปี เมื่อถึงวันสำคัญของตนเอง ก็จะไปกราบไหว้ สักการบูชา เช่น วันเกิด วันครอบครัว วันแต่งงาน เป็นต้น ก็ย่อมไปกราบไหว้ขอพร ต่อองค์หลวงพ่อบุญใหญ่^{๓๗} ดังนั้น ชาวอีสานในจังหวัดบึงกาฬ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงให้ความสำคัญว่าในชีวิตควรมีโอกาสเดินทางไปไหว้หลวงพ่อบุญใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตนเองและครอบครัว

๔.๓.๒ ความเชื่อด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร แต่ทุกคนเชื่อว่าสิ่งนั้น...เป็นสิ่งที่มีความสามารถให้คุณและให้โทษ ให้

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมโมกาส, เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวจุฑา ทองจันทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระพุทธนิสาธมณี, รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายบุญสม โสสีดา, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

เป็นและให้ตายแก่มนุษย์ทุกคนได้^{๓๘} โดยไม่มีใครสามารถหยุดยั้งพลังอำนาจและคำสั่งที่เด็ดขาดนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่มียศตำแหน่ง หรือเทพเจ้าต่างๆที่มนุษย์ตั้งขึ้นมาตามความเชื่อของบรรพบุรุษ หรือเทพในนิยายปรัมปราที่เล่าขานสืบทอดกันมาถึงความมหัศจรรย์ในอิทธิฤทธิ์ อภินิหารยต่าง ๆ มนุษย์และเทพเจ้าจอมปลอมเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะมีพลัง อำนาจเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่นี้ได้

ผู้ที่ควบคุมความเชื่อ คือ ผู้ที่บอกว่าตนเองใกล้ชิดเทพเจ้าต่างๆ หรือเป็นตัวแทนของเทพใน นิยายที่มีอำนาจตามที่ได้มีการเขียนบทละครไว้ บางคนอาจถึงขั้นเป็นร่างหุ่นให้เจ้าต่างๆได้มาสิงสู่ ที่ มักจะเรียกว่า ร่างทรง หมอผี หมอดู นักบวช และอื่นๆ บุคคลเหล่านี้แอบอ้างเพื่อให้เกิดการเชื่อฟัง และเพื่อเป็นหนทางในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างไม่รู้จักบั่นแล้วรู้แล้วเล่า สืบทอดต่อกันมา^{๓๙}

ผู้ที่จะต้องยอมรับที่จะเชื่อ คือ คนธรรมดาๆ ชาวบ้าน แม่ค้า นักเรียน นักศึกษา นักธุรกิจ มนุษย์ทุกคนชั้นที่เป็นผู้โดนกระทำ และพร้อมจะเป็นผู้กระทำตามในสิ่งที่เชื่อ เพื่อผลประโยชน์ใน ความเชื่อของตนเอง และสิ่งที่ดีคิดว่าจะได้เมื่อทำตาม บุคคลเหล่านี้ตกอยู่ในสถานะที่แตกต่างกัน^{๔๐}

ความเชื่อของคนไทย ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่ สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาค ส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและ รูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน

การปฏิบัติต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ด้วยความเคารพและศรัทธานั้น สืบเนื่องมาจาก พุทธศาสนิกชนและชาวเมืองบึงกาฬมีความเชื่อว่าหลวงพ่อบุญใหญ่เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ มักจะทำอะไรก็เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะทางจิตอันสูงส่ง ทำให้จิตมีลักษณะสว่าง สะอาด สงบ สุขใจ เป็นผลสำเร็จที่เกิดจากเหตุ คือการปฏิบัติของบุคคลแต่ละคน ในทางจิตใจแม้จะมีศรัทธาอยู่ก็ไม่ถือว่าเป็น สิ่งสำคัญเป็นแต่เพียงคุณธรรมเบื้องต้น ที่จะไปสู่การประพฤติปฏิบัติเท่านั้น แต่มีการเน้นความ สะอาดของจิตใจเป็นพิเศษ^{๔๑}

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ ก็ยังเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของ พุทธศาสนิกชนชาวบึงกาฬ เพราะถ้าไม่มีพุทธศาสนาก็ไม่สามารถทราบได้ว่า หลวงพ่อบุญใหญ่ วัด โพธาราม มีความศักดิ์สิทธิ์เช่นไร เนื่องจากพระพุทธรูปและหลวงพ่อบุญใหญ่เป็นสิ่งคู่กันและเป็น สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน การปฏิบัติที่ สืบทอดกันเหล่านี้ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องหลวงพ่อบุญใหญ่ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้^{๔๒} จากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญใหญ่นี้ จึงทำให้เกิดการสร้างสิ่ง ประดิษฐาน และการสักการบูชาตามมา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ กลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติต่อ สิ่งของตนเองเคารพนับถือและปฏิบัติสืบไป

๔.๓.๓ ความเชื่อด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางพิกุล เวียงอินทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางสาวจุริรา ทองจันทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายวาท สิ้นโร, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายวาท สิ้นโร, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

เรื่องของคลัง ของศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่แล้วแต่ว่าใครจะเชื่อมากเชื่อน้อยแค่ไหน ไม่มีเรื่องทางวิทยาศาสตร์อธิบายได้ชัดเจน แต่ก็ยังมีผู้คนมากมายที่ศรัทธาและเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองชีวิตของพวกเขาให้แคล้วคลาดปลอดภัยไว้อุบัติเหตุในชีวิตได้ การสะสมพระเครื่องที่ตนศรัทธา ก็เป็นอีกเรื่องที่คนไทยนิยม และต่างก็มีความศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครองคนในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ดังประชาชนชาวบึงกาฬที่มีความเชื่อต่อหลวงพ่อบึงใหญ่ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ นิยมพากันไปกราบไหว้ขอพรเพื่อให้แคล้วคลาดปลอดภัย ทำมาค้าขายให้มั่งคั่งกำไร ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน

คติความเชื่อความศรัทธาต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมด้วยการบูชา ด้วยอามิส และปฏิบัติบูชาต่อองค์หลวงพ่อบึงใหญ่ ในด้านความแคล้วคลาดปลอดภัยนั้น ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนชาวอีสานไทยถือว่าชีวิตคนเรานั้นมีความเกี่ยวข้องกับเคราะห์กรรมต่าง ๆ ซึ่งตนเองได้กระทำไว้ทั้งในชาตินี้และชาติก่อน และอีกทางหนึ่งเกี่ยวข้องกับเคราะห์หรืออุปัทว ซึ่งเกิดขึ้นตามอำนาจแห่งดวงดาวในชะตาราศีที่ตนเกิดมา ถ้าชีวิตของคนเรามาถึงปีเดือนที่จะมีเคราะห์ร้ายหรือเหตุขัดข้องใด ๆ ก็ตาม บุคคลนั้นก็จะต้องหาทางสะเดาะเคราะห์ให้พ้นไป จึงได้มีการไปกราบไหว้บูชาหลวงพ่อบึงใหญ่ วัดโพธาราม เพราะมีความเชื่อว่าการไหว้หลวงพ่อบึงใหญ่นั้นมีอานิสงส์มากสามารถป้องกันอันตรายให้กับผู้ที่ได้สักการบูชาอย่างแน่นอน^{๔๓}

เมื่อบุคคลผู้ใดมีความเชื่อศรัทธา และปฏิบัติบูชาด้วยความเคารพเลื่อมใส อานิสงส์ของการปฏิบัติบูชา จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติบูชา ไม่ถึงแก่ชีวิต (ตาย) ด้วยคมศัตร่า อาวุธของศัตรูผู้มุ่งร้ายเมื่อมีปัญหาอุปสรรคใด ย่อมผ่านพ้นไปได้แน่นอน^{๔๔} (ขอให้ตั้งใจจริง บูชาด้วยใจจริง) หากประกอบการค้าขาย พาณิชย์ ก็จะเจริญรุ่งเรืองไปพลุลย์ เมื่อรับราชการ ยศ ตำแหน่งจะเจริญขึ้นเร็ว และเจริญขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้มีเมตตาเสน่ห์ห่มหานิยม มหาโชค - มหาลาภ และแคล้วคลาด มีเทวดาอารักษ์คุ้มครองรักษาตลอดกาล มีฤทธิ์เดช มีอำนาจวาสนา บารมีแผ่ไพศาล บริวารจะเคารพ หมั่นจะยำเกรง ในบ้านเรือนครอบครัวจะสุขสงบร่มเย็น และเจริญรุ่งเรือง^{๔๕} และเมื่อเรากำลังจะดับจิตลงตัวเราย่อมมีสุคติสงวรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าต่อไป

๔.๓.๔ การปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

สมัยโบราณมีการบูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องหอม และข้าวตอกดอกไม้ ตามปกติแล้วจะสงฆ์พระพุทธรูปน้ำสะอาด อาจเจือด้วยน้ำหอม เนื่องจากองค์หลวงพ่อบึงใหญ่ เป็นพระประธานในพระอุโบสถ วัดโพธาราม การสงฆ์น้ำจึงกระทำโดยการราดน้ำไปบนองค์หลวงพ่อบึงใหญ่ มีการบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอมที่เตรียมมาอย่างดี ตามแต่อามิสที่ตนหามาได้^{๔๖} กล่าวได้ว่าคติ การบูชาหลวงพ่อบึงใหญ่ วัดโพธาราม ตำนานที่เกี่ยวข้องสะท้อนถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนา ในดินแดนอีสานของไทยมาแต่โบราณ นอกจากนี้ การบูชาหลวงพ่อบึงใหญ่มักร่วมกับการเกิดชุมชนเมืองต่าง ๆ อันก่อให้เกิดคติความเชื่อ และวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์^{๔๗} โดยเฉพาะชาวอีสาน

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายอุทิศ ไกรยะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางสง่า กรยะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมโมภาส, เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางเรณู แสงพุกษ์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายสมัย จันทภูบาล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

จังหวัดบึงกาฬของไทยที่มีกลุ่มชนอาศัยอยู่ โดยมีหลวงพ่อบุญใหญ่และสิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจว่ามีประชาชนเป็นจำนวนมากมีความเชื่อศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา^{๔๘}

การบูชาพระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูชามี ๒ อย่าง คือ “อามิสบูชา” ได้แก่ การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องหอมต่าง ๆ และ “ปฏิบัติบูชา” ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนโดยชอบธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ดีแล้ว และการประพฤติปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างปุชนิยบุคคล^{๔๙} ได้แก่ พระอริยเจ้า ผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นต้น โดยการบูชาทั้ง ๒ ประการนี้ “การปฏิบัติบูชา” เป็นเลิศกว่า “อามิสบูชา” เพราะสัมมาปฏิบัติ คือ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระสัทธรรมของพระพุทธรูปเจ้าที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นย่อมยังผลให้ได้รับผลานิสงส์เป็นความสุข ความเจริญในชีวิต ทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุขและย่อมดำรงพระพุทธศาสนาไว้ด้วย^{๕๐} จึงถือได้ว่าเป็นการบูชาที่พระพุทธรูปโปรดปรานมากที่สุด

ดังนั้น หลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม ถือได้ว่าเป็นปุชนิยวัตถุที่ทรงไว้ด้วยคุณค่า ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และ ศาสนาอีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สูงค่า ควรแก่การเคารพบูชาอย่างสูงสุด หากมีโอกาสได้เก็บรักษาไว้ควรบูชาด้วยความเคารพ เนื่องจากพระบรมสารีริกธาตุนั้นหาได้ยากและยังเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดในไตรภพที่มนุษย์และเทวดาพึงสักการะ

๔.๓.๖ ความสำคัญต่อสังคม

ในภาคอีสานประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ มีความผูกพันต่อศาสนา มาก ทุกอย่างมีหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม เป็นศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตาย หลวงพ่อบุญใหญ่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบึงกาฬ วัดโพธารามเป็นศูนย์ให้การศึกษาแก่กุลบุตร ทั้งทางหนังสือและวิชาชีพ เพื่อจะได้ใช้ชีวิตชีวิตของตนให้เกิดความสมบูรณ์ทางความเป็นอยู่และสังคม ประเพณีที่ปฏิบัติโดยจัดงานสมโภชปีละ ๒ ครั้ง ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน คือ

ครั้งที่ ๑ ประเพณีบุญเดือน ๓ หรือบุญข้าวจี มีการถวายปราสาทผึ้ง ๒ หลังเพื่อสักการะหลวงพ่อบุญใหญ่ด้วย

ครั้งที่ ๒ ประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อบุญใหญ่ จัดขึ้นหลังช่วงเทศกาลวันสงกรานต์หนึ่งสัปดาห์ของทุกปี โดยจะจัดงานให้ตรงกับวันเสาร์-วันอาทิตย์ งานประเพณีนี้ถือเป็นงานใหญ่ประจำปีของวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) และชาวอำเภอเมืองบึงกาฬ มีพุทธบริษัทจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก จึงเกี่ยวเนื่องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่^{๕๑}

ซึ่งในการจัดงานสมโภชทั้ง ๒ ครั้งนี้ เป็นวันที่ชาวพุทธทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และรักษาศีล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมทั่วกันไปในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ ประชาชนนิยมพากันไปสับุญสถานที่สำคัญ ๆ เช่น ในจังหวัดหนองคายก็จะพากันไปกราบขอพร บูชาสักการะหลวงพ่อบุญใหญ่ วัด

^{๔๘} สัมภาษณ์ นางน้อย พลคำ, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายอุดม จันทรฝ่าย, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางวิภาพร สีหะไตร, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระพุทธนิมิต, รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

โพธิ์ชัย จังหวัดอุดรธานี ก็จะพากันไปกราบบูชาทำบุญสักการะหลวงพ่وناาค^{๕๒} ที่วัดมัมขมิมาวาส จังหวัดสกลนคร ก็จะพากันไปสักการบูชา ที่วัดพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชนบางท่าน ก็นิยมไปนมัสการสักการะในวันที่กำหนด คือ วันที่วัดต่าง ๆ เปิดให้ไปนมัสการ สักการบูชา ซึ่งแล้วแต่โอกาสของแต่ละท่าน^{๕๓}

นอกจากประเพณีการไปไหว้พระพุทธรูปที่สำคัญ ๆ แล้ว คนโบราณของภาคอีสานยังสร้างค่านิยมให้บังเกิดกับประชาชน ด้วยการให้ประชาชน สักการบูชา พระพุทธรูปที่นั่นเป็นสิริมงคลแก่ตนให้มีอายุยืน ให้บุญอันสงฆ์หาผู้ใดไปนมัสการกราบหลวงพ่อบุญใหญ่^{๕๔} ก็จะได้บุญอันสงฆ์มาก โดยประเพณีไหว้หลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธารามนั้น มีประโยชน์ต่อสังคมและสถาบันวัดโพธารามมาก หากจะประมวลมาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. เป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดกับประชาชนโดยส่วนรวม
๒. เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดต่อกัน บ้านต่อบ้าน
๓. เป็นการเดินทางไปเที่ยวหาบุญที่ศนา หาประสบการณ์ใหม่ต่อบ้าน
๔. เป็นการไปช่วยบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุที่คนทั้งหลายรับผิดชอบร่วมกัน
๕. เป็นการรำลึกถึงพระพุทธรูปองค์ผู้เป็นเจ้าของศาสนา ในลักษณะสถานที่ที่ควรแก่การสังเวช เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
๖. ส่งเสริมให้อนุรักษ์ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและโบราณสถาน^{๕๕}

ด้วยเหตุนี้ งานประเพณีสมโภชการไปไหว้หลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ จึงเป็นประเพณีที่ชาวเมืองบึงกาฬ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ควรให้ความสนใจ โดยการอนุรักษ์ และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามอย่างนี้ไว้ตลอดไปตราบชั่วลูกชั่วหลาน^{๕๖}

กล่าวสรุปได้ว่า ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม ย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ คือ ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อด้านความหลังและศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย การปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ความสำคัญต่อสังคม เมื่อประชาชนเกิดความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ มีการปฏิบัติบูชา ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม และนิยมไปกราบไหว้ขอพร เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตน และครอบครัว

๔.๔ สรุป

ความเชื่อของประชาชนชาวเมืองบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่นั้น ถือได้ว่าเป็นความเชื่อศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทั้งนี้เมื่อเปรียบกับความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิหยาคม ความเชื่อเรื่องสิ่ง

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายพร้อม มั่นอินทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายบุญสม โสสีดา, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ รักนัม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายประมุน ไกษมะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายวาท สิ้นโร, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีसागเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการ
 แก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ ถือได้ว่า ความเชื่อในศาสนาพุทธเป็นความเชื่อที่เป็นตรรกยะ คือเชื่อดด้วยเหตุ
 และผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งของคน เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อหลวงพ่พระใหญ่
 แล้วได้ทำการบูชาสักการะ ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาแล้ว ความเชื่อศรัทธา นี้ ย่อมส่งผลต่อความ
 เป็นศิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อว่าหลวงพ่พระใหญ่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าเมื่อบูชากราบไหว้
 แล้วทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรคนานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และ
 สังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ” โดยมุ่งศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อของประชาชน ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

สรุปผลการวิจัยตามหลักวัตถุประสงค์ ๓ ข้อดังนี้

- ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธาที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย มูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยงธรรม เป็นเหตุเกิด จึงชอบใจเลื่อมใสในสิ่งที่น่าเชื่อถือ ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการคือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติปัสสนากรรมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประเภท คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อยกกรรมแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสของพระพุทธเจ้า ศรัทธาทั้ง ๔ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย

ความเชื่อมีคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ถึง ๔ ในฐานะคือ ๑) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้จริยทรัพย์ (สัทธา สีล หิริ โอตตปปะ สุตตะ จาคะ ปัญญา) ๒) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอฆะ(กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา) ๓) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุดรรมของพระอรหันต์ ๔) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า

เมื่อใดที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องของคำว่าศรัทธา ความเชื่อ และเป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตของบุคคลคือเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง

อันประกอบด้วยเหตุและผล และทำให้บรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของความเชื่อในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย

๒) เพื่อศึกษาความเชื่อของประชาชน ที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

ผลการวิจัยพบว่า บึงกาฬ นั้นเดิมเป็นอำเภอไชยบุรี จังหวัดนครพนม ต่อมา มีการแบ่งเขตการปกครองก็ได้มาสังกัดอยู่ในเมืองหนองคาย จนกระทั่งในที่สุดก็ได้เป็นจังหวัดบึงกาฬ โดยมีพื้นที่ติดแม่น้ำโขง ประชาชนส่วนใหญ่ทำไร่นาและทำสวนเป็นอาชีพ มี ๑๒ ตำบลการปกครอง มี ๑๓๑ หมู่บ้านด้วยกัน ทุกตำบลหมู่บ้านล้วนมีหลวงพ่พระใหญ่เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน จนถึงปัจจุบันนี้

หลวงพ่พระใหญ่ (หลวงพ่ใหญ่) วัดโพธาราม เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยล้านช้างปางมารวิชัย แรกเดิมเป็นเนื้อทอง ต่อมาเมื่อเกิดเหตุสงคราม ชาวบ้านที่เคารพนับถือศรัทธาต่อองค์หลวงพ่ใหญ่ กลัวจะสูญหายจึงได้นำเอาปูนมาฉาบองค์หลวงพ่ไว้ เมื่อประชาชนได้บพยบมาตั้งถิ่นฐานที่บึงกาฬ ก็ได้นำหลวงพ่มาด้วย และประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดโพธาราม (วัดท่าไคร้) ทรายท่าทุกวันนี้ ทั้งยังได้จัดงานนมัสการสักการะองค์หลวงพ่พระใหญ่เป็นประจำทุกปี

หลวงพ่พระใหญ่ เป็นพระพุทธรูปประจำอำเภอบึงกาฬ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งยังได้มีการจัดงานบูชาสักการะต่อหลวงพ่พระใหญ่เป็นประจำทุกปี อีกทั้งยังเกิดปรากฏการณ์ปาฏิหาริย์ให้เห็นอีก ไม่ว่าเรื่องใดสิ่งใดประชาชนให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดสิ่งใดขึ้นภายในเรือนจะดีหรือร้ายก็จะมาราบสักการะบอกเล่าให้หลวงพ่พระใหญ่ได้รับฟัง

พิธีกรรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกต่อความเชื่อของตน มีการวางรูปแบบวิธีการในการปฏิบัติที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีคือเพื่อสื่อสารถึงการแสดงความเคารพความเชื่อศรัทธา หรืออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อความเชื่อที่ตนยึดถือ ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อสิ่งที่ตนเชื่อด้วยเหตุและผลแล้ว ย่อมก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนเมื่อทำสืบทอดกันจนกลายเป็นความเคยชินย่อมก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมที่กำหนดกฎเกณฑ์โดยสังคมที่ต้องปฏิบัติตามมาต่อชนรุ่นหลัง

บริบทความเป็นมาของประชาชนอำเภอบึงกาฬ ประมวลความของหลวงพ่พระใหญ่ ตลอดถึงความสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ ซึ่งประชาชนส่วนในจังหวัดบึงกาฬ มีพื้นที่ติดลุ่มแม่น้ำโขง ทั้งหลวงพ่ใหญ่ ก็เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ที่ประชาชนได้มีความเชื่อศรัทธาต่อองค์หลวงพ่เป็นอย่างมาก ไม่ว่าทำทำสิ่งใดก็ให้ความสำคัญดังที่ประชาชนให้กล่าวถึง

อิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อก็ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำพิธีกรรม ด้านประเพณีวัฒนธรรม ตลอดถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อบุญใหญ่ทั้งสิ้น

๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือ จังหวัดบึงกาฬ

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อของประชาชนชาวเมืองบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่นั้น ถือได้ว่าเป็นความเชื่อศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันแยบคาย ไม่ใช่ความเชื่อแบบงมงายต่อสิ่งที่มองไม่เห็น ต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้เมื่อเปรียบกับความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ ถือได้ว่า ความเชื่อในศาสนาพุทธเป็นความเชื่อที่เป็นตรรกยะ คือเชื่อด้วยเหตุและผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งของคน

เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ แล้วได้ทำการบูชาสักการะ ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาแล้ว ความเชื่อศรัทธานี้ ย่อมส่งผลต่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อว่าหลวงพ่อบุญใหญ่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าเมื่อบูชากราบไหว้แล้วทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรคนานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือ จังหวัดบึงกาฬ” จากผลของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ด้าน ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือ จังหวัดบึงกาฬ ย่อมส่งผลดีต่อประชาชนชาวเมืองบึงกาฬโดยตรง ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยศรัทธา ๔ อย่าง คือ กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสของพระพุทธเจ้า ถือเป็นการเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยเหตุและผล พิจารณาด้วยปัญญาที่เห็นอย่างแท้จริง

ประชาชนชาวบึงกาฬมีความเชื่อศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ ดังนั้น ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นพุทธปฏิมากรรมของชาวพุทธถือเป็นความเชื่อที่มีเหตุและผลประกอบกัน ตามการกระทำของตนเอง คือเชื่อว่าเมื่อทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นก็ย่อมปรากฏต่อตนเหมือนกัน

ความเชื่อศรัทธาของประชาชนต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม ย่อมส่งผลในทางที่ดีต่อประชาชน คือ ความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อว่าหลวงพ่อบุญใหญ่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เชื่อ

ว่าเมื่อบูชากราบไหว้แล้วทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรคนานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับท่านที่ต้องการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดจากการศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อ หลวงพ่อพระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬนี้ และพบว่ามีเรื่องอื่นๆที่น่าสนใจ นอกเหนือไปจากที่ได้ศึกษามาแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอหัวข้อในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป

๑. ศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อก็คอื่น เพื่อเปรียบเทียบกับกรวิจัยนี้
๒. ศึกษาการบูชาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ
๓. ศึกษาความศรัทธาประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย-บาลี:

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

แก้วชิตตะชบ. **หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๒๕๕๓.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. สมบัติของผู้ดี. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่
๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____, (พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม , กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด , ๒๕๔๙.

_____, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

_____, ธรรมญูชีวิต, กรุงเทพมหานคร:สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่๘,
กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมวิมลโมลี(บุญมา คุณสมปโน).ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ.พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช ปธ.๙ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด,
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

_____,พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____, วัฒนธรรมกับการพัฒนา, กรุงเทพฯ:อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ปจำกัด,๒๕๓๒.

_____,พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฒโฒ ภิกขุ), ปรมาตถธรรม ๔(จิต เจตสิก รูป นิพพาน)), พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระราชวรมนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____,คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ติราโณ).ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสังเวช ธรรมเนตติโก. ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประดิพัทธ์, ๒๕๓๖.

พระปลัดนอบ รกขิตสีโล. คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม vค่ายพุทธบุตร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), ศรัทธา รุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่๔ ๒๕๓๖.

พระยาอนุমানราชชน, คติความเชื่อของชาวอีสาน.กรุงเทพมหานคร.สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๐๕.

พระปลัดนอบ รกขิตสีโล. คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม vค่ายพุทธบุตร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมข้อคิดอิสระ พุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ,๒๕๓๘.

_____,“เรื่องเรียน พุทธศาสนา ใน ๑๕ นาที”,หนังสือชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ,๒๕๔๕.

_____,การบวชอยู่ที่บ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สวयัมรินทร์เพ็ญ,๒๕๕๑.

พระสมภาร สมภาโร(ทวีรัตน์), “กรรมฐาน”, กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อริยานุวัตรธรรมนา,กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระมหานวม คุตตธโม, **ปรัชญาสังเคราะห์**, กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๔๕.

เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 ,ม กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ปิ่น มุกกันต์, มงคลชีวิตภาค ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒.

มณี พะยอมยงค์, วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ,(กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยการพิมพ์,๒๕๓๖.

_____,วัฒนธรรมล้านนาไทย, กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

_____,ความเชื่อของคนไทย, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, กรุงเทพมหานคร:ธรรมสารการพิมพ์,๒๕๕๔.

มานพ นักการเรียน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖.

มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ปรมัตถธรรม ๔, พระนคร : เลียงเชียงเจริญ, ๒๕๑๒.

ยิ่งยง เรื่องทอง, สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย, กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

_____,ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร:อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความ
 เชื่อ,(กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๒๘.

นายิกา เด็ดขุนทด (ม.ป.ป.) ประวัติหลวงพ่อบุญใหญ่, วัดโพธาราม บ้านท่าไคร้ ตำบลบึงกาฬ อำเภอบึงกาฬ
 จังหวัดบึงกาฬ: พัฒนาการพิมพ์.๒๕๒๔.

วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห.จ.ก. ประชุม
 ทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖.

วรรณพันธ์ ชัชวาลทิพากร, พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง,พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:ทิพากรการพิมพ์
 ,๒๕๔๔.

วศิน อินทสระ, ศรัทธากับปัญญา, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์, วิถีไทย, กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์,๒๕๔๗.

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย,กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช
 ,๒๕๓๖.

สุวัฒน์ จันทรจำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา,กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุขภาพ
 ใจ, ๒๕๔๐.

แสง จันทรงาม, พุทธศาสนวิทยา, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๒.

เสถียร พันธรัชนี, ศาสนาโบราณ,พิมพ์ครั้งที่๒, กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย,๒๕๓๔.

อนุমানราชธน, พระยา (เสถียร โกเศศ), ความหมายของวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ:ศูนย์วัฒนธรรมแห่ง
 ประเทศไทย,๒๕๓๙.

_____,วัฒนธรรมเบื้องต้น.พิมพ์ครั้งที่๕.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ.๒๕๑๓.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.๒๕๓๗.

อุดม เขยกิจวงศ์, ประเพณีพฤติกรรมท้องถิ่น, กรุงเทพฯ:สุภาพใจการพิมพ์,๒๕๔๕.

อุษา กลิ่นหอม, วัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย,มหาสารคาม:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม),๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์

ชบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี“สุขบท”จังหวัดชลบุรี”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาประศักดิ์ อัครปัญญา(ซ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระมหาเปรม โอภาโส(กองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สัจจรัตนวงศ์). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหามนตรี วรุลโก, (ป้อมสุข),อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันวิทยานิพนธ์,พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลิ่นปราชญ์), การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต์ออกัสติน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

พระสร้างชาติสิริ จารุฉณโณ (สุวรรณพุทธ).การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมลิ กิตติปาโล,ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๐.

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามพระคัมภีร์ของพุทธศาสนิกชน”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อภิศร มีผล. การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๓) ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมณี, รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรโมภาส, เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหานัฐพงษ์ ฐิตปสาโท, เจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๑๕ พฤษภาคม
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระอธิการเอกชัย กตปุญโญ ทองไคร้ เจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ ๑๖
พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระพงศ์เล็ก ธมมทินโน สาลาจันทร์, เลขานุการเจ้าคณะตำบลโนนสมบูรณ์, ๑๗
พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายทองพัน เงินขาว, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมบัติ เผือกเดช, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมัย จันทภูบาล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ รักนัม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายประมุน ไกษมะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายบุญสม โสสีดา, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายวาท สิ้นโธ, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายพร้อม ไม้อินทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายอุดม จันท์ฝ่าย, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายอุทิศ ไกรยะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเรณู แสงพฤกษ์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางน้อย พลคำ, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางวิภาพร สีหะไตร, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวกร ยะแจ่ม, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวรุจิรา ทองจันทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางพิกุล เวียงอินทร์, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเที่ยง วิลาส, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางหนูเจียม บุตดี, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางนงเยาว์ ตาลกุล, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเพ็ญพิศ ไทรเอี่ยมมี, ประชาชนในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล

พระอธิการทองใบ ทีปธมฺโม (โพธิจักร)

วัน/เดือน/ปีเกิด

๒๒ มกราคม ๒๕๒๐ ๑๕๒ หมู่ ๖ ตำบลโป่งเปือย อำเภอเมืองบึงกาฬ
จังหวัด บึงกาฬ

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัดदानสันติธรรม ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

การศึกษา

น.ธ.เอก สำนักเรียนदानสันติธรรม

พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งประจำ

เป็นเจ้าอาวาสวัดदानสันติธรรม ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ภาคผนวก

ภาคผนวก (ก)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง
จังหวัดบึงกาฬ

THE VELIEF OF PEOPLE TOWARDS LUANG PGRA YAI
WATPHOTHARAM TEMPLE MUANG BUNGKAN PROVINCE

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหลักความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ

๒. แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

๓. ข้อมูลและคำตอบแบบสัมภาษณ์นี้จะนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น จะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แต่อย่างใด ดังนั้น กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อและโปรดให้ข้อมูลที่ชัดเจน ตรงกับความจริงมากที่สุด

เจริญพร

(พระอธิการทองใบ ทีปธมฺโม (โพธิจักร)

นิติระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ตอนที่ ๑
ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....ฉายา.....
อายุ.....ปี พรรษา.....

๑. สำหรับพระสงฆ์

๑.๑ สมณศักดิ์(ถ้ามี).....

๑.๒ ตำแหน่ง.....

๑.๓ การศึกษา

ทางธรรม น.ธ..... ป.ธ.

ทางโลก () ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() อนุปริญญา

() ปริญญา

๒. สำหรับฆราวาส

๒.๑ เพศ

() ชาย () หญิง

๒.๒ การศึกษา

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() อนุปริญญา

() ปริญญา

๒.๓ อาชีพ

() เกษตร

() รับราชการ

() พนักงานบริษัท

() ธุรกิจส่วนตัว

() อื่นๆ ระบุ

ตอนที่ ๒

แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น

๑. ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักความเชื่อ

๑.๑ ท่านมีความรู้ในเรื่องหลักความเชื่อหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๑.๒ ท่านรู้จักกิจกรรมในพระพุทธศาสนาอื่นๆกับหลักความเชื่ออย่างไร

.....

.....

๑.๓ ท่านมีความเข้าใจในหลักความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธารามอย่างไร

.....

.....

๑.๔ ท่านและประชาชนมีวิธความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธารามอย่างไร

.....

.....

๒. ความรู้ความเข้าใจในหลวงพ่อบุญใหญ่ วัดโพธาราม

๒.๑ ท่านรู้จักหลวงพ่อบุญใหญ่หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๒.๒ ท่านมีการบูชาต่อหลวงพ่อบุญใหญ่อย่างไร

.....

.....

๒.๓ ท่านรู้และเข้าใจหลวงพ่พระใหญ่ด้วยการทำตามประเพณีให้เกิดประโยชน์
อย่างไร

.....

.....

๒.๔ ท่านหรือประชาชนมีการทำพิธีกรรมต่อหลวงพ่พระใหญ่อย่างไร

.....

.....

๓. หลักความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ของอำเภอเมืองจังหวัดบึงกาฬ

๓.๑ กัมมัตถา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๒ วิปากัตถา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๓ กัมมัฏฐกตาสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๓ ตถาคตโพธิสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๔. หลักความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่พระใหญ่ วัดโพธารามอำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ
จะเกิดผลดีอย่างไรในด้านต่างๆ

๔.๑ ด้านบุคคล

.....

.....

๔.๒ ด้านครอบครัว

.....

.....

๔.๓ ด้านสังคม

.....

.....

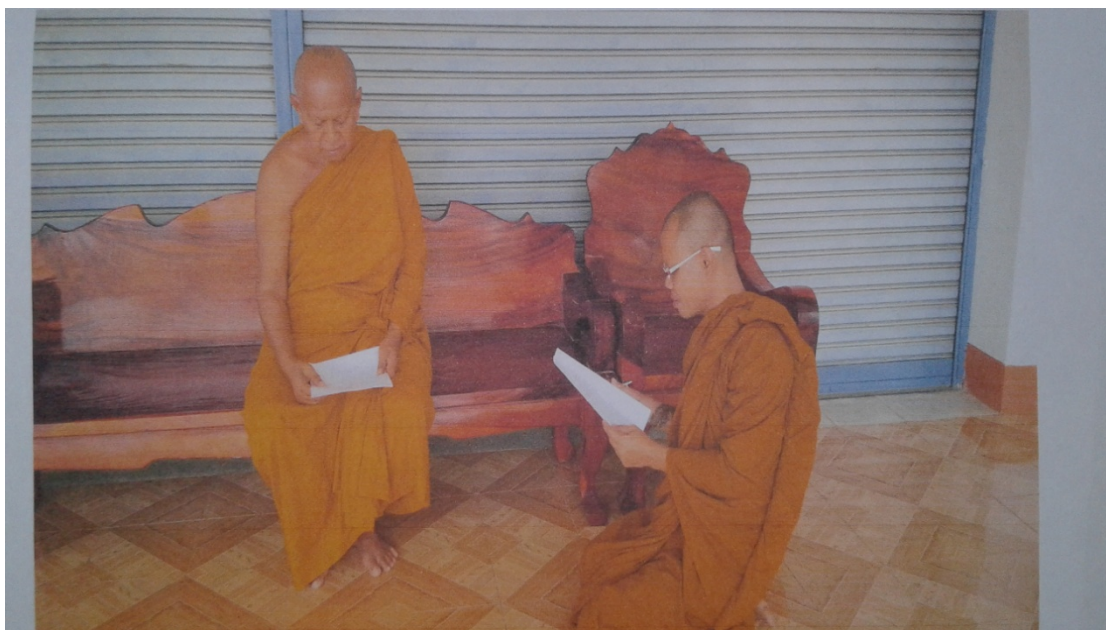
๔.๔ ด้านประเพณีวัฒนธรรม

.....

.....

ตอนที่ ๓
ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก (ข)
ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์

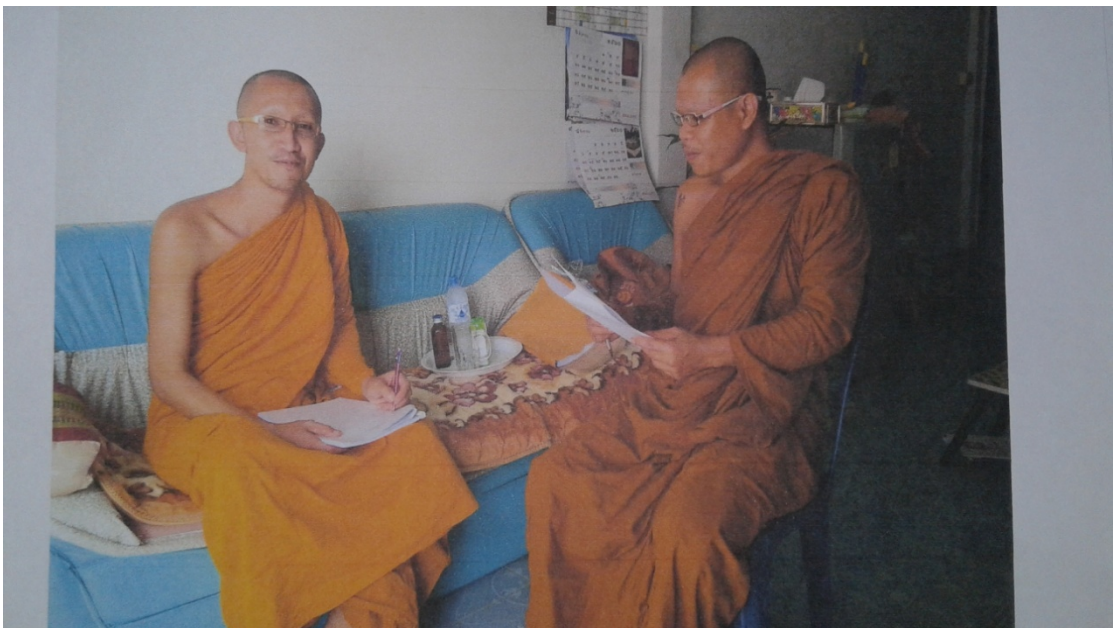
สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ

สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรโมภาส เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓

สัมภาษณ์ พระพงศ์เล็ก ญาณจันทร์ เลขาเจ้าคณะตำบลโนนสมบูรณ์

สัมภาษณ์ พระมหานัฐพงษ์ ธิตปฐาโท รักษาการเจ้าอาวาส

สัมภาษณ์ นายพร้อม โมอินทร์

สัมภาษณ์ นายอุดม จันทรฝ่าย

สัมภาษณ์ นายสมบัติ เพ็ญเดช

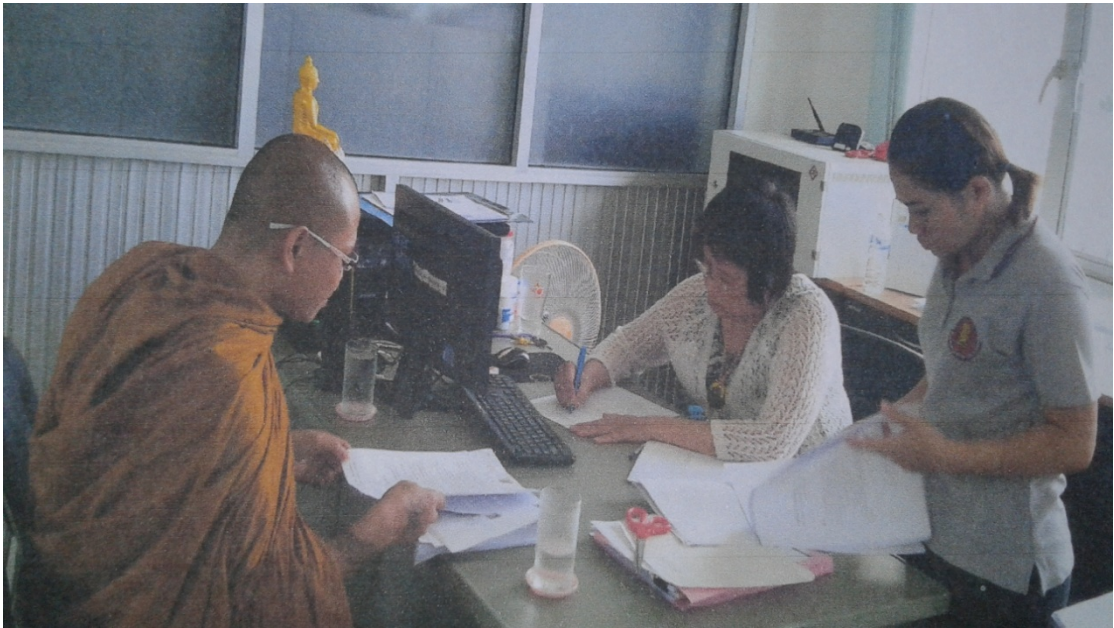
สัมภาษณ์ นายทองบัน เงินขาว

สัมภาษณ์ นายบุญสม โสสีดา

สัมภาษณ์ นายวาท สินโธ

สัมภาษณ์ นางเรณู แสงพุกษ์

สัมภาษณ์ นางเที่ยง วิลาดี

สัมภาษณ์ นางสง่า ไกรยะแจ่ม

สัมภาษณ์ นางวิภาพร สีหะไตร

สัมภาษณ์ นางพิกุล เวียงอินทร์

สัมภาษณ์ นางเพ็ญพิศ ไตรเอี่ยมมี